I M
E L
K A

ONVPHRII PANVINII. VERONENSIS AVGVSTINIANI

REIPVBLICAE. ROMANAE COMMENTARIORVM LIBRI. TRES

Recogniti, & indicibus aucti

Accesserunt in hac editione SEX. IVLII. FRONTINI COMMENTARII. DE AQVAEDVCTIBVS ET. COLONIIS: *Itemque alia veterum scriptorum, quorum seriem decima pagella indicabit*

Sub Sor pergamena sunt duo libri, et in fine uniuscuiusque reperitur index suus.

65

PARISIIS,

Apud Egidium & Nicolaum Gillios, via D. Ioannis Lateranensis, sub signo trium coronarum

M.D.LXXXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

IMP. CAESARI. FERDINANDO AVSTRIO. PIO. FELICI PERPETVO. AVGVSTO

ONVPHRIVS. PANVINIVS. VERONENSIS FRATER. EREMITA AVGVSTINIANVS. S. P.D.

QVID caussae sit Ferdinande Auguste, cur vt quaeque ars maxima, maximeque laudanda sit, ita maximo sui studio omniũ hominũ mentes inflãmet, & iure quaeri, & quaesitum haud difficile a nobis inueniri fortasse poterit. Etenim quum nõ solum in iis rebus, quae a natura procreatae, sed etiam in his quae ab hominibus gestae sunt, veritatem ipsam exquirere difficile sit, difficillimum autẽ quidque constantissimo omnium hominum testimonio gloriosissimũ habeatur, quid est, quod miremur ad honestissimas artes huius laudis cupiditate plurimos quottidie homines incitari? Adde quod quum in his disciplinis tantum ad dignitatem praesidij constitutum esse illi intelligant, non mediocre in ijsdem ad vtilitatem etiam positum esse momentum, quod ea vix ab honestate seiungi possit, existimant. Quae igitur studia incre-

dibilis ſpes gloriae, ac non minima commodorũ expectatio excitauit, ea deinde aemulatio, ac quaedam etiam principatus cupido confirmauit. Siquidem hoc homini a natura tributum eſt, vt quocunque in ſtudio elaborarit, is in eo, modo libero, atq; ingenuo animo ſit, ſe longe antecellere ceteris velit. Itaq; non modo in his praeclaris doctrinae ſtudiis nobis primas ingenij cupidiſſime vindicamus, ſed in rebus etiã bellicis periculorum quoque nobis, ſi ita res tulerit, principatũ depoſcimus Atque haec vna res hoc tempore bonarũ litterarũ ſtudia, quum iam pridẽ afflicta erexit, tũ etiam erecta corroborauit: quũ multi interea ſeſe ad ea celebranda, rerũ omnium quae maiores ſuos oppreſſerat expulſa barbarie, conuertiſſent, atque veritatis indagãdae ſtudio, nouas ipſi ſemper aliquas inferre ſentẽtias ſtuduiſſent, alienas vero, vt res poſtulabat ipſa, repudiaſſent. Quam ob rem eorũ ingenio, quantum ad antiquã litterarum gloriam progreſſus factus ſit, nemo eſt tam ignarus rerũ, qui non facile etiã, me tacẽte perſpiciat. Hoc in aliis diſciplinis noſtra, aut patrũ memoria factum; vt ab excellentibus ingenio viris, qui eiuſmodi ſtudia coluerũt, multae incognitae artes inuentae, multae ex antiquitatis tenebris erutae, atque in lucẽ productae ſint; mo-

do autē in antiquitatis Romanae ſtudio fieri coeptum videmus. Quod quidem ad illuſtrandum, quā multi praeclaro ingenio praediti viri, his decem annis ſe contulerint, quātum eorum induſtria ſubleuarint, difficile dictu eſt. Horum igitur & ego praeclaro exēplo adductus, non gloriae, cui quidem in tāta ſingularium virorum copia vix locum eſſe poſſe videbam, incenſus ſtudio, ſed incredibili rerum Romanarum, quibus ab ineunte adoleſcentia deditus fui, cupiditate quadam inflammatus, ad huius me excellentis, liberaliſque doctrinae ſtudium applicui. Itaque quum in magiſtratuum & triumphorū Romanorum Faſtis digerendis ſummopere aliquot annis ante laborarem, ad eum laborem hunc quoque mihi non inutilem, vt ſperabam, adiungendū eſſe exiſtimaui, in quo breuem reip. Romanae a multis quidem tractatae, non tamen ita ab omnibus explicatae deſcriptionem, tribus libris comprehenderē. Vno enim labore, & res praeclare geſtas, & earundem auctores colligebam. Faſtis publicatis, nunc quo ab antiquitatis ſtudioſis maiorem gratiā ineam, hos ipſos tres libros, quos etiam eodem fere tempore expleui, in lucem edere conſtitui; quorum primo priſcae vrbis imaginem, ideſt vetuſta aedificia, ſum

complexus: vrbisque originem, situm, pomerium, portas, vias, montes, & postremo regiones breuissime digessi; altero ciuitatis rationem, id est populi Romani publica tã sacra, quam profana instituta collegi; tertio imperium ipsum extra vrbem vniuersum explicui. Me autem, vt hoc facerem illa res praecipue adduxit, quod Romanam antiquitatẽ, quam merito omnes gentes tantopere admiratae sunt, me subleuaturum esse maxime arbitrabar, quum nihil ex his quae alij scripserunt praetermitterem; multa ab aliis praeterita adderem; & non pauca quae hi praue, aut obscure scripserunt, emendatius, atque apertius traderem. Libro constituto, quum diu cogitassem, sub cuius praecipue nõcupatione eum in lucem ederem, dubiusque aliquãdo fuissem, in eam postremo deueni sententiam, vt vnius potissimũ mihi nomen deligerẽ, quod diutissime & viuere, & florere posse mihi persuaderem, cuius beneficio liber ipse ornamentum, splendorem, & si fieri posset, aeternitatem cõsequi valeret. In quibus mihi cogitationibus versanti, Maiestatem tuam huius potissimum operis patronum deligendã esse existimaui. Quod cur facerem, multas omnino caussas habui: quarũ praecipua, quod imperij Romani breuiarium, non nisi

imperatori Romano dicari oportere duxi. Lux enim quaedam orbi terrarum affulsisse visa est, quum percrebuit Maiestatem tuam in pientissimi omniumque saeculorum memoria digni fratris tui Caroli Augusti abdicantis locum, summa omnium voluntate, incredibilique plausu, ad supremum imperij fastigium euectam esse. Quo exoptatissimo nuntio orbis terrarum recreari visus est, cui humanitas, beneficentia, animi magnitudo, iustitia, religio, & excellentes in omni genere virtutes tuae cognitae sunt, & perspectae: qui litteris omni tẽpore a tua Maiestate cultis praemia amplissima futura esse cõsideret. Tibi enim summam iuuandi humanum genus voluntatem, & maximam cum voluntate deus tribuit facultatem. Quare quum nihil exoptatius mihi contingere potuisset, existimaui me neminem conuenientius deligere posse, quam Maiestatem tuam, cui mea haec ingenij monumenta nuncuparem. Considerabam enim eum librum, qui veteris illius omniumque maximi Romani imperij gesta contineret, nulli praeterea magis cõuenire potuisse, quam ei qui eidem imperio dei voluntate praefectus esset. Qui hoc praesertim tempore ad supremae istius dignitatis apicem euectae, tanquam gratulatum ad-

ueniret. Cuius lectioni, si quandoque a grauissimis tanti imperij curis animus paulisper auocatus vacare poterit, minime vereor, quin Maiestas tua, quam veterum monumẽtorum studiosissimam esse ab Antonio Augustino, & Martino Gusmano viris sanctissimis, iisdemque eruditissimis accepi, voluptatem aliquam non percipiet, quum in iis multa vetustae purioris illius, sanctiorisque antiquitatis arcana euulgauerim, & in lucẽ produxerim. Quare Maiestatem tuam supplex oro, vt meum hoc audacius fortasse erga illã studium, in optimam partem accipiat, & benigno Augusti numinis tui nutu laborẽ hunc meum comprobet, sic enim me & maximum ex hac mea industria studium tulisse putabo, & ad maiores etiam res, quas iam dudum in manibus habeo, perficiendas vehementius incitabor

Venetiis Kal. Augusti ∞ D L V I I I

PRIVILEGII SVMMA

REGIS Priuilegio cautum eſt ne quis praeter Egidium Gillium Bibliopolam Pariſ. *Onuphrij Panuinij Veronenſis fratris eremitae Auguſtiniani Reipublicae Romanae Comment. lib.* III. *emendatos, ac certis indicibus, & opuſculis quibuſdam partim antehac non excuſis, partim notis recens illuſtratis auctos* intra ſexennium ab editionis die numerandum imprimat, aut venales habeat. Qui ſecus faxit confiſcatione librorum, & poena fiſco regio exſoluenda mulctabitur, vt latius in Regio diplomate expreſſum eſt, Dato Pariſiis 4. Nouemb. Anni domini 1587.

Signato

COMPANT

IN LIB. I. *continetur*

IN II. LIB.

IN III. LIB.

In hac editione ob argumenti similitudinem accesserunt: Libro primo

Libro III.

Eiusdem Frontini de coloniis lib. nunquam editus
Legis Mamiliae, Rosciae, Allenae, Peducae capita quaedam
De agris assignatis & constitutionibus limitum
P. Vellei Paterculi ex lib. 1. hist. Rom. Itemque Vlpiani & aliorum quae ad colonias P.R. pertinent, fragmenta

Sed & haec licet dubiae auctoritatis & fidei, antiquitatis tamen non omnino contemnendae, adiicere visum est

M. Porcij Catonis Originum lib. I
Q. Fabij Pictoris de aureo seculo & origine vrbis Romae lib. II
C. Sempronij de diuisione Italiae lib. I
Myrsili Lesbii de origine Italiae & Tyrrhenorum lib. II

IN. LIBRVM. PRIMVM

PRAEFATIO

VLTOS tam noſtra, & auorum, quam priſca aetate fuiſſe conſtat, qui vrbis Romae ſitum, aedificia, & imaginē litteris prodiderunt. Quorum ſcripta quum ego partim vetuſtate, vel conſumpta, vel deformata, partim non omnino perfecta, nec ſatis diligēter confecta animaduertiſſem, in eam opinionem veni, vt haec ipſa maiorē lucem deſiderare exiſtimarē. Quam his rebus hoc breui commentario, me afferre poſſe non diffidebam. Cuius antequā rationem reddam, omnes & veteres & recētiores ſcriptores enumerabo, quos integrae vrbis, vel eiuſdem partium deſcriptionem litteris perſequutos fuiſſe didicerim. Vetuſtiſſimus igitur omnium eſt M. Varro, qui de tribubus, de aedibus ſacris, de ludis theatralibus, & ſcaenicis libros, qui interciderunt, ſcripſit. Neruae imperatoris tēpore de aquaeductibus Romanis duos libros edidit. Sex. Iulius Frontinus v.c. & ab eodem Auguſto aquarum curator creatus. Extat Ariſtidis Smyrnaei rhetoris, qui ſub Hadriano Auguſto vixit, de Romae laudibus oratio ſatis ieiuna. Atque hi carptim potius, quam in vniuerſum, tantam rem tractarunt, quum vrbs florens & integra, aeternum eo ſtatu manſura exiſtimaretur. Verum quum & lapides, & metalla, quae omnium duriſſima ſunt, quaeque vix

hominũ vis frangere poteſt (his enim praecipue vrbis ornamenta conſtabant)conſumi,& confici a vetuſtate,& quicquid ex partibus aliquãdo coiit,& cõcretum eſt, id eaſdem in partes aliquando dilabi ac diſſipari neceſſe eſſe,veteres illi animaduertiſsẽt; ſub Valentiniani maioris imperio,in quo vrbs hominum eius ſaeculi fatali ignauia, & negligentia, priſtinum ſplendorem amittere coeperat;fuere qui ex inſtituto accuratam eius deſcriptionẽ vicatim propemodum facerent,vt quod tempus conſumebat,ipſi litteris renouarent:quales fuerũt Sex.Rufus,&P. Victor;quorum monumenta tenebris vetuſtatis eruta, in hoc libro extremo ſuggeram. Qui quanam ratione hoc argumentum tractarint,infra demonſtrabo. Poſt eos neminem lõgiſſimo temporum interuallo fuiſſe cognoui,qui de vrbe eodem,vel diuerſo exemplo quid litteris traderet, quum non ſolum antiquitatis ſtudium, ſed omnes artes liberales, optimaſque ſcientias,quas nuſquam magis quam in Italia honor aluerat,atq; auxerat, ea aetas afflixerit; qua Romani imperatores praecipua imperii ſede Byzantium tranſlata,Italiam barbaris nationibus diripiendam,ac deuaſtandam reliquerunt. Quo tempore vrbs non antiquum ſolum decus,ſed etiam imperium ipſum prorſus amiſit. Quod feliciſſimis auſpiciis ortum, laetiſſimis rerum ſucceſſibus auctum, viris clariſsimis, & fortiſſimis inſtructum,quorum conſiliis, & virtute ad ampliſsimum in terris faſtigium euectum fuit, legibus & inſtitutis publicis priuatiſque, deumque ſumma pietate celeberrimum,cõcidit tamen & omnino euerſum eſt, & vt quemadmodum id de toto

terrarum orbe triũphos rettulerat, ſic nulla fere hodie in terris gens agat, aut egerit, quae non aut auitas iniurias, aut ſuas illi rependerit, vt demum mortales intelligant, nihil eſſe inconſtantius, cladibus, ruinis, mutationibuſque magis obnoxium, his ipſis rebus, quas tantopere tãquam aeternas miramur. Quare etiam illud factum eſt, vt breuiſſimo temporis interuallo vrbs ipſa, veterem ſplendorem, & faciẽ; deformis ipſa, incondita, & in parietinas, barbarorum immanitate, & temporis edacitate diſiecta, omni ex parte amiſerit. Vnde quum trecẽtis annis antea, quo tempore omnia iam obſcuriſſima facta tenebris vetuſtatis oppreſſa erant; extitiſſent, qui veteres illius ruinas litteris illuſtrare voluiſſent, quae tum agnitionem ſui omni ex parte perdiderant, in aniles fabulas, & meras nugas inciderunt. Ceterum centeſimo poſt eos anno, Franciſcus Petrarcha paulo certe meliori fato in epiſtolis ſuis vrbis ruinas deplorauit, potiuſquam deſcripſit: acris enim vehementiſq; ingenii vir, rei difficultatẽ primo ſtatim in limine haerẽs, cognouit; quare mirari coepit, quae ſe ignorare intelligebat. Non lõgo tẽpore poſt, quum Latinae Graecaeq; linguae purior, ſynceriorque vſus, quem perpetuae multorum annorum tenebrae, quaſi nox quaedam obſcurauerat prorſus, atque extinxerat, arteſque ingenuae iacentes, barbarie pulſa renouari, & recreari coepiſſent, antiquitatis quoque ſtudium paulatim excitatum eſt. Quare centeſimo & viceſimo anno ante, primus omnium ex recẽtioribus, Blondus Flauius deſcriptionem vrbis ex inſtituto facere aggreſſus eſt. Qua in re id omnino fecit, quod in tanta re-

rum obſcuritate praeſtare potuit is, qui primus eam prouinciam ſuſcepiſſet. Vt enim nullam artem eodẽ tempore, & inuentam ſimul eſſe & abſolutam conſtat; nã omnes humili tenuique ab initio profectae, paulatim quaſi per gradus aſcendentes, ad id quod ſummum videtur eſſe perueniunt; ita hoc & in litteris accidit, maximeq; quibuſdã in rebus, quae eiuſmodi ſunt, vt ſemel atq; iterum deſcriptae, & auctae locupletari tamen, atque ornari deinde poſſint. Quo ex genere antiquitatis ſtudium eſt, quod a Blondo excitatum tenue a principio & obſcurum, nunc multorum doctorum hominum labore, ſtudio, atque induſtria longe clariſſimum factum eſt. Poſt Blondum Iulius Pomponius Laetus, Ioãnes Tortellius, Carolus Poggius, eodem fere tempore; & iis poſteriores Raphael Volaterranus, Fabricius Varanus, & Franciſcus Albertinus ad hoc idem ſtudium animos ſuos contulerunt. Deinde patrum memoria, Andreas Fuluius multis libris carmine, & ſoluta oratione vrbem celebrauit. Poſt hos Bartholomeus Marlianus a ſuperiorum veſtigiis non diſcedens, & ipſe noſtra aetate vrbis topographiam accurate ſcripſit. Nouiſſime Benedictus Aegius, & Pyrrhus Ligorius antiquitatũ omnium peritiſsimi vrbis ruinas explicandas & illuſtrandas ſuſceperunt. Hi, quamquam adhuc integra ingenii ſui monumenta nondum publicarint, quantum tamen ex diuturna eorundem familiaritate cognoui, omnes qui hactenus hoc argumẽtum tractarunt, longe poſt ſe reliquiſſe mihi viſi ſunt. Accuratiore enim diligentia antiquitatem omnem recõditã inueſtigarunt, & inuentam iudicarunt; veterumque

antiquariorum infinitos paene errores diligenter prudenterque animaduerterunt. A quibus ego multa me didicisse fateor, eorum quae primo hoc libro digessi. In quo vrbis originem, originis tempus, pomerium, vias, portas, colles, & regiones noua quadam scribendi ratione descripsi; atque hoc tempore in communem antiquitatis studiosorum gratiam publicaui. Post quem haud multo post commentarium ipsum edam, quem in XIIII. vrbis regiones a me descriptas feci; in quo sigillatim omnia examinabo, atque cur singula ita concinnauerim rationes, citatis veterum scriptorum testimoniis, reddam. Interim amice lector, hunc laborem boni consule, & aequo animo dum longe praestantiora adornem; his fruere

ONVPHRII. PANVINII VERONENSIS. FRATRIS EREMITAE. AVGVSTINIANI

ANTIQVAE. VRBIS IMAGO

De iis, qui loca vbi Roma nunc est, ante Vrbem conditam coluerunt

RIMOS omnium Siculos barbaros, gentem indigenam, Latium, & ea, in quibus post vrbs condita fuit, loca tenuisse, memoriae proditum est. Quae ante culta an inculta fuerint, incompertum. Eorum deinde partem primo, postea omnia, Siculis longo bello victis, atque demum in insulam Trinacriam, quae & Sicania dicebatur, exactis (a quibus postea Sicilia appellata fuit) occuparunt Aborigines. Qui quum prius vicatim, & sine moenibus passim in montibus habitarent, atque a finitimis nationibus vexari coepissent, complura oppida munierunt; omniaque longo tamen temporis interuallo, tandem obtinuerunt loca, quae in occidua Italiae parte, Apennino, mari Tyrreno, Liri, atque Tiberi amnibus clauduntur, semper Aborigines vocati, vsque ad belli Troiani tempora, quibus a Latino eorum rege, cum plerisque aliis gentibus, quas in patrij soli communionem acceperant, omnes Latini vocitari coepti,

Horum reges fuisse Ianum, Saturnum e Creta insula profugum, Picum, Faunum, & Latinum, quos posteri tanquam deos coluerũt, fama est. Aborigines autem, alij indigenas Italiae, & ideo quasi sine origine; alij errones, & sine certis sedibus vagos, quasi Aberrigines; alij Ligurum Vmbris confinium colonos (Ligures autem an Itali an Galli fuerint, incertum); alij & Romanorum doctissimi, vt M. Porcius Cato, & C. Sempronius, qui de conditoribus Italicarum vrbium scripsere, Graecos eos fuisse affirmant; qui multis ante Troianum bellum aetatibus, quas Dionysius XVII. fuisse, ex Antiocho Syracusano scriptum reliquit, hoc est annis CCCCLX. (septem enim & viginti annos in singulas aetates coniicere solet) in Italiam, classe Ionio traiecto, venerunt.

Dionysius vero Halicarnasseus vetustissimorum scriptorum auctoritate ductus, eos primo Arcadas fuisse refert, qui Oenotro & Peucetio fratribus Lycaonis Arcadum regis filiis, ex genere Phoronei, ducibus, ex Arcadia in Italiam commigrarunt, quum agri paterni portio quae illis cõtigerat, non sufficeret. Nam quum Lycaoni duo & viginti filij fuissent, in totidem quoque partes diuidere paternum imperium oportebat. Ex iis autem Peucetius eam Apuliae partem occupauit, quae Iapygia dicebatur, a quo etiam ij populi Peucetij dicti. Oenotrus autem occidentalem Italiae partem inuasit, quae a barbaris Siculis tenebatur, & nunc Latium dicitur, quae mari Ausonio vel Tyrreno alluitur, quam iis pulsis obtinuit, atque Oenotriã de suo nomine appellauit. Hinc Virgilius libro Aeneidos III. ita scripsit

Est locus Italiam Graij cognomine dicunt

Oenotrij coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem

Porro inter Oenotri reges successores fuerunt Italus, Morges, & Siculus, a quibus Oenotrij ipsi, aliquando Itali, Morgetes, & Siculi appellati sunt. Oenotrij itaque qui a Graecis Aborigines dicebantur, primi omnium fuerunt, qui ex peregrina gente Latium tenuere, a montanis sedibus, vt Arcadibus mos fuit, Aborigines dicti; neque enim antiquiorem hac ipsa classem ex Graecia, vel alibi in hanc occiduam Italiae partem aduenisse, adhuc compertum est. Horum multae magnaeque vrbes fuerunt, in agris Siculorum ab eis captis conditae, vel restitutae; inter quas praecipuae erãt Lista metropolis, Palantium, Trebula, Vesbula, Sune, Mephyla, Oruinium, Corsula, Issa, Maruuium, Vatia, Tiora, Cutylia, Antemnae, Tellenae, Ficulnea, Corniculum, Tibur, & aliae multae, quarum nostro tempore vix nomina supersunt

Aliquot post Oenotrios aetatibus, annis circiter C. ante bellum Troianum, Pelasgi ex Thessalia in Italiã venientes, Oenotriis adiuncti, iureque cognationis suscepti, Aborigines omnes dicti sunt. Qui vna Siculos Vmbrosque bello petentes, Siculos quidẽ patriis sedibus omnino eiecerunt, Vmbros vero magna agri parte mulctarunt. Porro autem Pelasgi ex Peloponnesso & Argis oriundi, a Pelasgo Iouis & Niobes filio eorum rege nomen acceperunt, qui ob multitudinem, relicto patrio solo, ad nouas quaerendas sedes in Aemoniam, quae & Thessalia dicebatur, commigrarunt, Achaeo, Phthio, & Pelasgo Larissae & Neptuni filiis peregrinationis ducibus. Quam barbaris pulsis, per annos plus minus XL. summa cum felicitate tenue-

runt. Sexta vero aetate post, a Curetibus & Lelegibus, qui Aetoli postea & Locri dicti sunt, duce Deucalione pulsi, quum per diuersas orbis partes diuisi, sine certis sedibus errarent, eorum maior pars ad Dodonaeos primo, mox in Italiam ad Padi ostia, postremo iis relictis ad Oenotrios se contulerunt, bello tunc cum vicinis Siculis laborantes, quibus (vt dixi) adiuncti Siculos Italiae indigenas bello diuturno fessos, tandem octuagesimo anno ante res Troianas auitis sedibus eiecerunt, communique Aboriginum nomine cum Oenotriis per aliquod tempus permansere, multaque in Vmbrorum, & Siculorum exactorum regionibus noua oppida condiderunt, vel diruta restituere. Inter quae praecipua fuerunt Agylla, Pisa, Saturnia, Alsium, Phalerium, Cortona, Fescennium, Larissa, & alia complura. Verum non longe post eorũ in Italiam aduentum, anno plus minus L. ante bellum Troianum, Pelasgorum genus ob oracula neglecta multis magnisque calamitatibus oppressum, ad nihilum fere redactum est, eorumque vrbes pene habitatoribus destitutae a Tyrrenis postea occupatae. Hinc accidit, vt saepius Pelasgorum & Tyrrenorum nomina apud veteres scriptores indistincte accepta sint

Sexaginta deinde annis ante bellum Iliacum, Fauno in Aboriginibus regnante, Graecorum tertia duarum nauium classis, domesticis seditionibus, intestinisque discordiis pulsa, ex vrbe Arcadiae Palantio, duce Euandro Mercurij & Themidis nymphae (quae & Carmenta dicebatur) filio in Italiam ad nouas sedes quaerendas venit; Qui a rege Aboriginum Fauno iure cognationis benigne & hilariter suscepti, locoque & agris vbi nunc Roma est, eis asignatis, Palatinum

montem prope Tiberim, condito paruo oppido, hortatu Carmentae, munierunt, Palãtium ab vrbe, ex qua oriundi fuerant, appellantes; quod poſtea corrupta voce Palatium nominatum eſt

Paulo poſt Arcadas, quarta Graecorum claſsis, in hanc Italiae partem venit, Hercule duce, qui Hiſpania domita reuertebatur in patriam; quorum maior pars aut ſenio, aut longo labore cõfecta, aut ob alias cauſſas, miſsione impetrata, ibidem remanſit; quae Capitolino colle (is tunc Saturnius dicebatur) munito, ibidem ſedes, paruo oppido condito, poſuit. Hos autem Peloponneſiacos, Pheneatas, Epeoſque, qui ex Elide egreſsi ſunt, fuiſſe conſtat; quibus nullum erat amplius deſiderium reditus ad proprios lares, eorum patria iam pridem ab Hercule bello exciſa: iis quoque admixti erant plerique Troiani, qui ſub Laomedonte captiui bello Iliaco priore, ab eodem Hercule facti fuerant. Hi aliquandiu rem ſuam ſeparatim adminiſtrarunt. Ceterum non multo poſt, victum, leges, ac ſacra cum Aboriginibus communicantes, perinde ac Arcades & prius Pelaſgi fecerant, vno nomine Aborigines omnes appellati, eiuſdem facti ſunt participes ciuitatis

Poſt Herculis vero digreſſum, ſecunda aetate, anno circiter quinto & quinquageſimo, Latini vero Fauni filij Aboriginum regis regni trigeſimo quinto, Troiani, exciſo a Graecis Ilio, Aenea Veneris & Anchiſae filio duce, quinto loco in hanc eandem Italiae partem poſt multos errores fato venerunt. Qui quum ſtatim vi & armis ab Aboriginibus arcerentur, & Aeneas propterea exercitum in aciem eduxiſſet, antequam committeretur proelium, ad colloquium a Latino

rege fuit euocatus. Qui verbis & corporis praeſentia tantam ſui admirationem regi Latino praebuit, vt in ſocietatem imperij receptus, Lauiniaque filia ei in matrimonium collocata, gener adſcitus ſit. Poſt haec haud procul a Tiberis oſtiis in littore maris Tyrreni Laurẽtino accepto a rege Latino agro, vrbem in colle quodam condidit, quam de vxoris nomine Lauiniũ appellauit. Hinc Aborigines Troianique ipſi mixti, antiquam mutantes appellationem, Latini omnes a rege eorum Latino deinceps nominati ſunt. Qui poſtea Lauinio migrantes, Albam condiderunt longam, Latini regni per longa tempora ſedem. Ex qua hi orti ſunt, qui multas alias vrbes, quae priſcorum Latinorũ dictae ſunt, extruxerunt. Qui poſtremo quadringentis & triginta duobus annis, poſt Ilium captum, colonis in Palantium & Saturniam miſsis, vbi Arcades & Peloponneſiaci primi ſedem poſuerant, multique adhuc eorum generis ſupererant, circundato muris Palantio, ita vt tunc primo vrbis formam acceperit, vrbẽ condiderunt, quam Romam ab eorum duce, & coloniae deductore Romulo appellarũt; Romulus autem ab Aenea originem XVII. loco natus, ducebat

Variae veterum ſcriptorum de vrbis primis conditoribus, ſententiae

Quum multae variaeque ſint veterum hiſtoricorũ ſententiae, a quibus, & quo tempore vrbs ipſa condita ſit, & cur Roma appellata; quum multi ante ipſum Romulum eam aedificatam fuiſſe ſcribant; nunc rei ipſius ordo, inſtitutique mei ratio poſtulare videntur, vt omnium quas viderim vetuſtiſsimorũ auctorum, de

his qui vrbem condiderunt, ſententias diligentiſsime collectas afferam, & poſtea eam quae communi omnium gentium, populi Romani, & maioris ſcriptorū partis conſenſu tanquam verior, accepta eſt, demonſtrem. Quae res hiſtoriarum Romanarum ſtudioſis & vtilis & iocunda erit

Romam igitur (vt a remotiſsimis incipiam) Antigonus Italicae hiſtoriae peruetuſtus ſcriptor, in Palatio cōditam fuiſſe a quodam Romo Iouis filio, ſcripſit, quem etiam vrbi Romae a ſe dediſſe nomen refert.

Is qui hiſtoriam Cumanam compoſuit, cuius nomē intercidit, aliique tradunt: Pelaſgorum complures Sicyone Theſpiaque Graecis ciuitatibus ob domiciliorum inopiam profectos, terrarum orbem longo errore peruagaſſe, plurimiſque bello domitis nationibus eam tandem Italiae partem tenuiſſe, vbi nunc Roma eſt, eoſque a multo errore nominatos Aborigines. Hi in monte cui nunc Palatium nomen eſt, quo frequentiſsimi conuenerant, vrbe condita eam ob pugnandi robur Romin appellarunt: a iuuentute vero Latina Valentia a viribus gentis appellata eſt. Quod nomen aduentu Euādri & Aeneae in Italiā cum magna Graece loquentium copia interpretatum eſt, ſeruataque ſignificatione impoſiti prius nominis, Roma iterum pro Valentia dici coepta eſt

Ariſtoteles Stagirita philoſophus, Heraclides cognomine Lembus, & plerique alij aſſerunt, Troia capta a Graecis, quoſdam ex Achiuis Ilio diſcedentes classem nactos, & circum Malea nauigantes hyberno tempore actos, ventorum vi, tempeſtatibuſque multis, diu in mari pererraſſe, atque ad extremum in eum locum Etruriae perueniſſe, cui tunc Opice nomen

erat, Tyrreno mari adiacentem, deinde per Tiberim vectos in ea loca vbi nunc Roma eſt conſediſſe, ibique extractis ex amne nauibus aliquantulum manſiſſe, paratos quidem ineunte vere curſum perſequi, verum ab eorum mulieribus iam longam pertaeſis nauigationem, & a mari abhorrentibus, ſuadente nobiliſsima & prudentiſsima captiuarum Roma, quae iis comes erat, ſeruitutemque ſi Achiui in patriam reuerterentur timente, noctu claſſem incenſam eſſe; quod factum viris moeſtitiam primo attuliſſe, deinde neceſsitate coactos, circa Palatium poſitis ſedibus ſtruxiſſe moenia; & oppidum ab eius potiſsimũ nomine appellaſſe, quae eius rei auctor fuiſſet, cuiuſque conſilio eas ſibi firmaſſent ſedes.

Xenagoras autem hiſtoricus antiquus; Vlixis (ait) & Circes fuiſſe tres filios, Romum ſiue Romanum, Antium, & Ardeam, qui quum tres vrbes aedificaſſent, ipſis a ſe nomina indiderunt.

C. Saluſtius Criſpus in principio Catilinarii; Vrbem (inquit) Romam, ſicut ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi incertis ſedibus vagabantur, cumque iis Aborigines genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio liberum atque ſolutum. Hi poſtquam in vna moenia conuenere, diſpari genere, diſsimili lingua, alius alio more viuentes, incredibile memoratu eſt, quam facile coaluerunt. &c.

Damaſtes Sigaeus, aliique nonnulli: Aeneam dicunt Troia capta in Epeirum, & ex Epeiro in Italiam, poſt Vlixem veniſſe, ipſiuſque vrbis fuiſſe conditorem, nomenque Romae, ab vna Ilienſium mulierum, cui Romae nomen erat, indidiſſe.

Agathocles Siculus Cyzicenarum rerum auctor, vaticinio Heleni Priami filii, impulsum Aeneam ait: eumque Italiam terram cum nepte Roma Ascanij filia petiisse: qua vt Phryges sunt potiti, & iis praesertim regionibus, quae nunc vrbi finitimae sunt, Romam Ascanii filiam, Aeneae neptem primam omnium consecrasse in Palatio Fidei templum, in quo monte postea condita vrbs, Roma ab ea quae Fidei templum ibidem dedicasset, appellata est

Cephalo Gergithius scriptor vetustissimus in libro quem de Aeneae aduentu in Italiam conscripsit; secunda post Troianum excidium aetate Romam conditam fuisse refert, ab iis qui Ilio euerso, cum Aenea in Italiam profecti sunt, eiusque conditorem & coloniae ducem asserit Romum quendam Aeneae filium. Quatuor enim Aeneam filios habuisse scribit. Ascanium, Euryleontem, Romulum, & Romum ipsum, qui occupato monte, qui nunc Palatium dicitur, vrbem condidit, quam a nomine suo Romam appellauit. Sex. tamen Pompeius Cephalonis sententiam referens, Romam non ab Aeneae filio, sed comite exstructam scribit

Apollodorus in Euxenide ait: Aenea & Lauinia Latini filia, natos Maylen, Mullum, Romumque, atque ab Romo vrbi tractum nomen

Alij Romam dicunt Telepho Herculis filio genitam, Aeneaeque nupsisse, & filium genuisse, qui [vr]bem a se aedificatam a matris nomine Romam nominauit

Callias vero qui res gestas Agathoclis conscripsit, arbitratur, e manu Troianorum Ilio capto fugientium, quandam foeminam nomine Romam fuisse

eamque quum in Italiam veniſſet, Latino Aborigi-num regi nupſiſſe, duoſque ex ea natos filios Romu-lum & Romum, qui condentes vrbem, ipſam a matris nomine Romam vocitarunt

Galathas ſcribit mortuo Aenea, quum regno Ita-liae Latinus Telemachi Circeſque filius potitus eſ-ſet; iſque ex Roma vxore ſuſcepiſſet filios Romum, Romulumque, vrbemque in Palatio extruxiſſet, eam ab vxoris nomine Romam appellaſſe

Sunt, qui Romam dicant a Romo filio Itali, & Leu-cariae, ſiue Leuctrae Latini filiae conditam, atque a ſe Romam nominatam

Dionyſius Chalcidenſis conditorem vrbis Romum quendam fuiſſe Aſcanij Aeneae filii, vel vt alij volunt Emathionis filium, a Diomede in Italiam ex Troia miſſum

Alcimus vero ex Tyrrenia & Aenea natum filium Romulum refert, atque eo ortam Albam Aeneae ne-ptem, cuius filius nomine Romus, condidit vrbem Romam

Alij Romum Latinorum tyrannum, eum qui Tyr-renos quum ex Theſſalia in Italiam veniſſent eiece-rat, vrbis auctorem fuiſſe ſcribunt

Variae veterum ſcriptorum, quis Romulus vrbis conditor fuerit, ſententiae

Aliorum poſtremo verior ſententia eſt, & vulga-tior, vrbis conditorem fuiſſe Romulum ipſum, ſed nec illi qui in ipſum (quod veriſsimum eſt, & omnium gentium populique Romani opinione firmatum) huius nominis originem referunt, de illius genere ſa-

tis conueniunt

Quidam etenim ipſum Aeneae filium ex Dexithea Phorbantis filia dicunt, infantemque in Italiam tranſportatum, vna cum eius fratre Remo, atque in fluuio exundanti ſubmerſis aliis ſcaphis, ea in qua erant pueri ad fluminis ripam depulſa, eos inſperato incolumes ſeruatos, atque cum adoleuiſſent, Romam, quod robur ſignificat, condidiſſe

Alij Aeneam ex Roma tres ſuſcepiſſe filios Aſcanium, Romulum, & Anchiſem. Quo mortuo, Latinorum Aſcanium; Campanorum Romulum; alteriuſque Italiae partis Anchiſem regna ſuſcepiſſe, atque ab ipſo Romulo vrbe in fratris imperio condita, a matris nomine ipſam appellatam fuiſſe

Alij vero dicunt Romam Romae Troianae filiam Latino Telemachi filio nuptam, Romulum edidiſſe, qui vrbe condita, ipſam a matris nomine Romam appellauit

Nonnulli ex Aimilia Aeneae & Lauiniae filia a Marte compreſſa, conditorem vrbis Romulum genitum ſcribunt

Quidam ex filia Aeneae natos Romulum & Remum produnt, datoſque Latino regi obſides eo tempore, quo Aeneas in Italiam venit. Latinoque rege ſine maſcula prole mortuo, eius regni ſucceſſores extitiſſe, vrbemque extruxiſſe Romam.

Promathion quidam Italicae hiſtoriae ſcriptor, & quidam alij fere fabuloſa de Romuli ortu referunt. Quem cum fratre Remo Tarchetij cuiuſdam ſaeuiſſimi Albanorum regis ancilla & incerto patre genitum, fluuioque expoſitum, atque a lupa lacte nutritum, donec a neſcio quo bubulco inuentus, cum fra-

tre Remo ſeruatus ſit, eumque vbi primum per aetatem licuit, Tarchetio occiſo vrbem aedificaſſe Romā

Non omittendum autem duxi hoc loco lectores monere, me in referendis opinionibus veterum ſcriptorum, tam de conditoribus vrbis, quam de ipſo Romulo, non ſequutum fuiſſe eum ordinem quo ab auctoribus referuntur, ſed ex antiquiſsimis ad recentiora tempora, vt omnia clariora eſſent, paſsim deueniſſe

De antiquis igitur vrbis conditoribus, iuxta varias veterum ſcriptorum ſententias, me ſatis dixiſſe exiſtimo. Quorum opiniones quum nec refellere, quod antiquiſsimae ſint, nec affirmare audeam, quum tot accuratiſsimos & nobiliſsimos ſcriptores habeamus, qui certiora & veriora de Romulo ipſo prodidiſſe videntur, ea quae probabiliora ſunt, & plurium hiſtoricorum teſtimoniis confirmata, de iis qui vrbem condiderunt, breuiter in medium afferam

De Romulo vrbis conditore

Ilio itaque, vt ad rem (quae certa exiſtimata eſt) redeam, a Graecis capto, Aeneam Troianum cum magna Phrygum manu, poſt longos errores in Italiam veniſſe, eaſque partes vbi nunc Roma eſt tenuiſſe, ex Dionyſij Halicarnaſſei, T. Liuii, Plutarchi, Eutropii, & aliorum veterum ſcriptorum teſtimoniis ſatis conſtat. Is altero poſt Troiam captam anno, Lauinio vrbe in Latio condita, Latinorum gentis commune cum ſocero Latino imperium aliquandiu tenuit. Poſtea verò vtriſque bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem propter fraudatas Lauiniae nuptias fuit, in

quo Turnus & Latinus occubuere, Aenea tamē victoria potito. Qui ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto imperij ſui ex quo in Italiam venerat anno, tertio vero poſt obitum Latini, bello aduerſus Mezentium Tuſcorum regem deceſsit. In cuius locum Aſcanius eius & Creuſae filius, cui Iulo cognomen fuiſſe ferunt, ſucceſsit. Is Lauinio, quod regni Latini tunc ſedes erat, nouercae Lauiniae relicto, XXX. ab eius aedificatione anno iam exacto, Albam longam, quam regni caput deinceps eſſe voluit, condidit: obiitque anno regni XXXVIII. ſuperſtite filio Iulo adhuc aduleſcentulo, quem auctorem nominis ſui Iulia gens habuit. Aſcanio mortuo, Poſtumo Siluio fratri, Aeneae ex Lauinia filio Latinorum imperium traditum eſt, tanquam filio mulieris quae regni haeres erat: a quo omnes poſtea Albani reges Siluii nominati ſunt. Is autem ideo Siluius appellatus eſt, quod eum mater Lauinia poſt Aeneae mortem, priuigni Aſcanij inſidias timens, in ſiluis latitans enixa eſſet, ibique educaſſet. Hic quum vnde triginta regnaſſet annos, ſucceſſorem habuit filium Aeneam Siluium. Cui imperij anno XXXI. mortuo ſucceſsit filius Latinus, qui annos LI. regnauit. Poſt quem Alba eius filius XXXIX. & huius filius Capetus XXVI. mox Capis duodetriginta: Calpetus XIII. & Tiberinus VIII. annis rerum potiti ſunt in Latio, filius ſemper patri ſuccedens. Tiberinus autem quum in amnē Albulam cecidiſſet, ei Tiberis nomen dedit. Poſt eum Agrippa XL. Romulus XIX. Auentinus XXXVII. annos regnarunt, & hic in Auentino ſepultus, colli nomen ſuum reliquiſse dicitur. Auentini filius Procas regnū annos XXIII. obtinuit. Is Numitorem atque Amu-

lium Siluios filios procreauit. Ex quibus Numitor, quum in duas partes haereditatem partitus fuisset pater Procas, diuitiasque & aurum regno adaequasset, regnum Latinorum (maior enim natu erat) sortitus est: aurum, opesque Amulius vir vafer. Hic opibus paternis fratrisque inertia fretus, Numitore non lõge post regno exacto, imperium inuasit, quod per annos duos & quadraginta obtinuit. Addensque sceleri scelus, stirpem fratris virilem interemit, eiusque filiam per speciem honoris Vestalem legit, & perpetua virginitate spem partus ademit, veritus ne liberi ab alterutro eorum exorti aui iniurias aliquando vindicarent. Eam autem alij Iliam, alij Rheam Siluiam appellant. Quae haud multo post vi compressa, quum geminos edidisset infantes, seu ita rata, seu quod auctor culpae honestior erat, Martem incertae stirpis patrẽ dixit. Verum nec deus, nec ipsi homines illam, aut filios a regia crudelitate vendicarunt. ipsa enim secundum aliquos iuxta legem viua defossa, vel vt aliis placet, perpetuo carceri condemnata, & filij in profluentem mitti iussi. Dionysius autem ita ait: *Quum Ilia Vestalis virgo ad Martis lucum isset, aquae purae hauriendae gratia, in templo compressa est.* Sunt qui putent ab aliquo ex procis; nec desunt qui dicant ab Amulio ipso patruo armato, qui quum amore eius captus esset, Martis specie armatus & incognitus cum ea rem habuit. Alij a genio loci, alij vero a sacerdote aliquo seu pontifice eam compressam asserunt. Ego vero Romulum ipsum militis cuiuspiam filium fuisse credo, & quia milites sub Marte esse existimantur, idcirco Romuli pater Mars dictus est. Ceterum quisquis ille fuerit, certum est ipsam virginitatis amissae poenas dedisse,

filioſque in amnem mergi iuſſos. Quos prope Tiberis ripam expoſitos regiorum armentorum paſtor Fauſtulus inuenit, atque ad vxorem ſuam Accā Laurentiam nutriendos detulit. Hanc vulgato corpore inter paſtores lupam vocatam ſcribunt Lactantius, Eutropius, & D. Auguſtinus, quam nos meretricem appellaremus: vnde & noſtro quoque ſaeculo ſcortorum cellulae lupanaria nuncupantur: vnde fabulae de lupa Romuli & Remi nutrice initium ortum creditur. Haec vt breuiſsime, ita elegantiſsime ſecundo Faſtorum iis verſibus explicat Ouidius

Siluia fit mater, Veſtae ſimulachra feruntur
Virgineis oculis oppoſuiſſe manus
Ara deae certe tremuit pariente miniſtra
Et ſubiit cineres territa flamma ſuos
Hoc vbi cognouit contemptor Amulius aequi
Nam raptas fratri victor habebat opes
Amne iubet mergi geminos, ſcelus vnda refugit
In ſicca pueri deſtituuntur humo
Lacte quis infantes neſcit creuiſſe ferino?
Et picum expoſitis ſaepe tuliſſe cibos?

Hi autem pueri Romulus & Remus, vt quidam ſcribunt, ideo appellati ſunt, quod lupae mamma nutriti ſint, quam rumen antiqui dicebant, Graece quoque ruma dicitur, a qua Romum primum deinde blandiēdi cauſſa Romulum dictum, quod paruulus & lactens vberibuſque lupinis inhians, cum fratre ſit inuentus. Alij a romula arbore, id eſt ficu, ſub qua quū expoſiti fuiſſent inuenti ſunt, cum lupa praebente infantibus rumen, id eſt vberem, quae arbor ideo ruminalis dicta eſt, vel quod aeſtate ſub ea pecora frigora captantia, herbaſque vellentia ruminabant, vel a rumine, id

est mamma, quod sub ea pueri Romulus & Remus lupae rumina sugebant. vnde Ouidius II. Fastorum

Arbor erat, remanent vestigia, quaeque vocatur
Romula, nunc ficus: rumina ficus erat

Adulti autem inter pastores, ob quotidiana certamina, vires & pernicitatem auxere. Igitur quum latrones a rapina pecorum vi arcerent, Remus ex improuiso ab eis captus, regi Amulio offertur, criminique ei datum, quod greges Numitoris infestare solitus esset. Tunc a rege in vltionem Numitori traditur puniendus, qui robore & regia iuuenis adolescentia permotus, in suspicionem expositi nepotis adducitur; & quũ cum nunc lineamentorum filiae similitudo, nunc expositi tempus anxium teneret, Faustulus cum Romulo superuenit, a quo cognita iuuenum origine, validaque inter ipsos coniuratione facta, Amulium obtruncant. Quo occiso & in regnum restituto Numitore, sequenti eius recuperati regni anno, post Troiã captam CDXXXII. Romulum Remumque cupido caepit, in iis locis, vbi expositi & educati fuerãt, vrbem cõdere, maxima vicinorum Albanorum, Graecorum, pastorum, & latronum multitudine, ad eos in dies confluente. Quod vbi ex sententia cessisset, ne aliqua de principatu inter fratres contentio suboriretur, iureiurando cõueniunt, vt is vrbi praeesset, eique nomen imponeret, cui in augurio plures aues apparuissent. sex prius visae Remo in Auentino auguranti vultures, sed paulo post XII. apparuere Romulo in Palatino auguria captanti; quum vtraque multitudo augurium ex sua parte traheret, vtraque regem suum consalutauit; tempore illi praecepti augurij, hi vero numero auium maiore regnum trahentes. Tunc post

altercationem

altercationem ad foedum (vt ſolet) certamen verſi, ibi in turba ictus Remus concidit. Licet vulgatior fama ſit, Remum ideo extinctum, quod nouos contra fratris edictum tranſilire muros auſus fuiſſet. Quare ſolus imperio potitus Romulus; conditaque vrbs conditoris ſuperſtitis nomine appellata eſt, a qua & Romanis nomen quoque inditum. Romam autem & nõ Romulam idcirco vrbem Romulus nominauit, vt ampliore vocabuli ſignificatu proſperiora patriae ſuae ominaretur.

Alterum quoque vrbs nomen proprium habuit, vt Plinius & Solinus ſcripſerunt, quod publicari vetitũ eſt: quando quidem quo minus id enuntiaretur, caerimoniarum arcana ſanxerunt; vt hoc pacto notitiam eius aboleret fides placitae taciturnitatis. Valerium denique Soranum, quod optima atque ſalutari fide abolitum, atque contra interdictum euulgare id auſus foret, ob meritum profanae vocis poenas luiſſe. Inter antiquiſsimas ſane religiones ſacellum colitur diuae Angeronae, ob hoc maxime ſilentium inſtitutum, cui ſacrificatur in Curia ante diem XII. Kal. Ianuarij. Haec eſt diua praeſul ſilentij, quae ſimulachrum ore obligato obſignatoque habet. Hos igitur gemellos ita genitos, hac ratione educatos, Vrbem Romam condidiſſe, Dioclis Peparethij, qui primus litteris Graecis vrbis originem expoſuit, L. Cincij, Q. Fabij Pictoris, Eratoſthenis, Polybij Megalopolitani, M. Catonis, Q. Lutatij Catuli, Cornelij Nepotis, L. Taruntij Firmani, M. Varronis, Pomponij Attici, M. Tullij, Dionyſij Halicarnaſſei, T. Liuij, C. Solini, Plutarchi, Sex. Pompeij, Eutropij, & aliorum veterum grauiſsimorum ſcriptorum teſtimoniis ſatis confirmatum eſſe exiſtimo.

De anno, & die quo vrbs condita eſt

Sicut variae ſunt veterum ſcriptorum de iis qui vrbem condiderunt, & de Romulo ipſo ſententiae, ita etiam diuerſae ſunt opiniones de anno in quo condita fuerit. Quas quum iuxta inſtituti mei rationem omnes prius enumerauero, poſtea eam quae mihi vera, vel verae proximior videbitur, accurate breuiterque exponam

Timaeus Siculus, vt ab iis qui communi aliorum ſententia remotius eam conditam fuiſſe ſcripſerunt, incipiam; neſcio qua ductus ratione, vrbem ipſam a Romulo aedificatam retulit, eodem fere tempore quo a Tyriis Carthago in Africa, octauo & trigeſimo ante primam olympiadem anno

L. Cincius vir ſenatorius, anno quarto duodecimae olympiadis

Q. Fabius Pictor rerum Romanarum grauiſsimus, & antiquiſsimus ſcriptor, anno primo octauae olympiadis

Polybius Megalopolitanus, & Diodorus Siculus, olympiadis ſeptimae anno ſecundo

Apollodorus, Q. Lutatius Catulus, C. Cornelius Nepos, Eratoſthenes, M. Porcius Cato, Dionyſius Halicarnaſſeus, & Theophilus Antiochenus, olympiadis ſeptimae anno primo

M. Verrius Flaccus auctor tabularum Capitolinarū, T. Liuius, C. Iulius Solinus, Clemens Alexandrinus, & alij olympiadis ſextae anno quarto

L. Taruntius Firmanus, M. Terentius Varro. T. Pōponius Atticus, M. Tullius Cicero, Auguſtus Cae-

ſar, C. Velleius Paterculus, Ti. Claudius Caeſar Auguſtus, C. Plinius Secundus, Plutarchus Chaeroneus, Domitianus Caeſar Auguſtus, P. Cornelius Tacitus, Caſsius Dio, A. Gellius, L. Septimius Seuerus Auguſtus, Cenſorinus, M. Iulius Philippus Auguſtus, Euſebius Pamphili Caeſarienſis, Eutropius, Paulus Oroſius, Paullus Diaconus Longobardus, & poſt C. Caeſaris dictatoris tempora communis populi Romani ſententia, quàm nos quoque ſequimur, olympiadis ſextae anno tertio conditam vrbem volunt. Illud autẽ non ignorandum, quod etiam in commentariis in Faſtos explicaui, me annorum olympicorum initium a ſolſtitio aeſtiuo, circa Kal. Iulias ordiri. Qua ratione fit, vt quum dicitur vrbem tertio, vel quarto anno ſextae, aut primo vel ſecundo ſeptimae olympiadum, cõditam, id intelligi debeat circa finem illius anni olympici, hoc eſt XI Kal. Maij. Anni enim ſequentis principium proximo ſolſtitio futurum erat. Primumque vrbis conditae annum, ſi tertio ſextae olympiadis cõſtructam aſſeuerauerimus, cõcurrere fere totum cum quarto eiuſdem ſextae olympiadis anno, duobus mẽſibus, & aliquot diebus exceptis, qui ſunt extremi anni olympici tertij eiuſdem olympiadis in quo aedificatam vrbem credimus: ſic quoque dicendum de ceteris annis olympicis, quibus vrbs condita ſecundum ſcriptorum varias opiniones dicitur

Quibus vero rationibus perſuaſi ſinguli harum de vrbe condita opinionum auctores ſententias ſuas cõfirmauerint, ſuperuacaneum hoc loco eſſe exiſtimo demonſtrare, tum quod hoc alterius ſit negocij ſpeculari, tum etiam quod id accurate ſane a me factũ eſt in iis cõmentariis, quos in Faſtos cõſulares conſcripſi.

Dies autem quo vrbis fundamenta iacta a Romulo fuerunt, fuit XI. Kal. Maij. Qui Parilia vel Palilia appellabatur. Haec autem erant Pales paſtorum deae feſta, quae a paſtoribus XI Kal. Maij in agris celebrabantur, ad lupos arcendos, morboſque a pecore pellendos, ſeu pro partu pecorum, vnde & Parilia dicta. De hac re Propertius libro IIII

Vrbi feſtus erat dixere Palilia patres
Hic primus coepit moenibus eſſe dies

Ouidius quoque III. Faſtorum ait

Apta dies legitur qua moenia ſignat aratro
Sacra Pales aderat, inde mouetur opus

Idem confirmant M. Tullius, Solinus, Plutarchus, & alij. Palilia autem celebrari ſolita fuiſſe XI. Kal. Maij habetur ex antiquis marmoreis Romanis Kalendariis, iiſdemque quos citaui auctoribus

De primis Vrbis moenibus, & ijs qui pomerium protulerunt, vſque ad Auguſtum Caeſarem

Quum de conditore vrbis Romulo, & tempore quo condita eſt, iam verba fecerim, rem non inutilem antiquitatum Romanarum ſtudioſis me facturũ exiſtimo, ſi quae quinto ante anno de iis qui populi Romani pomerium protulerunt, item de muris, portis, viis, collibusq; Romanis edidi, hic ſubiicerem. Quod & ſi ab inſtituto meo paululũ abhorreat, quippe quod breuiſsime omnia deſcribere deinceps mihi propoſuerim; tamen hac tantum in re minime lectorem fallere veritus ſum, quum non dubitem, me non parum commodi ei hoc vno commentariolo eſſe allaturum; ſimulque aliquod ſpecimen daturum, qualis

futurus sit commentarius, quem in vniuersum hoc opus adorno. Porro autem quum in hoc libello, de iis qui pomerium protulerunt, sim disputaturus, necessarium esse primo arbitror, quid pomerium apud veteres fuerit demonstrare; postea vero reliqua de quibus differere institui, persequi. Pomerium itaque locus erat, tam intra, quam extra vrbis murum, quem antiqui in condendis vrbibus augurato consecrabant, neque in eo vllum fieri aedificium patiebantur. Dictum est autem pomerium, vt auctor est Varro libro IIII. de lingua Latina, quasi post merium, nam quem antiqui merum dicebant, nos murum dicimus. Vnde ita nonnulli apud Virgilium legunt libro X

Atque ipsis proelia miscent
Aggeribus merorum. Varro autem sic: *oppida condebant in Latio, Etrusco ritu multa, id est, iunctis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis caussa die auspicato, vt fossa & muro essent munita. Terram vnde excalpserant, fossam vocabant; & introrsum factum murum. Postea quod fiebat orbis, vrbs. Principiu, quod erat post murum, pomerium dictum; eiusque ambitu auspicia vrbana finiuntur. Cippi pomerij stant circum Romam. Quare & oppida, quae prius erant circumducta aratro, ab orbe, & vrbe vrbes: & ideo coloniae nostrae omnes in litteris antiquis scribuntur vrbes; quod item cōditae vt Roma; & ideo coloniae vt vrbes conduntur, quod intra pomerium ponuntur.* Liuius quoque libro primo de Ser. Tullio loquens: *Aggere* (inquit) *fossis, & muro circundat vrbem. Item pomeriu profert. Pomerium, verbi vim solam intuentes, post merium interpretantur esse. Est autem magis circa moenium locus, quem in condēdis vrbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conse-*

crabant, vt neque interiore parte aedificia moenibus cõtinuarentur, quae nunc vulgo etiam coniungunt, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spacium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum est, quam quod murus post id, pomerium Romani appellarunt. Et in vrbis incremento semper quantum moenia processura erant, tantum termini ij consecrati proferebantur. Ita vt pomerium proferre nihil aliud sit, quam ampliare moenia vrbis. Augures autem populi Romani, vt est apud M. Messallam in libro quem de auspiciis scriptũ reliquit; Pomerium sic definierunt: *Pomerium est locus intra agrum effatum, per totius vrbis circuitum, pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finẽ vrbani auspicij.* Sex. Pompeius libro XIIII. *Pomerium* (inquit) *vbi põtifices auspicabantur, dictum est quasi pomurum, id est proximum muro.* Alij pomerium quasi post moenium interpretãtur, quod post moenia locatum sit. Is qui primo vrbem condebat, pomerium etiam vrbi addere solebat, vt Romulus qui vrbi nouae a se figura quadrata cũ tribus portis conditae, pomerium more Etrusco addidit, vt auctores sunt Dionysius, Solinus, Plinius, & Plutarchus. Cuius tamẽ pomerium, quo ambitu, quibusue terminis clauderetur, variè auctores prodidere. Gellius Romuli antiquissimum pomerium tantum Palatij montis radicibus terminatum fuisse scribit. Liuius quoque libro primo: *Palatinum* (inquit) *Romulus primum, in quo ipse educatus erat, muniit.* Horum sententiam confirmat Cornelius Tacitus libro XII. Qui etiã Capitolium forique Romani partem a T. Tatio Sabinorum rege vrbi addita his verbis docet: *Sed initium condendi, & quod pomerium Romulus posuerit noscere haud absurdum reor. Igitur a foro Boario, vbi aereum tauri simula-*

chrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, vt magnam Herculis aram complecteretur. Inde certis spaciis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larum; Forum enim Romanum, & Capitolium non a Romulo, sed a T. Tatio additum Vrbi creditur. Quibus verbis coniicio T. Tatium, posteaquam aequo iure in regnum a Romulo adscitus est, Sabinique post foedus raptarum precibus cum Romanis initum in ciuitatem recepti sunt, ambitum murorum vrbis vna addita porta, vt quattuor essent, hoc modo ampliasse. Capitolij primum eam partem quae nunc nouam vrbem, & Pantheum aspicit, vbi extat statua equestris M. Aurelij imperatoris, muro circũdedit, deinde ductis moenibus a rupe Tarpeia, vltimaque Capitolij parte, vbi paulo ante noxij plecti solebãt, in occasum ad viam qua itur ad circi maximi partem extremam Tiberim versus, se extendit. Inde ad aliam circi maximi nouissimam partem versus Septizonium retorquens, mox in orientalem partem parum vltra Titi amphitheatrum se conuertit, hincque versus Septentrionem paulo vltra viam sacram vsque ad Neruae forum reuersus est, postremo paruo tractu flectens ipsum murum cum altera Capitolij parte coniunxit: atque hac ratione Palatium primo, mox Capitolium vrbi addidit. Huic autem antiqui pomerij descriptioni, & si eam ex optimis grauissimisque scriptoribus acceperim, Dionysius tamen, Liuius ipse, Plutarchus, Strabo, & plerique alij nobilissimi rerũ Romanarum auctores repugnare videntur. Liuius enim, Dionysius, & Plutarchus in Romuli vita ante Sabinorum, atque T. Tatij in vrbem aduentum, Capitolium a Romulo mu-

nitum fuiſſe ſcribunt, arce Romana ibidem locata, quam quum Tarpeiae proditione poſtea Sabini cepiſſent, ex eo loco nunquam a Romanis pelli potuere. Strabo quoque ait: *Priſci namque Capitolium, & Palatium, collemque Quirinalem ſic muniere muris, vt venientibus aliunde exteris facilis foret aſcenſus, adeo vt T. Tatius primo aduentans incurſu, locorum potitus ſit, quum raptarum virginum vlciſceretur iniuriam.* Dionyſius quoque libri II. initio, Romulum Palatium & Capitolium muris & foſsa communiſse ſcribit, ante T. Tatij aduentum, & poſt eius in vrbem receptum: *Romulus* (inquit) *& Tatius vrbem ſtatim maiorem effecere, duos ei colles alios adiiciẽtes, Quirinum & Coelium; ſeparanteſue habitationem, alter ab altero, in propriis locis vtrique vitam agebant. Romulus quidem Palatium occupans & montem Coelium, Palatio propinquum; Tatius vero Capitolium, quod ab initio ceperat, & Quirinalem collem.*

Si igitur iuxta horum hiſtoricorum ſententias, Capitolium, & Quirinalis ante Tatij aduentum muniti fuerunt, neceſſe eſt, vt eos non niſi a Romulo munitos fuiſſe dicamus. Non ergo Romulus tantum Palatium tenuiſſe videtur. Quas controuerſias, vna hac reſponſione tolli poſſe exiſtimo. Dicerem enim Romulum quidem quum vrbem conderet, tantum Palatium muniiſſe, idque ſolum primo pomerio clauſiſſe, verum ne qua vis externa vrbem adoriri poſſet, atque finitimi colles, hoſtium aliquando arces eſſent, ex quibus Romam vexarent, non quod iis locis indigeret, perinde ac etiam Ancus Marcius rex de Ianiculo fecit, Capitolium primo, mox Quirinalem & Coelium colles, qui vrbi erant proximiores, & ex quibus vrbs ipſa magis oppugnari poterat, foſſa ſiue aggere,

aut muro firmaſſe, praeſidioque locato tanquam arces muniiſſe, quum nihilominus extra vrbis ipſius moenia, pomeriumque eſſent. Quod etiam idē Strabo affirmare videtur. Qui colles vrbi vicinos ideo munitos fuiſſe ſcribit, ne hoſtes eis occupatis, caſtelliſque factis, ciuitati negotium facerent. Illud adde, quod quum arcem Tarpeiam captam a Sabinis ſcribant, non tamen vrbem ipſam captam fuiſſe dicunt, ſed Romanos (inquit) cum Sabinis poſt arcem Tarpeiam occupatam pugnantes, hoſtes vſque ad portam Palatij fugarunt, quae vrbis tunc erat. Eos poſtremo colles, extra vrbis pomerium, quamquam munitos, fuiſſe, exemplo eſſe poteſt Auentinus mons, qui quū totus habitaretur, atque ab Auguſto vna ex XIIII. regionibus, quibus vrbem diuiſit, factus eſſet, tamen vſque ad Ti. Claudij imperatoris tempora, a quo primum intra vrbē locatus eſt, extra vrbis pomeriū fuit. Palatino igitur colli, in quo primum a Romulo vrbs condita eſt, T. Tatius Sabinorum rex Capitolium, forumque Romanum addidit, & auctis moenibus intra vrbis pomerium incluſit. Quod non obſcure etiam Liuius innuere videtur, qui Palatium tantum a Romulo munitum ſcribit, & quum in vrbis ampliatione poſt Romulum, quid vnoquoque tempore, & a quo rege additum fuerit enumerat, nullam de Capitolio facit mentionem. Porro autem ſi duo illi colles Quirinalis & Coelius ſub Romulo vrbis pomerio cluſi eſſent, ſibi ipſis repugnarent iidem ſcriptores, qui eos ſequentibus regibus poſtea additos fuiſſe ſcribunt. Nec vlla ratione veriſimile videri poteſt, paſtores, aduenas, homineſque inopes, rebus adhuc anguſtis tantum campum, in tanta hominum paucitate, intra vr-

bis muros complexos, quum Plutarchus tantum mille domus, Dionyſius vero non niſi tria millia peditū, trecentoſque equites veterem Romam habuiſſe ſcribant. Vrbis autem pomeriū pro incremētis reipublicae poſtea ſaepius prolatū eſt, multique colles additi.

Ius autem proferendi pomerij habebat, qui rēpublicam agris de hoſtibus captis auxerat. Tacitus lib. XII. *Mox pro fortuna* (inquit) *pomerium auctum*. Idem refert in Aureliani imp. vita Fl. Vopiſcus. Poſt Romulum (inquit libro II. Dionyſius) *adaucto Vrbis ambitu Quirinalem collem Numa rex Vrbi addidit, eouſque enim muris ſeptus non fuerat.* Eum autem primo munitum a Romulo ſcribit Strabo; mox a T. Tatio idem Dionyſius, quem nunc contra omnium auctorum ſententiam ſcribit a Numa pomerio incluſū fuiſſe, quū alij id vel Romulo ipſi, vel T. Tatio, vel quid verius eſt, Ser. Tullio adſcribunt. Tantam autem inter auctores varietatem, hinc ortam exiſtimo, quod aliqui reges primi adiecerint aut habitarint, reliqui aedificiis aliiſue reb. ornarint, aut auxerint; vel pars ab vno, reliquū ab altero additum forte fuerit. Tertius a Romulo, Albanis victis, Alba euerſa, ipſiſque in ciuitatem adſcitis, addito vrbi Coelio monte, quem Romulus primo munierat, pomerium protulit Tullus Hoſtilius rex Romanorum tertius; vnde Liuius libro primo: *Roma interim creſcit Albae ruinis, duplicatur ciuium numerus, Coelius additur Vrbi mons: & quo frequentius habitaretur, eandem ſedem Tullus regiam cepit, ibique deinde habitauit.* Et Dionyſius lib. III. *At ne vllus ſine domicilio eſſet, eum collē qui Coelius dicitur, muro communiens, Vrbi addidit, vbi quidem quicunque erant ſine laribus Romani, ex eo loco ſortiti quod ſatis eſſet, ſibi aedes conſtruerent, ipſo quoque in eodem*

colle habitante. Eutropius idem confirmat, & Plinius in libello de viris illuſtribus. Hunc porro montem vrbi adiectum fuiſſe ab Anco Marcio, non a Tullo Hoſtilio ſcribit Strabo. *Ancus* (inquit) *etiam Marcius montẽ Coelium, & Auentinum, & iacentem inter hos campum aſſumens inuicẽ diſiũctos & ab aliis ante muro cinctis aedificiis, vrgente neceſſitate prioribus copulauit: colles enim adeo munitos extra muros illis permittere, qui incumbentia ſuperne caſtella cuperent, nequaquam recte ſe habebat: totum etiã explere circuitum vſque in Quirinalem minime valuit. quem quidem locorum defectum Seruius redarguit, nam ſuppleuit ipſe adiecto Eſquilino & Viminali.* Cor. vero Tacitus; eum a Tarquinio Priſco additum fuiſse innuit: quum ait libro IIII. *Eum montem Coelium fuiſſe dictum a Coele Vibenna, qui dux gentis Etruſcae, quum auxilium appellatum ductauiſſet, ſedem eam acceperat, a Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt; cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua loca habitauiſſe: vnde vicum Tuſcum e vocabulo aduenarum dictum.* Quartus Ancus Marcius rex, vt auctores ſunt libro III. Dionyſius, & libro primo Liuius, Strabo libro V. Plinius de viris illuſtribus, & Eutropius, morem regum priorum ſequutus, qui rem Romanam auxerant, hoſtibus in ciuitatem accipiendis, Politorio vrbe Latinorũ vi capta, victorum multitudinem omnem Romam traduxit. Et quum circa Palatium ſedem veteres Romani, Sabini Capitolium Quirinalem; atque arcem; Coelium vero montem Albani impleſſent; Auentinum montem nouae Latinorum multitudini datum, Additi eidem haud ita multo poſt, Tellene Ficanaque captis, noui ciues: & paulo poſt: *Ad vltimum omnibus copiis connixus Ancus acie*

primum vicit; inde ingenti praeda potitus, Romam rediit. Tũ quoque multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis, quibus vt iungeretur Palatio Auentinus, ad Murciae data sedes: Ianiculum quoque adiectum vrbi, non inopia loci, sed ne quando ea arx hostium esset. Id non muro solum, sed etiam ob itineris commoditatem, ponte sublicio tum primum in Tiberi facto coniungi vrbi placuit. Et Strabo: *Ancus Marcius montes Coelium, & Auentinum, & iacentem inter hos campum vrbi coniunxit.* Plinius de viris illustribus: *Auentinum & Ianiculum montes vrbi addidit. Noua moenia oppido circundedit.* Quod autem hi scriptores dicunt: Ancum Auentinum nouae multitudini concessisse, non propterea eum intra pomerium recepisse significant. Multa enim erant loca (vt inquit Dionysius) circum vrbem extra moenia, proximis collibus & vallibus habitata, & praesertim Auentinus. Quem extra vrbis pomerium quoque fuisse refert. Liuius itẽ libro XLI. *Aediles* (inquit) *extra portam Trigeminam in Auentinum porticum silice strauerunt.* Gellius quoque libro XIIII. *hoc idem docet quum ait: Dein autem quaesitum est, diuque in quaestione fuit, quam ob caussam, ex septem vrbis montibus, quum ceteri sex intra pomerium sint, Auentinus solus, quae pars non longinqua, nec infrequens est, extra pomerium sit. Huius rei M. Messalla augur aliquot caussas videri scripsit, sed praeter eas omnes, ipse vnam probat; quod in eo monte Remus vrbis condẽdae gratia auspicauerit, auesque irritas habuerit, superatusque in auspicio à Romulo sit. Idcirco* (inquit) *omnes qui pomerium protulerunt, montem istum excluserunt, quasi auibus obscoenis ominosum.* Dionysius quoque libro III. *Primum quidem Ancus Marcius non paruam vrbi partem addidit, cingens muro eum collem, qui Auentinus dicitur. Est enim mons modice editus, & in*

orbem stadia fere XVIII. ambiens, qui tunc ingenti silua omnis generis arborum plenus erat, tum vero plurima ac pulchra lauro, a qua locus quidam eius a Romanis Lauretum dicitur. Segregabatur autem a Palatio, circa quem vrbs prima condita est, profunda & angusta valle. Et paulo post: *Hunc igitur collem videns futurum aliquando propugnaculum vrbis, si quis superueniret ex insperato exercitus; muro fossaque cōmuniuit; & traductos ex Tellene & Politorio, aliisque vrbibus quas ceperat, ibi collocauit.* Quae tametsi dicat Dionysius, eum tamen non pomerio vrbis inclusisse scribit. Vnde Strabo: *Ne colles* (inquit) *adeo munitos extra muros hostibus permitteret, qui incumbentia superne castella desiderarent. &c.* Ipsum enim clausisse collem illum ea puto caussa, quo multitudo, quam in ipsum capta Politorio traduxerat, ab hostili incursione esset tuta, nō vt obseruaretur intra pomerij fines, aut vrbis terminus esset. Et idcirco Dionysius non dixit *vrbi addidit*, sed *muro cinxit*. Quum enim esset malis auspiciis ominosus, neque intra vrbem receptus fuit, neque totus habitabatur, ita vt M. Valerio Maximo, & Sp. Virginio Coelimontano Cos. anno vrbis CCXCVI. adhuc publicus, & siluarum plenus esset, vt prodit idē Dionysius. Quamuis autem Ancus Auentinum extra pomerium esse voluerit, illud tamen Ianiculo & Transtiberina regione vrbi adiunctis, quartus a Romulo protulit. Dionysius: *Muniuit item muro eum quem Ianiculum vocant montem editum, Transtiberim positum, praesidiumque idoneum ei imposuit, pontemque ligneum super amnem fecit.* Quod confirmant Plinius, & Eutropius. Vrbem quoque in planioribus locis maxima & ingenti fossa muniuit, quae quod plebis Romanae manibus facta esset, Quiritium fossa appellata est, vt scribit

Sex. Pompeius quum ait: *Quiritium fossae dicuntur, quibus Ancus Marcius Vrbem circumdedit, quas secundũ ostium Tiberis posuit, quo etiam Ostiam: & quia populi opera eas fecerat, appellauit Quiritium.* Et Liuius: *Quiritium quoque fossa haud paruum munimentum a planioribus aditu locis, Anci regis opus est.*

L. autem Tarquinius Priscus rex quamuis perduellibus victis, multoque agro de hostibus capto imperium populi Romani propagauerit, pomerium tamẽ vetere contentus non auxit. Qui quum extremo imperij sui tempore vrbem amplioribus muris dilatare coepisset, saxis magnis ad regulam formatis adductis, prius enim ruderibus vilibusque structuris aedificati fuerant, mortuus est. Quare eius successor Ser. Tullius rex sextus, quintus a Romulo pomerium protulit, Vrbisque muros a Tarquinio inchoatos perfecit, vt auctores sunt Dionysius libro IIII. Liuius libro primo, & libro decimotertio Gellius, Plinius de viris illustribus, &Eutropius. Liuius enim, *Muro* (inquit) *Priscus lapideo circundare Vrbem parabat, quum Sabinum bellum coeptis interuenit.* Et paulo post: *Pax deinde facta. Maiore inde animo pacis opera inchoata, quam quanta molle gesserat bella, vt non quietior populus domi esset, quam militiae fuisset, nam & muro lapideo, cuius exordium operis bello Sabino turbatum erat, Vrbem qua nondum munierat, cingere parat.* Quod opus tamen eum non perfecisse refert. Quum autem Seruij gesta describit. *Ad eam* (inquit) *multitudinem Vrbs quoque amplificanda visa est. Addidit igitur Seruius duos colles, Quirinalem, Viminalemque. inde deinceps auget Esquilias, ibique ipse, vt loco dignitas fieret, habitat; aggere, fossis, & muro circundat Vrbem.* Item pomerium profert &c. Dionysius autem,

& Strabo duos tantum colles a rege Ser. Tullio additos fuiſſe ſcribunt, Viminalem videlicet, & Eſquilias. quippe quod Quirinalem alter a Numa, a Romulo alter adiectum exiſtimauerunt. Quod Liuio, Tacito, Eutropio, & aliis antiquis ſcriptoribus, quorum ego ſententias ſequor, repugnare videtur. Quam contradictionem etiam hac ratione tolli poſſe exiſtimo; ſi dicamus Numam partem Quirinalis Capitolio olim adiunctam, quam poſtea Traianus imp. vt forum exaedificaret, complanauit, Ser. vero Tullium reliquum montis quod ſupererat, pomerio cluſiſſe. Dionyſius: *Tullius vrbi duos colles addidit, Viminalem, & Eſquilinum, quorum vterque vrbis habet magnitudinem, diuiſitque eos iis qui ſine laribus Romani eſſent, ad aedes in his conſtruẽdas: vbi ipſe ſibi quoque habitationem fecit in illuſtri Eſquiliarum loco.* Idem prodit & Strabo lib. V. Plinius autem, & Eutropius Liuij ſententiam ſequuntur, qui tres colles ab eo vrbi additos ſcribunt, Quirinalem, Viminalem, & Eſquilias; adduntque aggeres, foſſaſque feciſſe. Muros autem a Tarquinio Priſco inchoatos, ab ipſo vero perfectos ex ingenti quadrato ſaxo ad regulã formato, Gabino, Albano, Tiburtino, & Praeneſtino firmiſsimis, ignique imperuiis fuiſſe conſtat. Muro autem lapideo ſex colles complexus, primus in quattuor tribus vrbanas vrbem diuiſit, Palatinam, Suburanam, Eſquilinam, & Collinam: de quibus latius paulo poſt verba faciam. L. vero Tarquinius Superbus rex VII. Latinorum, ceterorumque hoſtium incurſiones, quibus vrbs ipſa vexari poterat, veritus, vrbem ab oriente ingẽti aggere muniit. De quo Plinius libro III. cap. V. *Clauditur* (inquit) *vrbs ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili: namque eũ*

muris aequauit, qua maxime patebat aditu plano; cetera munita erant praecelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod expatiantia tecta multos addidere orbes in prima regione. Adhuc ij aggeres paruum vltra Diocletiani thermas visuntur, ab eo loco vsque ad arcũ Gallieni fere porrecti. De hoc quoque aggere Strabo: *Quem quidem* (inquit) *locorum defectum Seruius redarguit, nam suppleuit ipse adiecto Esquilino colle, & Viminali. ea vero loca aduentantibus hostibus facile capi poterant, quocirca profundiore exterius ducta fossa, & accepto solo stadiorum sex, aggerem porrexerunt super fossae supercilio interiore, murumque cum turribus e Collina porta vsque ad Esquilinam imposuerunt: in aggere autem medio tertia est porta eiusdem nominis cum colle Viminali.* Haec autem fossa cuius Strabo meminit, forte est ea quam Liuius Quiritium appellat, ab Anco facta, vt scribit Sex. Pompeius. Ambitum autem vrbis ea aetate hunc fuisse existimo. Muri haud longe a ponte, qui nunc dicitur Xystus, versus Farnesiorum palatium inchoabant, ex aduerso murorum ab Anco Marcio rege in Transtiberina regione structorum, & portae, quae nunc Septimiana dicitur, qui per mediam vrbem planam circa campos Florae Agonalemque, & Pantheum vsque ad Quirinalis radices, ea parte in qua cardinalis Carpensis horti sunt collocati, protendebantur; gyrabantque paulo vltra thermas Diocletiani, & circa basilicam S. Mariae maioris secundum ipsos Tarquinij aggeres, prope arcum Gallieni, aediculam S. Matthaei, & basilicam Lateranensem, hinc per dorsum Coelij montis paulo vltra formas aquae Claudiae, prope templum S. Stephani in Coelio monte, & S. Mariae in nauicula, Piscinam publicam, thermasque Antoninianas, vsque ad circum

maximum

maximum ducebantur: eorumque finis erat haud lóge vltra pontem Sublicium, e regione murorum Trãſtiberim, qua naualia ſunt, poſitorum. Tranſtiberinae vero regionis moenia ab Anco Martio condita adhuc viſuntur, quae etſi ſaepius reſtituta eſſe credẽdum ſit, pululum tamen ab antiquis ſedibus mutata fuiſſe cóſtat. Atque hic, vel non multo diuerſus fuit vrbis ambitus extremis regum, & primis reip. tẽporibus. Quibus portae vrbis Romuli, quas tres, vel vt aliis placet, quattuor fuiſſe conſtat, paulatim cum vſu & nomen amiſerunt antiquum, vna Carmentali excepta, quae diutius veteris nomen obtinuit. Poſt Ser. vero Tulliũ regem, vſque ad Sullae Felicis dictatoris tempora pomerium amplius prolatum fuiſſe Dionyſius negat: *Poſt Seruium* (inquit) *Tullium vrbis ambitus non proceßit, numine (vt aiunt) prohibente; ſed ſunt omnia circa vrbem habitata loca, multa ea & magna expoſita facillimaque, vt aduenientibus hoſtibus praedae eſſent obnoxia. Quod ſi quis haec ſpectans voluerit vrbis magnitudinem exquirere, is errare cogetur, nec vllum ſignum certum quo dignoſcatur habebit, quouſque ſit haec vrbs progreſſa, aut vnde eſſe non amplius vrbs incipiat, ita vrbi contexta eſt regio, praebetque ſpectantibus opinionem extẽſae in infinitum vrbis. Si vero muro vix perſcrutabili propter aedes complectentes eum vndique, veſtigia autem quaedam locis multis ſeruanti ſtructurae veteris, metiri idem eam velit, Athenarum vrbis circuitu non multo maior eſt vrbis ambitus.* A Gallis autem Senonibus vrbe capta, atque incenſa, quum Galli caeſi fuiſſent, muri eius Capitoliumque lapide quadrato refecti ſunt, ita tamen vt pomerium nunquam ampliatum ſit, quamuis & numero ciuium, & ambitu valde creuiſſet, L. autem Cornelius Sulla Felix bellis ciuilibus

victor, & lege Valeria dictator factus reipublicae cõſtituendae cauſſa, Mithradate potentiſsimo Ponti rege victo, multiſque Aſiae & Graeciae populis bello domitis, factione Mariana ad internicionem vſque caeſa, primus poſt Ser. Tullium vrbis pomeriũ protulit, vt Seneca, Cornelius Tacitus, & A. Gellius prodidere. Tacitus enim libro XII. *Nec tamẽ duces Romani* (inquit) *quamquam magnis nationibus ſubactis, ius proferendi pomerij vſurparunt, niſi L. Sulla, & diuus Auguſtus regum in eo ambitio, & gloria valde vulgata.* Ceterum omnes qui poſt Sullam vrbis muros, vel ampliauerunt, vel reſtituere curarunt, eos deinceps lateritios feciſſe exiſtimo. neque enim facile lapides quadrati in hoc murorum circuitu lateritio videri poſſunt, qui vel ex antiquis ſunt, vel ex eorum reliquiis fabricati. Iuliũ vero Caeſarem dictatorem, poſt Sullam pomerium protuliſſe auctores ſunt Dio, & Gellius. Qui libro XIII. capite XIIII. ait: *Neque id Ser. Tullius rex* (de Auētino loquitur) *neque Sulla, qui proferendi pomerij titulum quaeſiuit, neque poſtea diuus Iulius, quum pomerium proferret, intra effatos vrbis fines incluſerunt.* Apud Ciceronẽ quoque libro XIII. epiſtolarum ad Atticum legitur, ſub Caeſare dictatore ampliandi pomerij mentionem factam. *De vrbe* (inquit) *agenda, quid ſit promulgatum, nõ intellexi, id ſane ſcire velim.* Et paulo poſt in alia tamẽ eiuſdem libri epiſtola ait: *Sed caſu ſermo a Capitone de vrbe augenda a ponte Miluio, Tiberim duci ſecundum montes Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quaſi Martium campum.* Quem extra vrbem fuiſſe eo tempore conſtat, vt oſtẽdunt etiam Appiani verba qui ait: *Sullam vlterius progreſſum in campo Martio exercitum ante vrbis portas ſtatuiſſe.* Satis autem liquet, antiquos quum vellẽt vrbis moenia, quae Col-

linam non excedebant portam, ad Miluium pontem vſque perducere, ab haruſpicibus prohibitos fuiſſe, quod in vrbe comitia facere, vel milites legere, non licebat. Martium autem campum Aureliani imp. temporibus vrbi additum fuiſſe exiſtimo, praeſertim quũ ſub Seuero imperatore, vt eſt apud Herodianum, adhuc extra vrbem fuerit. Aurelianus enim pomerium ea vrbis parte protulit. Sed haec paulo poſt. Diuũ vero Auguſtum pomerium protuliſſe docet Cor. Tacitus libro XII. cuius verba ſupra citaui. idem quoque confirmant antiqui lapides, ex iis qui pomerij cippi a Varrone dicuntur, haud procul a Tiberi extra Flaminiam portam inuenti, quorum exempla ſunt haec.

C. MARCIVS. L. F. L. N
CENSORINVS
C. ASINIVS. C. F. GALLVS
C O S
EX. S. C TERMIN

item

IMP. CAESAR. DIVI. F
AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTEST. XVII
EX. S. C. TERMINAVIT
R.R. PROXIM. CIP. PED. CLXI

item

C. MARCIVS. L. F. L. N
CENSORINVS. ET. C. ASI
NIVS. C. F. GALLVS
C O S
E X. S. C
FIN. POMER. TERMIN

Hos autem consules Augusti tempore fuisse, Fasti docent consulares. Quos autem pomerij terminos, seu quam vrbis partẽ Sulla primo, deinde Iulius Caesar, postea Augustus ampliauerint, incertum: quantũ tamen coniectura consequi potui; Sullam eam vrbis partem, quae est versus hortos Salustianos, portasque Collinam & Viminalem, ampliasse crederem, quum hortos ipse Salustius intra vrbem emerit, qui postea dicti sunt Salustiani, quorum locum si ad antiquum vrbis pomerium ante Sullam aspiciatur, extra vrbem fuisse constat. Iulius autem Caesar, si is modo pomerium protulerit, (ambiguum enim est) & Augustus eã murorum partem, quae est inter portas Collinam & Capenam produxerũt. Liquet enim ante Augusti obitum, eum murorum ambitum, qui est a Collina ad Capenam, adiectum esse, idque duabus rationibus collegi: primo quia Tiberius Caesar post Augusti obitum Romae (vt auctores sunt Tacitus & Tranquillus) castra constituit, quibus praetorianae cohortes vagae ante id tempus, & per hospitia in vrbe dispersae, continerentur. Haec autem castra prope muros vrbis locata fuisse, referũt Plinius libro III. Herodianus VII. & Iulius Capitolinus in Maximi, & Balbini imperatorum vitis. Compertum autem est paulò ante hos dies, eum locum quem hactenus superioris aetatis antiquarij ex loco Procopij male intellecto, Viuarium appellauerunt, castra praetoria esse, vt inferius dissteram. quae si muris vrbis coniuncta erant, eos ad eum locum vbi nunc castrum praetorium videtur, protractos fuisse necesse est, vel a Sulla, vel a Iulio, aut Augusto Caesaribus; nam ante Sullae tempora moenia vrbis aggerem Tarquinij non excedebant, a quo orien-

tem verſus longo interuallo diſtat caſtrum praetoriũ. Deinde, quum Tranquillus in Auguſti vita dicat, ipſum vrbis ſpacium in XIIII. regiones diuiſiſſe, multaque a Sex. Rufo, & P. Victore in iis libris, quos de regionibus vrbis Romae ſcripſerunt, enumerētur quae Auguſti imperio intra vrbis muros aedificata fuerũt, atque nunc paulo intra hunc murorum ambitum cõtineantur, neceſſe eſt vrbem ipſam, ea parte ante ipſius Auguſti exceſſum ampliatam fuiſſe. Nihil autem accuratius praeterea quod in hac re afferam habeo. Si qui meliora habent, ea prodant, nos interim ad inſtitutum reuertamur

De caſtro praetorio

Quum Auguſtus prouidentiſsimus princeps, ſibi vni imperium populi Romani confirmare ſtuderet, inter cetera multaque tanto imperio ſtabiliendo ſaluberrime excogitauit, nouem quoque militum cohortes vrbis praeſidio, & ad ſui corporis cuſtodiam legit: hae praetorianae appellatae fuerunt. Poſt cuius obitum Ti. Caeſar, vt Tranquillus capite XXXVII. eius vitae ſcribit, *Romae caſtra conſtituit praetoria, quibus ipſae cohortes praetorianae vagae ante id tempus, & per hoſpitia diſperſae continerentur.* Quod etiam libro IIII. hiſtoriae Auguſtae Tacitus refert, quum de praetorij praefecto Seiano loquitur his verbis: *Initium & cauſſa penes Aelium Seianum cohortibus praetoriis praefectum, cuius de potentia ſupra memoraui. Is vim praefecturae modicam antea, intendit, diſperſas per vrbem cohortes, vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent, numeroque & robore, & viſu inter ſe fiducia ipſis, in ceteros metus crederetur. Prae-*

tendebat laſciuire militẽ deductum. Si quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri, & ſeuerius acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis illecebris. Vt perfecta ſunt caſtra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando, ſimul centuriones, ac tribunos ipſe deligere, &c. Haec autem caſtra prope vrbis muros locata fuiſſe docet Plinius libro III. cap. V. Herodianus libro VII. & Iulius Capitolinus in Maximi & Balbini imperatorum vitis. Compertum eſt vero proximis diebus eum locum, quem huc vſque Viuarium appellarunt forma quadratra, inter portas Viminalem & Tiburtinam ſitum, vrbiſque muris coniunctum, caſtrum praetoriũ fuiſſe. In vineis enim aliquot in eius medio ſitis plures inuenti ſunt plumbei tubuli, & fiſtulae, quibus aqua Marcia, ex proximo caſtello in eum deriuabatur, cum iis inſcriptionibus

L.IVN.CLARO.ET.AVR.SEVERO.COS
CASTRVM.PRAETORIVM.P.LXX

Item in alio

CLARO.ET.SEVERO. COS.QVADRAT.SER.
FEC. CASTRVM. PRAETOR. P. CC

Item in alio

T. VESPAS. AVG. VII. FLAV. DOMIT. VI. COS
Q. CLAVD. SER. OFF. FEC. CASTR. PRAET

Et in alio

Q. AQVILLIO. SABINO. II
SEX. AVR. ANVLLINO COS
CASTR. PRAET. L. VRVAS. OFF. PED. CCCLXXXIII
AQVA. MARC

Item in antiqua figulina

CASTRVM . PRAETORIVM
EX. PR. VINI. QVAD.ET.ANT.OP.
EX.FIG.SEX. AT.SILV.F.VI

Item in alia

CASTR.PRAET.
L. SILVINI
HELPIDIANI

Porro autem de his aquae Marciae fistulis quae castri praetorij vsui erant, mentionem facit Herodianus libro VII. Vbi de seditione inter milites praetorianos, & populum Romanum orta sub Maximi & Balbini imperio loquitur, iis verbis: *Postremo quando castrorum oppugnatio parum procedebat, visum ducibus interuertere omnes riuos, qui in castra peruenirent, vt milites aquarum penuria, sitique conficerent. Igitur abscindendo obstruendoque cunctos e castris aquarum riuos auertebant. Sed intellecto periculo milites, ac rebus desperatis erumpunt vniuersi patentibus portis, congreßique multitudinem fugientem in vrbem vsque persequũtur.* & Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Augustis: *Inter haec Romae iterum seditiones inter populum & milites exortae sunt, & quum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, veterani se in castra praetoria contulerunt cum ipsis praetorianis, quos coepit populus obsidere: nec vnquam ad amicitiam essent redacti, nisi fistulas aquarias populus incidisset.* Porro autẽ ea parte castra praetoria quoque fuisse confirmari potest Trãquilli auctoritate in Neronis vita, vbi de eius destitutione, & morte verba facit: *Sed reuocato* (inquit) *rursus impetu aliquid secretioris latebrae ad colligendum animum desiderauit, & offerente Phaonte liberto suo suburbanum suum inter Salariam & Nomentanam viam, inter quartum*

miliarium, vt erat nudo pede, atque tunicatus, penulam obſoleti coloris ſuperinduit, adopertoque capite, & ante faciem obtenſo ſudario equum inſedit, quattuor ſolis comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terrae, & fulgure aduerſo pauefactus, audiit ex proximis caſtris clamorẽ militum ſibi aduerſa, & Galbae proſpera ominantium. Nõ longe ergo a porta Viminali erant caſtra praetoria, qua Nero per Numentanam viam egreſſus clamorem militum audire potuit. De iis autem caſtris ſaepiſsime Herodianus in Commodi, Pertinacis, Iuliani, Seueri, Caracalli, & aliorum imperatorum geſtis mentionem facit, ſed vnum eius locum non omittam, quo aediculae quae in medio caſtrorũ erat meminit. ait enim: *Antoninus inrupto fratris Getae cubiculo, nihil eum tale expectantem ſupra matris pectus multo vndantem ſanguine ſaeuus obtruncat. Quo facto exilit ſtatim, ac per totam currẽs clamitat, magnum ſe periculum effugiſſe, vixque euaſiſſe incolumem. Simul imperat militibus regiae cuſtodibus, raperẽt ilico ſe, atque in caſtra deducerent, vbi tutius aſſeruaretur, periturum dictitans, ſi diutius in aedibus moram trahat. Illi pro veris ea dicta accipientes, ſimul ignari quae intus geſta, currentem eum currentes & ipſi comitantur. Fit ingens populi tumultus, raptim agẽte ſe ſub veſperam principe per mediam vrbem. Vt caſtra attigit, aediculamque eam intra quã ſigna ac ſimulachra exercitus adorantur, procidẽs humi gratias agebat, votis quaſi pro ſalute ſuſceptis, &c.* Huius vero aediculae aliquot figulinae iiſdem in vineis inuentae ſunt, cum hac inſcriptione

EX . AEDICVLA . AVGVSTORVM . OPVS . DOL
EX . FIG . C . PANISEI . HERMETIANI . ET . VRBICI

Caſtrum autem praetorium exauctoratis praetorianis, euertit Conſtantinus Magnus imperator, quando Maxentio tyranno, quem contra ſe imperatorem praetoriani appellauerant, victo & mortuo vrbē Romam cepit, vt refert libro hiſtoriarum ſecundo Zoſimus. Qui eam caſtrorum muri partem, quae intra vrbem erat, caſtrumque ipſum ab vrbe diuidebat, ſubſtulit: militum quoque ſtationes & cellulas vaſtauit. Quo facto, vrbis ambitum ampliorē fecit, caſtri praetorij muri tribus reliquis partibus relictis: forma enim quadrangula caſtra erant, & idcirco noſtra quoque aetate vrbis moenia eo loco in formam quadrangulam adhuc extra porriguntur, qui nunc dumis, ſepibus, & vinetis plenus eſt; atque a ruſticis & eius loci incolis adhuc Caſtrum cuſtodiae appellatur. Viuariū autem circa eum locum fuiſſe Procopius Caeſarienſis libro primo de bello Gothico iis verbis demonſtrat: *Vitiges acie inſtructa circa portam Praeneſtinam, ad eam muri partem mox ducit, quam Romani Viuarium dicūt, vnde & expugnari moenia perquam facile poterant.* Et paulo poſt: *Beſſas interea Paraniuſque, Vitige ipſo e regione Viuarij validiſsime his inſiſtente, eodem ad ſe Beliſarium vocant. Ille vero, vt qui ei muro minus confideret, his opem laturus mox aduolat: & quum milites in Viuario (id loco nomen) offendiſſet, ex inuadentium ingenti multitudine hoſtium inſultu nimio trepidātes, ſtatim iis ipſe animos facere, atque vt hoſtes paruifacerent commonere. Erat nimirum ea ex parte planior locus, atque adeo ad inuadentium inſultus peroportunus. Adhoc accedebat, quod ea e regione, murus ita diſſoluebatur, vt vel lateres ipſi haud ſat multum in ſua compage ſubſiſterent. Huic muro alterum & breuem forinſecus veteres quondam Romani modico interuallo adiecerant.*

sed non ad tutelam, vt qui sine propugnaculis fuisset extructus, sed ad delicias factus haud satis decentes; & vt leones eo in loco coercitos, & bestias alias asseruarent, vnde & Viuarium is locus est dictus. Quae verba non recte intellecta, occasionem dederunt antiquariis iis, qui ante nos fuerunt, vt castrum ipsum Viuarium esse affirmarint, quod turribus & propugnaculis contra Procopij dicta, adhuc munitum cernitur. Viuarium vero haud procul a castro praetorio extra castri muros erat, vbi nunc parietinae quaedam fenestratae altissimae vidētur, ea ratione aedificatae, qua Procopius scribit fuisse Viuarij muros; quae ipsis olim castrorum nunc vrbis moenibus adhuc propinquae sunt. Haec autē satis sint de castro praetorio dicta, nunc ad Ti. Claudiū Augustum reuertamur, qui primus post Augustum pomerij terminos protulit.

De iis qui post Augustum pomerium vrbis adauxerunt

Claudius enim admisso intra pomerium Auentino monte, vrbis ambitum auxit, quo tempore portam Trigeminam, eo vbi nunc est translatam fuisse existimo, quum prius non longe ab aede S. Mariae Scholae Graecae fuisset. Ceterum Claudium imperatorem vrbis circuitum propagasse, testantur antiqua tam lapidum, quam librorum monumenta. In lapide Tiburtino antiquo effosso prope cloacam S. Luciae, est eiusmodi inscriptio.

TI.CLAVDIVS
DRVSI . F . CAISAR
AVG . GERMANICVS
PONT.MAX.TRIB.POT
VIIII. IMP. XVI.COS.IIII.
CENSOR . P . P
AVCTIS.POPVLI.ROMANI
FINIBVS . POMERIVM
AMPLIAℲIT.TERMINAℲITQ

Item in tabula aenea basilicae Lateranensis, in qua imp. Caesaris Vespasiani Augusti priuilegia ei a senatu conlata continentur

VTIQVE.EI.FINES.POMERII.PROFERRE
PROMOVERE.CVM.EX.REPVBLICA.CENSEBIT
ESSE.LICEAT.ITA.VTI.LICVIT
TI.CLAVDIO.CAESARI.AVG.GERMANICO

Cornelius vero Tacitus libro XII. *Pomerium vrbis* (inquit) *auxit Claudius Caesar more prisco, quo iis qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Et quos tam Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis perscriptũ.* Gellius quoque lib. XIII. ca. XIIII. ait: *Sed de Auentino monte praetermittendum non putaui, quod non pridem ego in Elidis grammatici veteris commentario offendi; in quo scriptum erat: Auentinum antea, sicut diximus, extra pomerium exclusum, post auctore diuo Claudio receptum, & intra pomerij fines obseruatum.* Quos vero terminos Claudius posuerit, nusquã inueni. Quum igitur tot pomerij prolationibus vrbs adeo aucta sit, verum demum erit, quod libro III. cap. V. refert Plinius: *Moenia* (inquit) *vrbis collegere ambitu, imperatori-*

bus, censoribusque Vespasianis, anno cõditae DCCCXXIIX. passuum XIII.∞ CC. (quae mensura stadiis plus minus X. hac nostri temporis maior est.) *Cõplexa montes VII. ipsa diuiditur in regiones XIIII. Compita earum CCLXV. eiusdem spatij mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quae hodie numero sunt XXXIIII (alias XXIIII) ita vt XII. portae semel numerentur, praetereanturque ex veteribus VII. quae esse desierũt; efficit passuum per directum XXX ∞ DCCLXV. ad extrema vero tectorum cum castris praetoriis ab eodem miliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius LXX ∞ passuum. Quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari.* Pomerii autem terminos non nisi augurum consilio poni, mutari, ac restitui potuisse satis constat, innuitque haec inscriptio.

COLLEGIVM
AVGVRVM. AVCTORE
IMP. CAESARE. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F
DIVI. NERVAE. NEPOTE
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB
POT. V. COS. III. PROCOS
TERMINOS. POMERII
RESTITVENDOS. CVRAVIT

Post Claudium, imperatorem Neronem Ponto Polemoniaco, & alpibus Cottiis imperio populi Ro-

mani adiectis: & poſt eum Traianum Auguſtum Dacia in prouinciae formam redacta, pomerium vrbis protuliſſe, auctor eſt in Aureliani imp. vita Fl. Vopiſcus. *Pomerio autem* (inquit) *nemini principum licet addere, niſi ei qui agri barbarici aliqua parte Romanã remp. locupletauerit. Addidit autem Auguſtus, addidit Traianus, addidit & Nero, ſub quo Põtus Polemoniacus, & alpes Cottiae Romano nomini tributae.* Quos autem fines Nero & Traianus poſuerint, incertum. Poſt Traianum autem nullum Romanorum principum, vſque ad Aurelianum pomerium protuliſſe legi, qui, vt Fl. Vopiſcus, Eutropius, & Zoſimus libro primo auctores ſunt, ex S.C. muros vrbis Romae ampliauit. *Iis actis* (inquit Vopiſcus) *quum videret poſſe fieri, vt aliquid tale iterum, quale ſub Gallieno euenerat, proueniret, adhibito conſilio ſenatus muros vrbis dilatauit, nec tamen pomerio addidit eo tẽpore, ſed poſtea.* Eutropius vero ait: *Aurelianus muris validioribus & laxioribus vrbem ſepſit.* Eos vero Zoſimus ab Aureliano quidem imp. inchoatos, verum ab eius ſucceſſore Tacito Auguſto perfectos fuiſſe ſcribit. Aurelianum autem vrbis moenia a porta Collina per collem hortulorum vſque ad Tiberim, vt nunc viſuntur, campumque Martium deduxiſſe exiſtimo, vetere paulatim labante diſciplina, quae eum extra vrbem eſſe volebat: praeſertim quum hoc neminem nec ſuperiorum principum feciſſe legatur; ſatiſque conſtet diu ante Beliſarij & Theoderici regis Gothorum tempora, eam murorum partem conditam fuiſſe. Nã quod Vopiſcus dicere videtur, Aurelianum muros vrbis ſic ampliaſſe, vt quinquaginta prope millia paſſuum eorum ambitus teneret, ingenue fateor me ignorare. Exiſtimarem autem, vel in numeri nota

mendum esse, vel ipsum errasse, nec quid diceret intellexisse. Fieri enim nullo modo posse arbitror, vt vrbis ambitus L. passuum millia vnquam fuerit, idque quibus mihi persuadeam rationibus, alio loco disseram. Hinc quidam Vopisci verbis, vel veris, vel deprauatis, tanquam oraculo Pythio fidem adhibentes, dū eum vera scripsisse contēdunt, leuia quaedam & puerilia afferunt. Alius enim more iurisconsultorum, vrbis nomen accipi debere censet, alius vsque ad primā portam vrbis ambitum adauctum fuisse existimat, alij alia dicunt: quae an vera sint, vel verosimilia, doctioribus viris iudicanda relinquo. Tametsi scribat Tranquillus, Neronem Ostia tenus vrbis moenia promouere, atque inde fossa mare vrbi inducere voluisse. sed facile est loqui, Nero, difficile praestare quae loqueris. De vrbis vero magnitudine Aristides Smyrnaeus in panegyrico de eius laudib. ait: *Descendit haec vsque ad mare, vbi commune emporium, communisque omnium, quae terra proueniunt, dispensatio. Quacunque in parte eius vrbis constiterit quis, nihil prohibet, quo minus sit pariter & in medio.* & infra: *Quicquid nunc Italiae restat, completum iri vniuersa mihi videtur, vnaque futura vrbs perpetua in Ionium mare protensa.* Haec Aristides. Quem tamen de suburbiis vrbis, non de ambitu murorum intelligas oportet, quandoquidem feratur viam Flaminiam totā ab vrbe Ocriculum vsque aedificiis ex vtraque parte plenam fuisse: Itidem de Ostiensi via Ostia vsque dicatur. Hinc est, quod Dionysius ait, *si quis velit Romae magnitudinem exquirere, nullum habebit certum signum, quo cognoscatur, quousque sit haec vrbs progressa, aut vnde non esse amplius vrbs incipiat.* Post Aureliani tempora Cōstantinus imperator, diruto castro praetorio, ea qua

diximus ratione vrbis ambitum latiorem fecit. Qui non longe post translato in Thraciam populi Romani imperio, viribus, & fortuna, vrbem ipsam barbarorum saeuitiae exposuit, adeo vt muri eius partim vetustate, partim barbarorum vi & iniuria, saepe multis in locis disiecti fuerint, & demoliti, a posterioribusque principibus saepe restituti; inter quos ipsa vrbis moenia vetustate disrupta instaurarunt, post Aurelianum, Arcadius, & Honorius imperatores Theodosij Augusti filij, vt indicat eiusmodi inscriptio Tiburtino lapide super portam Portuensem incisa, quã proxima pagina, quo integram eam, & non concisam vno aspectu subiicerem, exaraui. In qua quamquam Flaui Stiliconis nomen ita erasum sit, vt vix cognosci queat, id tamen ex his quae supersunt litterarum fragmentis accurate restitui

S . P . Q . R

IMPP.CAESS.DD.NN.INVICTISSIMIS
PRINCIPIBVS.ARCADIO.ET.HONORIO
VICTORIBVS.AC.TRIVMFATORIBVS
SEMPER.AVGG
OB.INSTAVRATOS.VRBI.AETERNAE
MVROS. PORTAS. AC. TVRRES. EGGESTIS
INMENSIS.RVDERIBVS. EX. SVGGESTIONE
V.C.ET.INLVSTRIS
MILITIS.ET.MAGISTRI.VTRIVSQ.MILITIAE
FL.STILICONIS.AD.PERPETVITATEM
NOMINIS.EORVM.SIMVLACHRA
CONSTITVIT
CVRANTE.FL.MACROBIO.LONGINIANO
V.C.PRAEF.VRBIS.D.N.M.Q.EORVM

Poſt Arcadium,& Honorium moenia vrbis partim à barbaris Gothis,& Vandalis,Alarico,& Gēſerico regibus, partim vetuſtate conſumpta, inſtaurata ſunt Theoderici regis Gothorum tempore, poſteaquam totius Italiae principatum, occiſo Odouacre Herulo tyranno, a Zenone imp. adeptus eſt: vt auctor eſt in epiſtolis Caſsiodorus, qui S. P. Q. R. tradit Theodericum Gothorum regem, quum Romae & in Italia imperaret, rogaſſe, vt marmora amphitheatri diſſipata, ac iacentia, ſibi ad muros vrbis, partim vetuſtate collapſos, partim a barbaris diſiectos,inſtaurandos concederet, idque facile obtinuiſſe. Poſt Theodericum magnam murorum vrbis partem, quae a Vitige primo diſsipata, mox ab eius ſucceſſore Totila Gothorum regibus bello Gothico Italico omnino euerſa fuerat, reſtaurarunt Beliſarius, & Narſes VV. CC. patricij,& Iuſtiniani imp. in Italia contra Gothos copiarū praefecti, vt auctor eſt Procopius Caeſarienſis, qui per ea tempora vixit, atque Beliſarij a ſecretis fuit, in iis libris quos de bello Gothico Italico ſcriptos reliquit.Libro enim III. *Quibus* (inquit) *cognitis Totilas, Romam in primis ad ſolum proſternere decernit, & maiore exercitus parte ibidem relicta, cum reliqua aduerſus Ioannem in Lucanos contendere. Sed muri tantum, & diuerſis in locis hic diruit, quantum totius partem eſſe hāc tertiam, coniectura quis conſequi poterit &c.* & non longe poſt: *Beliſarius interim audaciſsimum aggreditur facinus, quod ferme tunc primum ſpectantibus, & audientibus multis, furentis eſt viſum, non ſani hominis eſſe, quum alias tamen egregium & excellentius eſſet. Paucis namque in Portus cuſtodiam relictis militibus, ipſe cum ceteris Romam peruenit. hanc enim animo deſtinarat omni conatu in poteſtatem*

redigere, a Gothis muris euersis, relictam. Quum itaque minime posset eam moenium partem quam Totilas diruerat, breui instaurare, lapides qui in proximo erant, in vnum coaceruatos nullo ordine componebat, nec vlla prorsus intermixtos materia, vt cui cementi nil praesto esset, nec eiusmodi aliud quidpiam, sed id duntaxat efficere nitebatur, vt aedificij saltem facies seruaretur. Exteriori vero parte ingentem vim sudium fixit. Ad haec accedebat, quod fossam, & hanc quidem profundiorem circa muros produxerat, vnde totius exercitus incredibili promptitudine operantis, per dies continuos XV. quod muri fuerat per Totilam disturbatum, reficitur. Romani praeterea, qui circumiecta vrbi incolerent loca in patriam reduces cogebantur, desiderio partim Romam rursum inhabitādi, partim rerum necessariarum inopia, cum omnium in vrbe copiam inuenissent, quam Belisarius completis omni commeatuum genere nauibus, & in vrbem inuectis iam fecerat. Totilas interim his auditis profectus statim cum vniuerso exercitu aduersus Belisarium ad vrbem peruenit. nondum enim Belisarius poterat, vt muris reficiendis intentus, prae opificū raritate, portis seras imponere. Belisarius interim foribus vbique ad portas impositis ferro contectis, claues iterato imperatori transmisit. Haec Procopius. Quae postea moenia, bello Gothico per Narsem finem imposito, ab codē Narse addito cemento & calce iis locis, quibus ea Belisarius primo statuerat, commode postea firmata. Anienis pontes a Gothis disiectos restituit, &c.

A condita autem vrbe vsque ad Belisarij tēpora, semper vrbs ampliorem murorum ambitum, nouo adiecto pomerio adquisiuit, nec vnquam muri restituti sunt, quin vel superioribus ampliores, vel saltem aequales redderentur. In ea vero murorum quae a Belisario facta est restitutione, vrbis circuitus ita distor-

tus, & incomptus factus eſt, vt nunc conſpicimus: nam etſi tot pomerij prolationibus vrbs antea aucta fuerit, vt ex forma fere circulari & pulcherrima, ad aliam ſatis diſtortam, Martio campo, caſtro praetorio, & mōte Auentino additis, reddita eſſet; murorum tamen compago, ambitus, & ordo, ſemper appoſite ornateque extructa fuerunt. Quum autem tertia eius murorum pars hinc inde a Totila euerſa fuiſſet, vt ſuperius ex Procopio accepimus, atque diſcedentibus Gothis a Beliſario recepta vrbs fuiſſet, ipſe eam murorum diſiectorum a Gothis partem reſtituere aggreſſus eſt. In qua reſtitutione, antiquae murorum concinnitatis & elegantiae, veteriſque pomerij rationem habere non potuit ob temporis celeritatem: Totilam enim denuo cum ingenti exercitu ad vrbem venientem verebatur. Quare inter ipſam murorum inſtaurationem modo maiorem, modo minorem orbem, quam antiquus fuerat, prout occaſio aliqua antiqua aedificia amplectendi ſe ſe offerebat, fecit. Intra eos enim vrbis muros tumultuario opere a ſe excitatos, palatia, metas, amphitheatra, aquarum caſtella, aquae ductus, & alia pleraque publica antiqua aedificia, non longe ab antiquo pomerio, intus extraque exiſtentia, quo celerius muros perficeret, incluſit, antiquumque pomerij ordinem neceſsitate belli coactus turbauit, quod nunc adhuc extra portas Populi, Maiorem, S. Sebaſtiani, & S. Paulli videri poteſt, ex quibus porta Maior olim erat aquaeductus forma; S. Sebaſtiani vero aquae caſtellum. Ita quoque amphitheatrum caſtrenſe prope S. Crucem in Hieruſalem, ſepulchrum C. Ceſtij pyramidis ſpecie, aliquot aquae ductuum formae, & alia ſimilia viſuntur murorum compagini inſita. Ita vt no-

ſter murorũ vrbis ambitus, aliquot locis antiquo maior, aliquot vero minor, aliquot autẽ antiquis adhuc fundamentis ſitus credi poſsit. Quam ſententiam cõfirmant variae atque diuerſae murorũ ſpecies, quibus conditi ſunt: alicubi enim opere reticulato, alicubi lapidibus quadratis, alibi lateritia ſtrue, alibi muro arcuato, alibi alia ratione fabricati videntur. Omnino autem hunc murorum vrbis circuitum paulo minorẽ eo eſſe exiſtimo, qui ante Beliſarij tempora fuit, & praeſertim a muro caſtri praetorij ad Tiberim vſque verſus portam Oſtienſem.

Poſt Beliſarij & Narſis tempora, murorũ vrbis circuitum motum non fuiſſe creditur, & ſi ſaepiſsime a variis pontificibus Romanis, aut vetuſtate, aut barbarorum vi diſiectum renouatum fuiſſe conſtat. Inter quos Gregorius ſecundus, & Hadrianus primus ambo Romani, pontifices maximi, magnam vrbis murorũ, propugnaculorum, & portarum partem refecerunt, vt auctor eſt Anaſtaſius Biblitohecarius in eius vitis. Leo vero IIII. patria item Romanus XV. nouas turres vrbis muris adiecit, ex quibus vna adhuc ſub Ianiculo ad Tiberis ripam erecta in murorum vrbis fine conſpicitur, e regione cuius ſub Auentino alteram quoque erexerat, quae vetuſtate delapſa eſt. quibus Sarracenorum, aliorumque piratarum & praedonum, per Tiberim ſubeũtium vis arceri poſſet. Eam quoque vrbis partem, vbi in colle Vaticano ſita eſt baſilica principis apoſtolorum Petri, muro veteri, qui circa Hadriani molem & S. Spiritus Xenodochium tantũ protendebatur, producto, vrbis moenibus incluſit, vrbẽque Leoninianam de ſuo nomine appellauit: quam Corſis a Sarracenis patriis ſedibus pulſis habitandam

tradidit. Eam autem ideo muro cinxit, vt Sarracenorū incurſiones, qui eo tempore Italiam omnem vexabāt, euitaret, qui baſilicam ipſam, eo interregno, quod ante eius creationem fuerat, captam, omnibus ornamētis ſpoliauerant. Vrbanus V. Nicolaus V. & Alexander VI. Romani pontifices, vrbis Leoninianae, quam nunc Burgum vocamus, muros vetuſtate dilabentes reſtituerunt, vt eorum inſignia iis affixa teſtātur. Primus Romanorum pontificum Bonifacius IX. pont. max. Hadriani molem muniuit, atque ea pro arce ad pontificum cuſtodiam vſus eſt. Quam Alexander VI. additis latioribus muris, & propugnaculis, foſſaque, & aggeribus tutiorem reddidit. Nouiſsime Paullus Papa IIII. additis amplioribus propugnaculis, prope inexpugnabilem fecit. Qua ratione autem, vel forma fuerint veteres vrbis muri circa molem Hadriani, inferius quum de portis Triumphali & Aurelia loquar, quae iis locis erant, diſſeram. Porro poſt Leonem papam IIII. variis temporibus vrbis muros hinc inde vetuſtate dilabentes, refici curarunt Martinus V. Nicolaus V. Pius II. Paullus II. Xyſtus IIII. Alexander VI. & plerique alij Romani pontifices. Nouum murorū vrbis ambitum, & quidem ſumptuoſiſsimum aetate noſtra aliquot locis, ſed praecipue prope Auentinum montem, & S. Spiritus aedem inchoauit Paullus papa III. Farneſius Romanus, ingentis animi & ſpiritus pōtifex, verum eum vix inchoatum imperfectū reliquit. Nouiſsime Paullus IIII. pont. max. additis per totam vrbem terreis propugnaculis, & aggeribus, vrbem proximo bello muniuit

Vrbis moenia aetate noſtra vix XIIII. millibus paſſuum complectuntur. Turres habent vel integras, vel

ſemifractas CCCLXVII. portas XX. ex quibus XIII. ſunt vrbis Romae. VII. Vrbis Leonianae, quae noſtro tempore Burgus S. Petri appellatur, pontificum Romanorum perpetua ſede, & toto orbe auguſtiſsima, atque celebratiſsima principis Apoſtolorum Petri baſilica clarus. Atque hactenus de vrbis pomerio

Breuis epilogus omnium, quae de Vrbis pomerio dicta ſunt

Vrbis Romae fundamenta auſpicato a Romulo iacta ſunt Parilibus, ante diē XI. Kal. Maij ſextae olympiadis anno tertio. Ex quo tempore, hoc diē, qui eſt Kal. Iuli. anno a partu virginis ∞ DLVIII. agitur annus vrbis conditae ∞ ∞ CCCX. ex proximo XI. Kalend. Maij die inchoatus

Romulus Siluius rex primus vrbem quadratam in monte Palatino condidit. Montes Saturnium, poſt Tarpeium, qui & Capitolinus dictus eſt, ac Quirinalem additis praeſidiis muniuit, non tamen vrbis pomerio incluſit

T. Tatius Sabinorum rex, qui Romae cum Romulo regnauit, veteris vrbis pomerio Tarpeium montem adiunxit; quem Sabinis qui ſecum Romam commigrauerant, habitandum dedit, ipſeque habitauit. Quirinalem quoque addita cuſtodia firmauit

Romulus vero poſt Capitolium vrbis pomerio adiunctum, eumque T. Tatio cum Quirinali cōceſſum, Coelium montem Palatio vicinum militum praeſidio adpoſito muniuit

Numa Pompilius Pomponis F. rex ſecūdus, ſi Dionyſio Halicarnaſſeo credere volumus, Quirinalē collem vrbis circuitu incluſit

Tullus Hoſtilius Hoſti F. rex tertius, Alba longa di-

ruta, Albanisque in ciuitatē receptis, montē Coelium, quem pomerio addidit, colendum assignauit. Quem montem pomerio inclusisse Ancum Marcium regem, Strabo; vel L. Tarquinium Priscum Tacitus produnt

Ancus Marcius Numae filius rex quartus, Politorio Latinorum vrbe excisa, Latinisque in ciuitatem adscitis, montem Auentinum habitandū concessit, quē tamen tanquam ominosum vrbis pomerio non inclusit

Idem rex fossas circum vrbē fecit, quae Quiritium appellatae sunt; Ianiculum, quem facto super Tiberim ponte Sublicio, muro cinxerat, vrbi addidit

L. Tarquinius Damarati filius Priscus rex quintus, vrbis muros ruderibus vilibusque structuris ad eam diem aedificatos, primus coepit saxis magnis Albano, Tiburtino, & Praenestino ad regulam formatis extruere, quos Ser. Tullius rex perfecit

Ser. Tullius Ser. F. rex sextus Esquilias, Quirinalem, & Viminalem montes vrbis pomerio adiunxit, Romam aggere, fossis, & muro lapideo circumdedit

L. Tarquinius L. F. Superbus rex VII. immenso ab oriente aggere addito, Romam tutiorem fecit.

L. Cornelius L. F. P. N. Sulla Felix dictator primus post reges vrbis pomerium protulit

C. Iulius C. F. C. N. Caesar dictator }
Imp. Caesar diui F. C. N. Augusti. } vrbis ambitum adauxerunt

Ti. Iulius diui Augusti filius, diui nepos, Caesar Augustus castra praetoria vrbis muris inter portas Viminalem, & Gabiusam, alias Tiburtinam adiunxit

Ti. Claudius Drusi F. Caesar Augustus Germanicus Auentinum montem vrbis pomerio inclusit

Nero Claudius Caesar Augustus Germ. }
Imp. Caesar Nerua Traianus Augustus } Vrbis pomerium protulere

Imp. Caesar L. Domitius Aurelianus Augustus murorum vrbis ambitum, Cāpo Martio incluso ampliauit

Imp. Caesar Fl. Cōstantinus Maximus Augustus, castro praetorio exciso, vrbis ambitum ampliorem fecit

Impp. Caesares Flaui Arcadius & Honorius Augusti, muros vrbis vetustate dilabentes restituerunt

S.P.Q.R. vrbis moenia temporū iniuria collabētia ex auctoritate regis Italiae Theoderici Amali refecit

Fl. Belisarius patricius V.C. sub imp. Iustiniano Augusto, tertiam murorum vrbis partem, bello Gothico a Totila rege disiectam, refecit

Fl. Narses V.C. vrbis moenia vetustate & ruinis quassata, sub Iustiniano, & Iustino iuniore Augustis quorū in Italia exactis Gothis praefectus fuit, firmauit

Gregorius II. }
Hadrianus I. } Pontifices maximi, muros vrbis temporis diuturnitate consumptos, additis turribus restituerunt

Leo papa IIII. moenia vrbis refecit, XV. turres addidit, Vaticanum montem, in quo sita est basilica principis Apostolorum, aucto murorum ambitu cinxit. Quos postea temporis iniuria conlabentes variis temporibus sua impensa restituerunt

Vrbanus V. &
Nicolaus V. } Pontifices maximi

Martinus V
Nicolaus V
Pius II.
Paullus II.
Xystus IIII.
Alexāder VI. } Pontifices maximi vrbis moenia hinc inde conlabentia restituerunt

Paullus III. pontifex maximus nouum murorū vrbis ambitum inchoauit, quem imperfectum reliquit

Nouiſsime Paullus papa IIII. additis tota vrbe aggeribus, terreiſque propugnaculis Romam muniuit

Bonifacius IX. pontifex maximus primus mole Hadriani munita, Romanorum pontificum ditionem ſtabiluit. Quam poſtea

Alexander VI. pōtifex maximus additis foſſa, aggeribus, latioribuſque propugnaculis tutiorē fecit. Poſtremo proximo anno Paullus IIII. pōt. maximus additis amplioribus propugnaculis tutiſsimam reddidit

De portis & viis Romanis. Et primo de portis vrbis Romuli

Vrbem (inquit Plinius libro III. cap. V.) *treis portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quattuor.* Qui tamen earum nec locum, nec nomina ponit; quae ego ex Varrone, Sex. Pompeio, & aliis antiquis ſcriptoribus, coniecturiſque aliquot explicare conabor. Primam igitur fuiſſe exiſtimo portā Mucionis dictam; de qua ſic Varro libro IIII. mentionem facit: *Praeterea intra muros video portas dici; in Palatio Mucionis, a mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiquū oppidum exigebant.* Hanc etiam fuiſſe crediderim, quā Verrius Flaccus Trigoniam dixit, a tribus angulis cognominatam. Quam in vrbe Romuli verſus arcum Titi Caeſaris fuiſſe, ex loco Dionyſij liquet, & ex aliarum deſcriptione manifeſtum erit. Dionyſius enim lib. II: *Ioui quidem Statori Romulus templū dedicauit, apud portam Mucionis vocatam, qua in Palatium ex ſacra via itur. &c.* Altera Palatij porta fuit nomine Romanula, de qua ſic Varro: *Alteram Romanulam, quae eſt dicta ab Roma, quae habet gradus in naualia ad Voluptiae ſacellum.* Et a Sex. Pompeio Romana appellatur: *Ro-*

manam (inquit) *portam vulgus appellat, vbi ex epistylio defluit aqua; qui locus ab antiquis appellari solitus est statuae Cinciae, quod in eo fuit sepulchrum eius familiae. Sed porta Romana instituta est a Romulo in infimo cliuo Victoriae, qui locus gradibus in quadraturam formatus est; appellata autem Romana a Sabinis praecipue, quod ea proximus aditus erat Romam.* Hanc autem ex hoc loco ea vrbis parte fuisse oporteret, qua nunc Titi arcus est, quo in Sabinos iter erat. Tamen Dionysij & Varronis verba accurate consideranda sunt, quibus etiam magis credẽdum est; qui hanc portam, (si modo ea est, quam Sex. Põpeius Romanam vocat) gradus in naualia habuisse scribunt; quae Tiberim versus, & non amphitheatrũ erant. Atque eam alio loco, prope Velabrum fuisse affirmat Varro iis verbis: *Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in nouam viam exitur, vt aiunt quidam, ad sepulchrũ Accae: qui locus extra vrbem antiquam fuit, non longe a porta Romanula, de qua in priore libro dixi.* Hoc autẽ peritis antiquariis discutiendum relinquo, satis mihi sit, controuersias scriptorum annotasse. Tertia porro Palatij porta forum versus Ianualis appellata fuit. De qua sic Varro: *Tertia est Ianualis dicta ab Iano: & ideo ibi positum Iani signum, & ius institutum a Numa Pompilio, vt scribit in annalibus L. Piso, vt sit clausa semper, nisi quum bellum sit. Nusquam enim traditum est memoriae fuisse apertam: & post T. Manlio cos. bello Carthaginiensi cõfecto, & eodem anno apertam.* Haec Varro. Quam quidem caerimoniam prius in vrbis porta obseruatam fuisse arbitror, post ampliato pomerio, portaque loco mota, id institutum fuit, vt in portis templi Iani, quod vicinum huic portae erat, obseruaretur. Hoc autẽ manifeste ex nummis aereis Neronis, Dione, &

Procopio colligitur. Haęc autem porta in foro Romano erat, appellaturque a Liuio libro primo, porta vetus Palatij, iis verbis: *Vt Hoſtius cecidit, confeſtim Romana inclinatur acies* (erant autem in foro) *fuſaque eſt ad veterem portam Palatij. &c.* Quo nomine etiam in Faſtis ab Ouidio appellatur. De hac loqui puto Macrobium in libris Saturnalium, quum ait: *Quum bello Sabinorum, quod virginum raptarum gratia commiſſum eſt, Romani portam quae ſub radicibus collis Viminalis erat, claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes inruebant, poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt. Quumque iterum, ac tertio idem contigiſſet, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt; quumque ex altera parte acerrimo proelio certaretur, ſubito fama pertulit, fuſos a Tatio noſtros, quam ob cauſſam Romani qui tuebantur, territi profugerunt. Quumque Sabini per portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex Iani aede per hanc portam magnam vim torrẽtium vndis ſcatentibus erupiſſe, multaſque perduellium cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida voragine deperiiſſe. Ea re placitum vt belli tempore, veluti ad vrbis auxilium profecto deo, fores reſerarentur.* Piſo etiam in annalibus memoriae prodidit, Ianualem dictam ab Iano, & ideo ibi poſitum Iani ſignum, & ius inſtitutũ a Numa Pompilio, vt eſſet ſemper clauſa, niſi quum bellum foret. &c. Quod autem ſub Viminalis collis radicibus fuiſſe ſcribit, non intelligo: magis Varroni aſſentior, qui eam Palatij portam, prodit, non Viminalis.

Has autem treis portas fuiſſe ex Varrone ipſo liquet, quae primis muris vrbis Romuli fuerunt, ab eodẽ inſtitutae. Qui numerus in vrbe adhuc parua publico vſui ſatisfacere poſſe videbatur. Portas Pandanam,

Mugionam, & Carmentalem a primo Romuli murorũ ambitu, ex Varronis ſententia excluſi. Sabinis autem cum eorum rege T. Tatio in ciuitatem a Romulo adſcitis, quum aucto pomerio, Capitolium vrbi incluſum fuiſſet, quartam demum ſub Romulo portam vrbi additam fuiſſe conſtat; quae Carmentalis nuncupata fuit: atque hac ratione tolli poterit contradictio inter eos auctores, qui a Plinio citantur de vrbis Romuli portis, quũ alij de primo, alij de poſteriore Romuli pomerio loquantur. Carmentalis autem porta ab Euandri matre Carmenta nominata, ſub Capitolio ſita fuit, inter ſaxum Tarpeium, & Tiberim, verſus circum Flaminium. Quod his verbis declarat Liuius lib. XXVII. *Ab aede Apollinis boues foeminae duae albae, porta Carmentali in vrbem ductae. poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginae portabantur. A porta Iugario vico in forum venere. &c.* Iugarius autem vicus ea Capitolij parte erat. De ea Virgilius

Et carmentalem Romano nomine portam.

Plutarc. in vita Camilli. *Ad Carmentalem* (inquit) *portam Pontius contendit, vt quid ageretur per ſilentium ſpecularetur, nam huic maxime directo Capitolium incumbit.* Et Solinus: *Pars infima Capitolini montis habitaculum Carmentae fuit, vbi & Carmentale fanum nunc eſt, a quo Carmentalis portae nomen eſt.* Eadem ratione Sex. Pompeius, qui templũ aliud Iani fuiſſe extra portam Carmentalem prodit. Haec poſtea (vt inquit idẽ Sex. Pomp.) Scelerata porta dicta eſt, quod per eam ſex & trecenti Fabii, cum clientium millibus quinque egreſsi, aduerſus Etruſcos ad amnem Cremeram omnes ſunt interfecti. Vnde Ouidius in Faſtis

Carmentis portae dextro eſt via proxima Iano

Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet
Illa fama refert, Fabios exiſſe trecentos
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet &c.

Háec ab aliis Tarpeia, & Veientina ſolet appellari. Atque hactenus de portis vrbis, quam Romulus decedens reliquit

De reliquis Vrbis Romae portis

Temporis ratio exigere videbatur, vt expleto de portis vrbis Romuli ſermone, de reliquis deinceps verba facerem; quae ſingillatim poſt eum diuerſis tēporibus, ſinguloque pomerij auctu adiectae ſunt, perinde ac feci de iis qui pomerium protulerunt, vſque ad nouiſsima tempora. Quod quum ob rei difficultatem, atque ignorationem, me omnino facere poſſe diffiderem, commodiſsimum mihi, lectoribuſque fore exiſtimaui, ſi de portis quae nunc in vrbis moenibus ſunt, primo diſſererem, & poſtea ad antiquiores deuenirem. Quum quod ante milleſimum annum iiſdem in locis fuerint, tum etiam quod iis quae modo ſuperſunt portis cognitis, facilius in veterum, vetuſtiſsimarumque vrbis portarum notitiam deuenire poterimus. Quae & ſi iiſdem in locis, quibus antiquiſſimae primo, mox recentiores portae fuerunt, non ſint; iiſdem tamen viis incumbunt, atque non multū ab antiquo ſitu diſtant, rectaque eo deducunt, quo & antiquae portae. Procopius itaque Caeſarienſis libro primo de bello Gothico, quē ante mille annos ſcripſit, XIIII. portas ſuo tempore vrbem Romam habuiſſe iis verbis docet: *Habet autem circumiectus vrbi murus portas. XIIII. portulaſque alias quaſdam, vnde & Gothi quum minime poſſent cum vniuerſo exercitu longiorem moe-*

nium ambitum circumplecti, senis positis castris portarum intercapedines infestabant. Quae omnes praeter vnam tantum Aureliam , quae vrbi Leonianae inclusa est, adhuc iisdem fere nominibus supersunt. De quibus verba facturus, aliorum scriptorum exemplo , a porta Flumentana Tiberi vicina, atque ea parte in ordine prima, initium sumam

De porta Flumentana, alias Flaminia

Prima post Tiberim in ordine portarum vrbis est porta antiquitus Flumentana, postea Flaminia, nunc Populi dicta. Cuius sic meminit Sex. Pompeius : *Flumentana* (inquit) *porta, Romae appellata, quod Tiberis partem ea fluxisse affirmāt,* Haec antiquitus nō eo loco erat, quo nostra aetate est porta Populi , alioqui Martius campus intra pomerium fuisset clusus , quod dicere absurdum est. Erat igitur ad Tiberis ripam, circa loca vbi nunc sunt aedes Farnesiorum, vel haud longe a campo Florae, ad Tiberis ripam, e regione murorū, quos Ancus rex in Ianiculo erexerat. Vnde Liuius : *Tiberis* (inquit) *infestiore quam prius impetu illatus vrbi, duos pontes, aedificia multa, maxime circa portam Flumētanam euertit.* Extra quam portam lucum Petilinum fuisse testatur idem, iis verbis : *Ita praedicta die in Petilinum lucum, extra portam Flumentanam, vnde conspectus in Capitolium nō esset, concilium populi indictum.* Hanc autem eo loco vbi nunc est, transtulisse credo Aurelianum, quando ea parte vrbis moenia propagauit, quae postea a via Flaminia nomen obtinuit. De ea Procopius sic scribit : *Inter portam namque Flaminiam & praenestinam cis Tiberim, castra vna locauerant.* Et alibi : *Belisarius praenestinam portam Bessae tradiderat custodien-*

dam, Flaminiae Conſtantianum praefecerat, quam tamen prius impoſitis foribus, & ingentium lapidum mole inaedificata, ita obſtruxerat, vt vix vllo molimine aperiri per quempiam poſſet, veritus maxime ne ex tam propinquis hoſtium caſtris, ea inſidiae fierent, ceteras portas peditum ducibus cuſtodiendas permiſit. Et non longe poſt: *Nec portam quidē Flaminiā Gothi tentarunt, vt loco praecipiti ſitam, atque adeo vt adiri non facile queat.* Haec porta nunc viae Flaminiae, a qua (vt dixi) nomen obtinuit, impoſita eſt

De viis Romanis extra vrbem

Maximam priſcis temporibus ſenatus diligentiam in faciendis, ſarciendiſque viis tam intra, quam extra vrbem fuiſſe conſtat. Nulla enim gens vnquam fuit, quae publicae ciuium commoditatis, vrbiſque ornamenti ſtudioſior extiterit, quam Romana. Hinc tot viae, templa, aedes, delubra, circi, theatra, amphitheatra, fora, baſilicae, aquae, pontes; thermae, lacus, balinea, piſtrina, & alia ſine numero publica aedificia. Optimis enim reipublicae temporibus, quibus maximus paupertati, parſimoniaeque honos extitit, veteres illi Romani, non priuatae rei augendae, ſed publico decori, ciuiumque commodis mirum in modum ſtuduere. Quare inter cetera praeclari exempli geſta, reique publicae vtiliſsima ab eis excogitata, fuit viarum tota Italia ſtratarum magnificentia; quarum potiſsimum rationem ſemper habuere. Vnde merito Dionyſius tria in Romanis fabricis admirabatur; aquae ductus, vias, & cloacas. Quibus vel faciendis, vel ſarciēdis nobiliſsimos primarioſque ciues praepoſuere. Porro autem viarum curandarum munus primo cenſoribus a ſenatu commiſſum fuit. Deinde quum cenſores aliis rebus pro officio occupati, huic muneri ſo-

licite vacare nequirent; ex S.C. magiſtratus alius ſpeciatim ob eā cauſſam creatus eſt: Ij quattuor viri viarum curandarum vocabantur. Poſtremo creſcēte viarum numero, quum hi non ſufficerent, ſingulis, vel duabus, aut tribus, pluribuſque viis reſtituendis ſarciendiſque, prout tēporis neceſsitas exigebat, ſinguli ciues praepoſiti fuerunt, qui curatores earum viarum appellabantur. Quorum magiſtratus, quum prius incertus eſſet, nec niſi ad tempus crearentur, tandem eũ ordinarium fecit Caeſar Auguſtus. Quae omnia antiquis monumentis ita fuiſſe diſſeram. Vias igitur. Sp. Poſtumio Albino Paullulo, & Q. Mucio Scaeuula cos. anno vrbis DXXC. Q. Fuluium Flaccum, & A. Poſtumium Albinus cenſores ſternendas, ſilice in vrbe, glarea extra vrbem ſubſtruendas, marginandaſque primos omnium locauiſſe auctor eſt T. Liuius libro XLI. Poſtea autem, tam extra quam intra vrbem, ſilice ſtratas fuiſſe, earũ quae adhuc tota Italia ſuperſunt veſtigia indicāt. De quibus Procopius libro primo belli Gothici, loquens, de via Appia, ita diſſerit: *Appius ſiquidem ex alia & lõginqua tunc regione (vt reor) exciſos lapides, & hos quidem ſiliceos, & ſuapte natura duriſsimos, in hanc viam vehendos curauit. Quos complanatos, & leues poſtea redditos, quadratoſque circuncidendo factos inuicem collocauit, metalli nihil, vel rei alterius interſerendo. Sunt autem ita connexi, & inter ſe tam valide condenſati, vt ſpeciem prae ſe ferant viſentibus, non compoſitos eſſe, ſed natura ſic editos; & quamuis diuturno hi tempore atterantur, plauſtriſque frequentibus, & quibuſuis animantibus continenter peruij ſint, ſuo tamen ex nexu ne parumper quidem diſcedunt, vel comminuti franguntur, nec ſui quicquam amittunt nitoris, & cet.* Ad cuius poſtea formam, iiſdem lapidibus ſiliceis ceterae quo-

que viae ſtratae fuerunt. Quidam porro referunt duos ſe montes in Campania vidiſſe: ex quibus ſaxa illa coloris duritieique ferreae excindi eſſent ſolita, alterum prope Sueſſam, alterum ad mare inter Puteolos & Neapolim: qui ſilices lati ſunt quaque verſus ternos, quaternos, & aliquando quinos pedes. Veteres autem vias, C. Gracchum certis regionibus direxiſſe, & paſsim lapide ſtrauiſſe, partimque muniuiſſe, aggeribus iniqua adaequando, & quantum valles torrẽteſque abrũpebant, pontibus aequali altitudine coniungendo, tradit Plutarchus. Qui Gracchus dimenſo quoque viarũ ſpacio, ſingulis interuallis columnas lapideas ſignũ milliariorũ praeſeferẽtes, cõſtituit. Hinc origo manauit pro tertio, vel quarto milliario, tertio vel quarto ab vrbe lapide dicendi. Pomponius Tit. II. de origine iuris; poſt creationem duorum praetorũ vrbani videlicet & peregrini: *Conſtituti ſunt* (inquit) *eodem tẽpore & quattuor viri, qui curã viarum agerent*. Quorũ in antiquis inſcriptionibus frequens mentio eſt ita

CN. DOMITIO. SEX. F
AFRO. TITIO. MARCELLO
CVRINO. LVCANO
COS. PRO COS. PROVINCIAE. AFRICAE
LEGATO. EIVSDEM. PROVINCIAE. T. VI
FRATRIS. SVI. SEPTEMVIRO. EPVLONVM
PRAETORI. LEGATO. PROVINCIAE. AFR
IMP. CAESAR. AVG. PRAEF. AVXILIORVM. OMNIVM
ADVERSVS. GERMANOS. DONATO. AB
IMP. VESPASIANO. AVG. ET. T. CAES. AVG. F. CORONIS
MVRALI. VALLARI. AVREIS. HASTIS. PVRIS. III.
VEXILLIS. II. ADIECTO. INTER. PATRIC. PRAETORI
TR. PL. QVAEST. PRO. PRAET. PROVINCIAE. AFRIC
MIL. LEG. V. CLAVD. IIII. VIR. VIAR. CVRANDARVM
PATRONO

Item

• • • • • • • •

PRAED. CER. Q. PROVINC
CYPRI.PRO.PR.
TRIB.MIL.LEG. II.AVGVST
IIII.VIRO. VIAR. CVRAND
PATRONO.COL
D. D. P

Item

IMP. CAESARI.DIVI
TRAIANI. PARTHICI
FIL. DIVI. NERVAE.NEP
TRAIANO.HADRIANO
AVG.PONTIF. MAX.TRIB
POTEST. COS. II. P. P
IIII. VIR. VIAR.
Q.TAMVDIVS.Q.F.PALAT
GRAIVS. VIENNA
L. AVRELIVS. L. F.OVF
TYRANNVS.INTERAMN
NAHAR.TI.IVLIVS. TI.F.STEL
VERECVNDIANVS.BONONIA
Q.TAMVDIVS.SEX.F.ARRIVS
REATE.FAC.CVR

Ad usum P. f. Josephi de Muñana apud Sti Thomae Collegium Maioris Hispalense

Item

CERERI. SACRVM
L. AP. . . . . PAL. ET
P.STATIVS.P.F.PAL.AVRELIVS.II.VIR
CVRATORES
Q.LARONIVS.Q.F.HOR.QVADRATVS
L.MEMMIVS. SEX. F. PAL.PETRONIVS
L.MEMMIVS.L. F.PALAT. GALBIVS
MENSOR.ITER.HONOR.IN.CVR.FVNCT
IIII.VIR. VIAR

Item in antiquo epigrãmate, quod Romae adhuc extat in hortis Gentilis Delphinij sine principio ita

. . . .
DACICVS.GENTEM.DACORVM.ET
REGEM. DECEBALVM.BELLO. SVPERAVIT
SVB. EODEM. DVCE.LEGATVS.PR.PR.AB
EODEM.DONATO.HASTIS.PVRIS.VIII
VEXILLIS. VIII. CORONIS. MVRALIBVS. II
VALLARIBVS.II.CLASSICIS.II.AVRATIS.II
LEG.PR.PR.PROVINC.BELGICAE.LEG.I
MINERVIAE.CANDIDATO.CAESARIS.IN
PRAETVRA.ET.IN.TRIBVNATV.PLEB
QVAETORI.PROVINCIAE. ACHAIAE
IIII. VIRO. VIARVM. CVRANDARVM
HVIC.SENATVS.AVCTORE.IMP
TRAIANO. AVG.GERMANICO.DA-
CICO. TRIVMPHALIA. ORNAMENT
DECREVIT. STATVAMQ. PECVN. PVBLIC
PONEN. CENSVIT

Item

C.RVSTIVS.C.F.FLAVOS.ITER
L. OCTAVIVS. L. F. VITVLVS
IIII. VIR. D. S. S
VIAM.INTEGENDAM
CVRAVERE

De curatoribus vero viarũ, Cicero epiſtola prima ad Atticum, meminit: *Thermus* (inquit) *curator eſt viae Flaminiae; quae quum erit abſoluta, ſane facile eum Caeſari conſulem addiderim.* Et Plinius iunior, libro V. epiſtola ad Pontium: *Receſſeram in municipium, quum mihi nuntiatũ eſt Cornutum Tertullum accepiſſe Aemiliae viae curam. Exprimere non poſſum, quanto ſim gaudio affectus, & ipſius & meo nomine.* Quod tamen munus prius nõ perpetuum fuiſſe crediderim, ſed temporaneum: quod Trãquillus in Auguſti vita cap. XXXVII. ita dicat: *Quoque plures partem adminiſtrandae reip. caperent, Auguſtus noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum, & aquarũ, aluei Tiberis, ac cloacarum, frumenti populo diuidendi, praefecturam vrbis, triumuiratum legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum, quotieſcunque opus eſſet.* Extantque eiuſmodi inſcriptiones

L.FABRICIVS.L.F.CVR.VIAR.FACIVNDVM.COERAVIT
IDEM.QVE.PROBAVIT
Q.LEPIDVS.M. F M.LOLLIVS.M.F.COS
EX.S.C.PROBAVERVNT

item

L. APPVLEIVS
C. F. ANI. NIGER
II. VIR
CVRATOR.VIARVM
STERNENDARVM
PEDVM. DECEM
MILLIA. VIAM
SVA. PECVNIA
FECIT

Item

L. VARRONIO. L. F
PAL.CAPITONI
SCRIBAE. AEDILIC
ACCENSO.VELATO
II.VIRO.QVINQVENN
CVRATORI.VIARVM
PATRONO. COLONIAE
ORDO. REGALIVM
QVORVM.HONORE
CONTENTVS. SVA.PECVN
POSVIT.L.D.D

Viarum autem quaedam extra vrbem, quaedam intra, initium habuerunt; vt Flamina, Praenestina, Lauicana, Campana, Appia, & Ardeatina. Reliquae vero omnes ab ipsis portis incipiebant, atque extra vrbem protendebantur. Nomina autem a variis casibus sortitae sunt. Aliae enim ab auctoribus: vt Flaminia, Aemiliae duae, Cassia, Clodia, vel Claudia, Annia, Augusta, Quinctia, Iunia, Sempronia, Valeriae duae, Appia, Numicia, tres Traianae, Vitellia, Aurelia, Cornelia,

Domitiana,Poſtumia,Flauia,Pompeia, & Domitia. Aliae ab vrbibus ad quas deductae erant,vt Collatina, Numentana,Tiburtina,Gabina,Praeneſtina:Labicana,Laurentina,Setina,Ardeatina,Oſtienſis,Portuenſis,Amerina. Aliae a prouinciis,vt Campana,Auſonia, quae & Latia,vel Latina, Gallicana,& Gallica. Aliae a diuerſis euentibus,vt Cimina,Salaria,Aſinaria,Triũphalis,Tiberina,Sacra,Noua,Lata, Fornicata, Recta, Alta. Aliarum vero etymologiã ignoro, vt Patinariae, & Laticulenſis. Quaedam autem ex iis, tam latae fuerunt, & praeſertim Appia,vt plauſtra duo ex aduerſo inuicem occurrentia caperent:tam longae,vt prouinciarum terminos attingerent. Primum (vt dixi) in vrbe tantum ſilice ſternebantur, extra vero glarea, vt ex Tibullo quoque & Plinio conſtat; poſterioribus vero temporibus omnes ſilicibus ſtratae ſunt. Viarum autem nomina enumerabo ad rationem portarum, quibus perducuntur. Quod autem interdum inter ſe ſcriptores, de iis loquẽtes diſcrepent, id accidit, quod non vno tempore omnes ſint ſtratae,& vna in alteram ſaepe exiguo,ſaepe longiore interuallo incidens, nomen alterius immutat

De Via Flaminia

Via Flaminia,quae a porta Flumentana initium habuit,a C.Flaminio iterum cos. qui apud lacum Traſimenum cum XV. Romanorum millibus, bello Punico ſecundo ab Hannibale caeſus eſt, ex hoſtium Gallorum, de quibus triumphauit, manubiis, in cenſura, quam cũ L.Paullo,anno vrbis DXXXIII. geſsit, ſtrata fuit. Quam tamen Strabo contra Liuij,& Sex.Pompeij ac Caſsiodori ſententias, ab eius filio ſtratam fuiſſe

scribit iis verbis: *Eodem in consulatu M. Lepidus, & C. Flaminius collegae fuere, victores autē Ligurū strauere, hic quidē Flaminiam e Roma per Tusciam, & Vmbriam, vsque Ariminum; alter reliquam porro vsque Bononiā, & ex ea Aquileiam prope alpium radices, ducto per gyrum circa paludes opere.* L. vero Florus ex Liuio in epitoma libri ab vrbe condita XX. huius patrem fuisse scribit, quum ait: *C. Flaminius censor viam Flaminiam muniuit, & circum Flaminium extruxit.* Et Festus. *Flaminius circus, & Flaminia via a Flaminio cos. dicta sunt, qui interfectus est ab Hannibale ad lacum Trasimenum.* Et Casſiodorus: *L. Veturio, & C. Lutatio cos. qui fuit annus vrbis DXXXIII. via Flaminia munita, & circus factus, qui Flaminius appellatur.* Fieri autē potest, vt a patre inchoata, a filio vero perfecta fuerit, vel partem eius a patre & partē a filio factam. Quod indicare iis verbis videtur lib. XXXIX. Liuius. *Liguribus domitis, Flaminius cos. pacem dedit finitimis, & quia a bello quieta vt esset prouincia, effecerat, ne in otio milites haberet, viam a Bononia perduxit Arretiū. &c.* Huius curatorem Q. Marcium Thermum fuisse, refert Cicero epistola prima ad Atticum. Et Tranquillus in Augusti vita capite XXX. *Quo autem facilius* (inquit) *vndique vrbs adiretur, desumpta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit.* Martialis libro X

Totaque Flaminia Roma videnda via

Huius viae adhuc per Vmbriam, & inter Ocriculum, & Romam multa vestigia apparent. Crebra eius apud Cornelium Tacitum mentio est, qui Flaminiam viam ponti Miluio impositam etiam scribit. De eadem quoque & vno ex eius curatoribus mentio est in inscriptione hac antiqua Tarraconensi

L. OVINIO . L . F. QVIR
RVSTICO. CORNELIANO
COS. DES. PRAET. INTER
TRIBVNICIOS. AD LECTO
CVRAT. VIAE . FLAMINIAE
LEG. LEG. VII. MYS. INFERIOR
CVRAT. VIAE . TIBVRTINAE
CVRAT. REIP. RICINENSIS
RVSTICA. OVINIA.
CORNELIANA. FILIA
PATRI. PIENTISSIMO

In hac via plurima cernuntur ſepulchra, quae vetuſtate conſumpta vix cognoſci poſſunt. Hac via ad nonum lapidem fuit, villa Caeſarum, quae ad Gallinas dicebatur, vt auctor eſt Plinius; qui eius nominis rationem reddens, ſic ait: *Gallinam conſpicui candoris ſedenti Liuiae Druſillae aquila ex alto abiecit in gremium inlaeſam, intrepideque miranti acceſsit miraculum, quoniam teneret roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis. cõſeruari alitem, & ſobolem iuſſere haruſpices, ramumque eum ſeri, ac rite cuſtodiri; quodque factum eſt in villa Caeſarum fluuio Tiberi impoſita, iuxta nonum lapidem Flaminia via, quae ob id vocatur ad Gallinas.* Et Tranquillus capite primo in Galba: *Progenies Caeſarum in Nerone defecit. quod futurum cõpluribus quidem ſignis, ſed duobus euidentiſsimis apparuit. Liuiae olim poſt Auguſti ſtatim nuptias Veientanum ſuum reuiſenti, praeteruolans aquila gallinam albam ramulum lauri roſtro tenentem, ita vt rapuerat, demiſit in gremium, quumque nutriri alitem, pangi ramulum placuiſſet, tanta pul-*

lorum soboles prouenit , vt hodie quoque ea villa ad Gallinas vocetu : tale vero lauretum , vt triumphaturi Caesares, inde laureas decerperent. fuitque mos triumphantibus, alias confestim eodem loco pangere, & obseruatum est, sub cuiusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. Ergo nouißimo Neronis anno, & silua omnis exaruit radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat interiit. In eadem via erant Clitellae, de quibus Sex. Pompeius : *Clitellae* (inquit) *non tantum hae quibus sarcinae colligatae mulis portantur, dicuntur, sed etiam locus Romae propter similitudinem, & in via Flaminia loca quaedã deuexa & accliuia.* Via Flaminia quoque locus erat Saxa rubra appellatus; de quo mentio est apud Cornelium Tacitum. In hac via fuit sepulchrum pantomimi Paridis Aegyptij Neronis liberti, de quo Martialis libro XI

Quisquis Flaminiam teris viator
Noli nobile praeterire marmor

Item Glauciae liberti Melioris, de quo idem Martialis lib. VI

Hoc sub marmore Glaucias humatus
Iuncto Flaminiae iacet sepulchro

Et de eodem Statius II. Siluarum

. . . *Plebs cuncta nefas & praeuia flerunt*
Agmina Flaminio, quae limite Muluius agger
Transuehit.

Fit quoque eius viae mentio in libello Velij Fidij Iubentij. Nostra aetate paulo extra vrbis moenia via Flaminia. Iulius III. pontifex maximus, mirabili in primis atque sumptuosissimo opere villam Iuliam exaedificauit, de qua alio loco differam. Inchoabat via Flaminia ab vrbe porta Flumentana, inde, vt inquit Antoninus , hac ratione Ariminum vsque pertinebat

Ab vrbe
Roſtratam villam, hinc
Vitriculum, deinde

Narniam, poſt
Interamnam
Spoletium
Forum Flaminij
Heluillum
Callem
Forum Semproni
Fanum Fortunae
Piſaurum, & poſtremo
Arimini deſinebat.

De via Aemilia Lepidi

Duae viae Aemiliae fuerunt, altera Lepidi, de qua nunc ſermo eſt, altera Scauri, de qua paulo poſt ſcribam. Hanc ſtrauit M. Aimilius M.F. Lepidus, qui pōtifex maximus, iterum conſul, cenſor, & princeps ſenatus ſexies lectus fuit, in primo conſulatu, quem cũ C. Flaminio, eius qui ad Traſimenum cecidit, filio, anno vrbis DLXVII. geſsit. De hac Strabo: *Eodem in cōſulatu M. Lepidus, & C. Flaminius collegae fuere, victores autē Ligurũ ſtrauere hic quidē Flaminiam e Roma per Tuſciã & Vmbriã vſque Ariminũ, alter reliquã porro vſque Bononiam, & ex ea Aquileiam, prope alpium radices, ducto per gyrum circa paludes opere.* Liuius quoque libr. XXXIX. commemorat M. Aimilium conſulem ſubactis eiſdē Liguribus viam a Placentia productam Flaminiae cōmiſiſſe, iis verbis: *Cos. Aimilius pacatis Liguribus, in agrũ Gallicum exercitum duxit, viamque ab* Placentia *vt Flaminiae committeret, Ariminum perduxit. &c.* Quibus verbis liquet Aemiliam viam initium habuiſſe ab Arimino, Ariminum enim vſque Flaminia pertinebat: hincque ducto in gyrum opere circa radices alpium,

hac ratione Aquileiam vſque perductam eſſe, vt ex Antonini Pij imp. itinerario liquet

Ab Arimino
Caeſenam, deinde
Forum Liui, poſt

Fauentiam, poſt
Forum Corneli
Clacerinam
Bononiam
Mutinam
Regium
Tannetum
Parmam
Fidentiolam
Placentiam
Laudem
Mediolanum
Bergomum
Brixiam
Syrmionem
Veronam
Vicentiam
Patauium
Altinum
Concordiã, & poſtremo
Aquileiae deſinebat

Martialis libro III, alloquens librum ſuum de hac via ſic ſcribit

Romam vade liber, ſi veneris vnde, requiret
Aimiliae dicas de regione viae
Si quibus in terris, qua ſimus in vrbe rogabit
Corneli referas me licet eſſe foro

Idem de eadem via libro VI. & Plinius libro primo, agens de portento agri Mutinenſis: qui in eadẽ quoque Fauentiam poſitam fuiſſe, ſignificat libro XIX. & Plinius Iunior in epiſtola ad Pontium. *Mihi nuntiatum eſt Cornutum Tertullum accepiſſe Aemiliae viae curam.* Ab hac via ea Galliae togatae regio, Aemilia appellata eſt, ſicut etiam Flaminia ab alia via

Dee aliis viis incidentibus in Flaminiam & primo de via Caſsia

Caſsiam viam a Caſsio, qui eam ſtrauit, dictam fuiſſe auctor eſt Sex. Pompeius. De qua Cicero Philippica XII. *Tres viae ſunt ad Mutinam, a ſupero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Caſsia.* Haec a Flaminia extra pōtem Miluium diuiſa Sutrium, Vetrallam, Viterbiumque, & Vulſinios mittebat, cuius rudera quaedam inter ipſa oppida adhuc extant. Huius, & aliquot aliarum viarum mentio eſt in hac antiqua Auximate inſcript ione

C . OPPIO . C . F . VEL
SABINO. IVLIO.NEPOTI
M>.VIBIO.SOLLEMNI.SEVERO
COS
ADLECTO.A.SACRATISSIMO.IMP.
HADRIANO.AVGVSTO
INTER.TRIBVNICIOS.PR.PEREGR
CANDIDATO.AVG.
LEGATO . PROV . BAETHICAE . CVR. VIAR
CLODIAE . ANNIAE . CASSIAE
CIMINAE. TRIVM.TRAIANARVM
ET.AMERINAE.LEG. LEGION. XI
CL.P.F. LEG . AVG . PR . PR.
PROVINCIAE. LVSITANIAE
PRO.COS . PROV. BAETHICAE
PATRONO.COL
LEONAS.LIB.ADCENSVS.PATRONI
ET.IN.DEDIC . STATVAE
COLONIS.CENAM.DEDIT

De via Claudia, vel Claudia

Et haec in Flaminiam incidebat, vt iis verſibus teſtatur Ouidius libro primo de Ponto

Nec quos pomiferis poſitos in collibus hortos
Spectat Flaminiae Claudia iuncta viae

Eius quoque mentio eſt in ſupra relata Auximate inſcriptione, in qua Clodia appellatur. Inchoabat a Roma atque Lucam vſque hac ratione, vt ex Antonini Pij itinerario didici, perducebatur

Roma
Baccanas, deinde
Sutrium
Forum Caſsi
Vulſinios
Cluſium
Ad ſtatuas
Arretium
Ad fines ſiue Caſas Caeſarianas
Florentiam
Piſtorium, & poſtremo
Lucam

De via Annia

Hanc quoque vel Faminiae coniunctam, vel ab ea incepiſſe teſtatur ordo, quo hae viae referuntur in inſcriptione Auximate iam poſita, videlicet, *Curator viarum Clodiae, Anniae, Caſsiae, Ciminae, trium Traianarum & Amerinae.* Nam hac parte has omnes vias fuiſſe, praeter Traianas, conſtat. Idem quoque ſequenti antiqua marmorea inſcriptione confirmatur, quae nunc in horto eccleſiae cathedralis vrbis Caſtellanae in Faliſcis adhuc extat, non longe eo tranſlata

HONORI
IMP. CAESARIS. DIVI. F
AVGVSTI. PONT. MAXIM
PATR. PATRIAE. ET. MVNICIP
MAGISTRI. AVGVSTALES
C. EGNATIVS. M. L. GLYCO
C. EGNATIVS. C. L. MVSICVS
C. IVLIVS. CAESAR. L. ISOCHRYSVS
Q. FLORINIVS. Q. L. PRINCEPS
VIAM. AVGVSTAM. AB. VIA
ANNIA. EXTRA. PORTAM. AD
CERERIS. SILICES. STERNENDAM
CVRARVNT. PECVNIA. SVA
PRO. LVDIS

De Via Augusta

Hanc in Faliſcis fuiſſe, non procul a Flaminia, & in Anniam incidiſſe teſtatur ſuperior inſcriptio, de qua nihil praeterea compertum habeo

De Via Cimina

Haec Caſsiae & Flaminiae propinqua fuit, colles, lacuſque Ciminos, haud procul a Viterbio ſitos petens, a quibus & nomen accepit. Virgilius: *Cimini cum monte lacus, campoſque Velinos.* Siluae Ciminae meminit libro IX. ab vrbe condita Liuius. De ea quoque mentio eſt in Auximate inſcriptione

De Via Amerina

Amerinam viã cuius Auximas inſcriptio meminit, iis ſubieci, quod ex via Flaminia diſcedẽs, Ameriã ducat.

De Viis Sempronia, & Poſtumia

Viam demum Semproniam a Flaminia oriri Fulginei in Vmbria,& vſque ad Forum Sempronij protendi,a quo nomen accepit,quidam ſcribunt. De Poſtumia mentionem facit iis verbis Tacitus: *Siſtere tertiam legionem in ipſo Viae Poſtumiae aggere iubet. & cet.* haec autem in Gallia togata fuit,non procul a Bebriaco,vico Veronenſium,Hoſtilia, & Cremona,quam hic adpoſui,quod verſus Flaminiam, & Aemiliã ſtrata eſſet

De porta, & Via Collatina

Poſt Flumentanam portam,proximo loco eſt Collatina colli hortulorum impoſita, de qua Sex. Pompeius: *Collatia oppidum fuit prope Romã,eo quod opes aliarum ciuitatum ibi fuerint collatae,a qua porta Romae Collatina dicta eſt.* Liuius quoque lib.primo:*Collatia & quicquid circa Collatiã agri erat,Sabinis a rege Tarquinio ademptũ.&c.* Seruat quoque aetas noſtra morẽ appellandi in Collatia,quicquid e regione eius portae habet ager Romanus. Haec antiquitus moenibus a Collina porta verſus Tiberim ampliatis,cum Flumentana coniũcta fuit,non longe a campo Florae collocata; poſtea pomerio ampliato ad eum locum vbi nunc eſt, ſuper hortulorum collem cum Flumentana ipſo forte Aureliani Imp. tempore tranſlata fuit. Quam a proximis Pinciorũ aedibus Pincianã libro primo de bello Gothico Procopius ſuo tempore appellatam fuiſſe ſcribit. *Beliſarius* (inquit) *interim quae ad Vrbis cuſtodiam facerent,praeparare,molirique omnia.Pincianam is ferme, & proximam huic ad dexteram Salariam portã tenebat, Vt ſuſ-*

pectiores & necessarias; ea namque parte oppugnari facile poterat murus &c. Et non longe post: *Nec portam quidem Flaminiam Gothi tentarunt, vt loco praecipiti sitam, atque adeo vt adiri non facile queat. Inter hanc portam, & alteram ad dexteram huic proximam portulam, porta alia est quae Pinciana vocatur. Huic proximi muri pars quaedam, lapidum laxata iam pridem compage, seiuncta spectatur; non tãtum a solo, sed a medio ad summum fastigium scissa. nec sane collapsa, nec alias resoluta, sed vtrinque sic inclinata, vt cetero muro extrinsecus partim prominentior esse appareat, partim retractior. Hanc muri partem quum demoliri tunc primũ Belisarius niteretur, & iterato aedificare instituisset, obstitere Romani, Petrum Apostolum pro indubitato se comperisse asseuerantes, eius loci tuendi pollicitum curam se suscepturum. quod vtique Romanis ex voto successit, quandoquidem nec eo die, quo per Gothos sunt moenia oppugnata, nec per omne id tempus, quo vrbem obsederunt barbari, hostilis vis vlla ad hunc locum peruenit, nec plane vnquam eodem tumultuatum. Et sane me admiratio subiit, nec Romanis, nec hostibus ipsis in ea tam diutina vrbis obsidione, in memoriam venisse muri hanc partem: quae res quum miraculi postea loco sit habita, nec sarcire quidem in posterum quisquã, nec de integro restituere ausus est, sed ad hũc diẽ ea e regione seiũctus permanet murus.* Haec Procopius. Quae verba ideo adposui, quod vsq; ad nostra tẽpora, adhuc ea muri pars supersit, vt a Procopio describitur, appellaturq; a Romanis murus inclinatus. Porro autẽ ea portula quã supra Pincianã fuisse scribit idẽ Procopius, omnino esse desiit. A porta Collatina exiit via eiusdẽ nominis, de qua Frontinus libro primo de aquaeductibus sic ait: Aquae Alsietinae *Augustae ramus proxime viam Collatinam accipit fontem* &c. Item, *concipitur aqua Virgo*

Via Collatina ad milliarium octauum paluſtribus locis &c. Haec autem via non procul ab ipſa porta incidit in viam Salariam

De porta Collina, & via Salaria

Collatinam proxime ſequitur porta antiquitus Agonẽſis, poſt Quirinalis, deinde Collina, poſtremo Salaria appellata. Sex. Pompeius: *Agonia* (inquit) *ſacrificia, quae fiebant in monte; hinc Romae mons Quirinalis Agonius, & Collina porta Agonenſis.* Et alibi Quirinalem eam quoque vocatam fuiſſe his verbis docet: *Quirinalis porta dicta, ſiue quod ea in collem Quirinalem itur, ſiue quod proxime eam eſt Quirini ſacellum.* Agonenſem autem idcirco appellatam ſcribit, quod inundato circo Flaminio, agonales ludi, qui in eo celebrabantur, extra ipſam portarentur, ludoſque ipſos ideo agonales eſſe dictos, vel quia locus in quo initio facti ſunt, fuerit ſine angulo; vel quod iis ludis rex hoſtiam immolare ſolitus eſſet, quam antiqui agoniam vocabant; vel quod in montibus, quos agones dicebant, fierent. Ex Quirinali autẽ vel Agonenſi, Collina a collibus Quirinali, Eſquilino, & Viminali; vel ab vrbis tribu, & regione in qua ſita erat, quae Collina dicebatur, deinceps longo tempore appellata eſt. Per Collinam portam ſcribit Liuius libro V. Gallos Senones vrbem ingreſſos, eam incendiſſe, de qua ſaepiſsime etiam alibi mentionem facit. Et alio loco: *Quum muros* (inquit) *& turres quae ſunt inter portam Collinam & Eſquilinam, de coelo eſſent tacta. & cetera*

Ouidius IIII. Faſtorum

Templa frequentari Collinae proxima portae

Et

Et Iuuenalis Satyra VI

Proximus Vrbi
Hannibal, & stantes Collina in turre mariti

Haec posterioribus tēporibus a via, cui imposita erat, Salaria appellari coepta. Procopius libro primo de bello Gothico: *Belisarius interim Pincianam & proximā huic ad dexteram Salariam portam tenebat, vt suspectiores & necessarias.* Et paulo post: *Apud Salariam autem portam, vir quidam procerae staturae Gothus crebrius sagittando propugnacula infestabat, &c.* Salariam autem viam a Collina porta initium habuisse, refert Tacitus lib. XIX. *Vt transuersis itineribus per agrum Sabinum, via Salaria Vrbem introirent.* Et paulo post: *Tertium agmen per Salariam portae Collinae appropinquabat.* De hac Sex. Pōpeius: *Salaria via Romae est appellata, quia per eā Sabini sal a mari deferebant.* Et Strabo: *Rerum* (inquit) *scriptor Fabius auctor est, Romanos tum primum diuitiarum sensus accepisse, quam Sabinorum potiti sunt gentis. per ipsos via Salaria, in quam apud Heretum Sabinorum vicum supra Tiberim iacentem Numentana incidit, non magnae longitudinis strata est, ex eadem Collina porta inchoans.* Martialis

Illic Flaminiae Salariaeque
Gestator patet essedo tacente

Plinius libro XXXI. cap. VII. Sal (inquit) *magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariae viae, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat.* Prope hanc portam fuit templum Veneris Erycinae; cuius Liuius, Strabo, Plinius, & alij veteres scriptores meminerunt. Extra eam vero fuit templum Honoris, de quo sic Cicero secundo de legibus: *Nostis extra portam Collinam aedem Honoris?* & aram in eo loco fuisse memoriae proditum est. Ad eam quum lamina fuisset

inuenta,in qua ſcriptum, *domina Honoris*; ea cauſſa fuit aedis eius aedificandae:ſed quum multa in eo loco ſepulchra fuiſſent, exarata ſunt,ſtatuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Via quoque Salaria ad ſecũdum lapidem :fuit inſigni & magnifico monumento ſepultus Auguſti tōſor Licinus, vir iis temporibus ditiſsimus, quem ſatyrici inſectati ſunt, & Varro hoc epigrammate, vt eſt apud Cornutum,acerbiſsime perſtrinxit

Marmoreo tumulo Licinus iacet,at Cato paruo
Pompeius nullo, credimus eſſe deos

In eadem via prope Anienis ripas fuit etiam C. Marij VII. cos. ſepulchrum. Eadem via ad tertium lapidem ſupra Anienem extat pons eiuſdem cum via nominis, quem cum ceteris Anienis pontib. a Gothorum rege Totila (vt refert Procopius)diſiectum, reſtituit Narſes. Quod etiã hae duae inſcriptiones, ab vtraque eius parte inciſae demonſtrant. In dextra enim eſt haec, quam ne conciſam ponerem, ſequenti pagina integram concinnaui

IMPERANTE. D.N. PIISSIMO. AC
TRIVMFALI. IVSTINIANO. PP. AVG
ANNO. XXXVIIII
NARSES. VIR. GLORIOSISSIMVS. EX
PRAEPOSITO. SACRI. PALATII. EX. CONS
ATQVE. PATRICIVS. POST. VICTORIAM
GOTHICAM. IPSIS. ET. EORVM. REGIBVS
CELERITATE. MIRABILI. CONFLICTV
PVBLICO. SVPERATIS. ATQVE
PROSTRATIS
LIBERTATE. VRBIS. ROMAE. AC. TOTIVS
ITALIAE. RESTITVTA. PONTEM. VIAE
SALARIAE. VS
QVE. AD. AQVAM. A. NEFANDISSIMO
TOTILA. TYRANNO. DISTRVCTVM
PVRGATO. FLVMINIS. ALVEO
IN. MELIOREM. STATVM. QVAM
QVONDAM. FVERAT. RENOVAVIT

A ſiniſtra vero leguntur haec carmina

QVAM. BENE. CVRBATI. DIRECTA. EST. SEMITA
PONTIS
ATQVE. INTERRVPTVM. CONTINVATVR. ITER
CALCAMVS. RAPIDAS. SVBIECTI. GVRGITIS
VNDAS
ET. LIBET. IRATAE. CERNERE. MVRMVR. AQVAE
ITE. IGITVR. FACILES. PER. GAVDIA. VESTRA
QVIRITES
ET. NARSIN. RESONANS. PLAVSVS. VBIQ. CANAT
QVI. POTVIT. RIGIDAS. GOTHORVM. SVBDERE
MENTES
HIC. DOCVIT. DVRVM. FLVMINA. FERRE. IVGVM

Salaria autem ex vrbe in Sabinos ſic exibat, Antonino Pio in itinerario auctore

Ex vrbe
Heretum
Vicum nouum
Reate
Cutylias
Interocream
Falacrine
Vicum Badies
Adcenteſimum

In hac via ad XIII. lapidem vt Vibius, vel XI. vt Liuius, prope Alliam flumen victoria contra Romanos potiti ſunt Galli Senones. Quare inter eam, & Tiberim fuit lucus permagnus, in quo Romani Lucaria feſta celebrabant pro eo quod victi a Gallis ad Alliam, fugienteſque e proelio ibi ſe occultauerunt, vt auctor eſt Sex. Pompeius. Allia autem flumen e Cruſtuminis montibus praealto defluens alueo, haud multo infra hanc viam, Tiberi (vt prodit Plinius) miſcetur. De hac via mentio eſt in antiquo hoc epigrammate ita

L. RANIO. OPTAT. C. V. COS
CVRATORI. REIP. MEDIOLANENSIVM
CVRAT
REIP. NOLANORVM. PRO. COS
PROVINCIAE
NARBONENSIS. LEGATO. AVG. ET
IVRIDICO
ASTYRIAE. GRAECIAE. CVRATORI. VIAE
SALARIAE. CVRATORI. REIP. VRVINATIVM
METAVRENSIVM. LEGATO. PROVINCIAE
ASIAE. PRAETORI. TRIB. PLEBEI
QVAESTORI. PROVINCIAE. SICILIAE

De viis Quinctia, & Iunia

Viarum Quinctiae, & Iuniae meminit libro primo antiquitatum Dionysius Halicarnasseus. Quas idcirco hic adposui, quod eas e regione huius viae fuisse aperte innuat, quum ait: *Palatium quidem quinque & viginti stadiis* (haec vrbs Aboriginum erat) *a Reate distans, vrbe nunc etiam a Romanis habitata, viae Quinctiae proximum.* Hinc ipsam, ex antiquo P. Victoris manuscripto codice eandem cum Nomentana esse quibusdam visum fuit, quum tamen ex eius vulgatis codicibus diuersam fuisse cōstet. Ad haec Dionysius; *A Reate* (inquit) *rursus stadiis LXXX. via Iunia eundo iuxta Coritum montem Cursula est nuper diruta.* Quibus verbis colligitur, viam quoque Iuniam iisdem regionibus fuisse. De iis autem viis quid praeterea afferam, non habeo. De via Quinctia mētio est in hac vetusta inscriptione

C. CVRTIVS. P. F. PAL. NERVA. IIII. VIR
P. SILIVS. P. F. ARNIEN. PAETINVS. IIII. VIR
C. RVSTVS. C. F. QVARTVS. VEL. IIII. VIR
T. FLAVIVS. T. F. ARN. SABINVS. IIII. VIR
ARAM. ET. SIGN. VIA. QVINCT. D. D

De porta Viminali, & via Nomentana

Viminalis porta Collinae succedit, eiusdem cum monte, in quo sita est, nominis, a quo & nomen sortita est. Sex. Pompeius; *Viminalis* (inquit) *& porta, & collis appellabantur, quod ibi viminū silua fuisse videtur, vbi est & ara Ioui Viminio consecrata.* Hanc regū tēpore in aggere Tarquinij fuisse Strabo iis verbis prodit: *In aggere*

autem medio tertia eſt porta, eiuſdem nominis cum colle Viminali. Tertiam autem dicit, quod Flumētana, & Collina tum ea priores eſſent. Collatina enim tunc non erat, quae poſtea in ampliatione murorum vrbis fuit interpoſita. Huic portae nunc S. Hagnetis, a proxima eius diuae aede nomen eſt. A Viminali autē porta incipit via Nomentana, qua iter erat Nomentum Sabinorum oppidum. Haec alio nomine Ficulnenſis appellata fuit. Liuius libro III. ait: *Via Nomentana, cui tū Ficulnenſi nomen fuit, profecti, caſtra in monte ſacro locauere.* Haec, vt Strabo refert, in viam Salariam apud Heretū Sabinorum oppidum ſupra Tiberim iacens incidebat. Ouidius IIII. Faſtorum

Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem
Obſtitit in media candida turba via

Extra portam Viminalem Naeniae deae ſacellum fuit dedicatum, vt refert Sex. Pompeius. Naenia autem eſt carmen, quod in funere laudandi gratia cantabatur ad tibiam. Sunt etiam qui eo verbo finem ſignificari putent. Quidam volunt naeniam ideo dici, quod voci ſimilior querimonia flentium ſit. Haec autem dea cantu querulo a praeficis mulieribus aduocari, vt funeribus adeſſet, putabatur. Deorum enim quos obeſſe arbitrabantur templa ſecundum ſtationis decorem extra vrbem ponebantur. Et ſi autem in Palatio Febris aram, in Eſquiliis malae Fortunae, ad Auētini radices Scordiae templa locata fuerint, ea tamen non vt opem ferrent, ſed ne obeſſent, numina colebātur. Ea via ad ſecundum lapidem viſitur adhuc templum ſphaericū quod quidam Bacchi eſſe ſcribunt, ſepulchris Conſtantini familiae inluſtre. Quod nunc in eius ſorori Conſtantiae honorem dedicatum eſt. Non longe ab

hoc templo alius pons Anieni impositus est, a via nomen habens, quem sicuti Salarium a Totila bello Gothico confractum restituit Narses, vt Procopius prodit. Inter Salariam, & Nomentanam vias quarto ab vrbe lapide, fuit suburbanum Phaontis Neronis liberti; quo, vt Tranquillus & Eutropius scribunt, Nero fugiens, quum a senatu hostis iudicatus esset, se ipse interfecit. Huius viae mentio est in hac vetusta inscriptione sic.

CN. MVNATIVS. M. F. PAL.
AVRELIVS. BASSVS
PROC. AVG.
PRAEF. FAB. PRAEF. COH. III
SAGITTARIOR. PRAEF. COH. ITERVM. II
ASTVRVM. CENSITOR. CIVIVM
ROMANORVM. COLONIAE. VICTRI
CENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANNIA
CAMALODVNI. CVRATOR
VIAE. NOMENTANAE. PATRONVS
EIVSDEM
MVNICIPI. FLAMEN. PERPETVVS
DVVM. VIRALI. POTESTATE
AEDILIS. DEDICATOR. IIII

De porta Gabina, alias Gablusa; & Viis Tiburtina, & Gabina

Prope castrum praetorium inter portas S. Hagnetis, & S. Laurentij adhuc extat porta clausa, quam aliquot rationibus adductus Querquetulariam, vel Querquetulanam fuisse olim crediderim: de qua, quum tã nostro, quam etiam Procopij tempore, ante millesimũ annum, in vsu esse desierit, postea verba faciam, quũ de eis portis loquar, quae esse desierunt; atque ad eius portae descriptionem veniam, quae ab antiquis Gabina, vel Gabiusa, nostro vero saeculo S. Laurentij appellatur. Gabiusam autem portam fuisse Romae testatur Liuius: qui eam de coelo tactam fuisse scribit. Hãc autem Gabiusam fuisse, vt credam adducor, quod in antiquo codice manuscripto P. Victoris, quem in cõmunem antiquitatis studiosorum gratiam, cum hisce commentariis publicaui, Tiburtina via, quae hac porta incipit, eadem esse cum Gabina dicatur. Gabina autem vel Gabiusa porta, non nisi a Gabiis nomen habuisse liquet, sicut etiam & via, quae ex hac porta dextera parte versus Praenestinã viam deducta, recta Gabios, quibus nunc Gallicanum nomen est, perducit, Tiburtina interim via a laeua relicta. Viam autem Tiburtinam hac porta initium habuisse satis liquet, quae etiam nunc Tibur deducit. De qua via praeter P. Victorem, & antiquam Tarraconensem inscriptionem, mentionem quoque facit Horatius primo sermonũ

Quum Tiburte via praetorem quinque sequuntur

Hac via intra primum lapidem fuit sepulchrum Pallantis Ti. Claudij Caesaris Augusti liberti, splendidũ, cum hoc arrogantissimo titulo

TI. CLAVDIVS. AVG. L
P A L L A S
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEM. QVE . ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRAETORIA. DECREVIT
ET. H-S. CENTIES. QVIN
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS . F V I T

De quo Plinius epistolarum libris VII. & VIII. ad Montanum multam mentionem facit. Ab vna autem porta, plures vias deduci, atque eas in diuersa loca diuidi manifestum est. Nam ab hac quoque porta Gabinam viam exire demonstrat P. Victor, quum Gabinam eandem cum Tiburtina viam facit, quod ob loci vicinitatem aliquando fieri solet. Quod hac vna demum ratione confirmatur, quia Gabios perducit. De Gabina via Liuius libro V. *Iustiore altero deinde proelio ad octauum lapidem Gabina via, quo se ex fuga contulerant, eiusdem ductu auspicioque Camilli Galli vincuntur.* Item libro II. *P. Valerius T. Herminium cum modicis copiis ad secundum lapidem Gabina via occultum considere iubet.* & paulo post: *Ad tertium lapidem venere Gabina via.* Hãc viam breuem fuisse, incidisseque in Praenestinam significat Strabo, quum ait: *Sunt & Romanorum oppida a sinistra Latinae inter eam & Valeriam: sane Gabij extant in Praenestina via siti. &c*

De porta Esquilina, & viis Praenestina, & Labicana

Proximam Gabinae fuisse Esquilinam portam multis veterum scriptorum auctoritatibus demonstrari potest, cuius nunc Maior porta, vel locum obtinet, vel non longe à loco, in quo antiqua Esquilina quondam fuit, nostro tempore sita est. Ceterum multum mihi laboris esset, & male mecum agerem, si omnes veterum antiquariorum errores nunc vel reprehendere, vel explodere vellem, quos in hisce rebus describendis admiserunt, vt de amphitheatro Statilij Tauri, basilica Caij & Lucii, foro Romano, templo Saturni, & aerario, porta Gabiusa, templo Mineruae medicae, carceribus populi Romani, & aliis eiusmodi sexcentis, quae loca contra antiquorum scriptorum auctoritates, male & nimium inepte collocarunt, perinde ac etiam fecerunt de porta Esquilina, de qua mihi nũc sermo est. Ego autem iis reprehendendis quoties occasio se se offeret, tempus non conteram, sed quae illi male dixerunt, nulla eorundem mentione facta, emendare, rationibusque adductis restituere curabo. Quis igitur non est, ex veteribus antiquariis a Blondo vsque ad Marlianum, qui nouissimus Vrbis topographiam (quod sciam) scripsit, qui portam quae nunc Maior dicitur, Naeuiam non vocet? Quam aperte P. Victor in regione XII. Piscinae publicae, inter portam Capenam, & Ostiensem conlocauit, quum vicos portarum Naeuiae & Raudusculanae in ea regione fuisse prodat? Varroque ipse libro IIII. de lingua Latina, eas portamque Lauernae vicinas

ſcribat, atque extrema vrbis regione fuiſſe aperte innuat? quamquam enim is locus mancus ſit, aperte tamen colligitur, eum portarum omnium deſcriptionem eo loco feciſſe, atque a Flumentana inchoaſſe, quae prima erat, deſiiſſeque in Lauernalem portam, quae non procul a Trigemina fuit, cui vicinas fuiſſe Naeuiam, & Rauduſculanam exponit. Cui rei maxime quadrat, quod ante Naeuiae portae deſcriptionē dicit, vbi paginae tres deſunt: * *Religionem Porcius deſignat, quum de Ennio ſcribens dicit, eam coluiſſe Tutilinae loca.* Quae ea parte fuiſſe alibi demonſtrabo. Quod etiam libro II. refert Liuius de portis Collina, Eſquilina, Coelimontana, & Naeuia, meae huic ſententiae maxime conuenit, vt paulo poſt oſtendam. Ex quibus rebus manifeſte videri poteſt, an porta Maior, quae longiſsimo interuallo diſtat a regione Piſcinae publicae, vbi erat porta Naeuia, haec porta eſſe poſsit? Quam Eſquilinam fuiſſe, vel Eſquilinae potius locum tenere, aperte iis verbis Strabo indicat: *Porro in vnum cadit Labicana, a porta quidem Eſquilina incipiens, a qua & Praeneſtina; a ſiniſtra vero & hanc, & Eſquilinum omittens campum, vltra centum & XX. ſtadia pergit. Quum autem Labico vetuſto ſane oppido, ceterum diſiecto, & in ſublimi ſito propinquat, & hoc, & Tuſculum relinquit a dextra.* Videãt igitur hi, qui portã S. Laurẽtij Eſquilinã faciunt; an Labicana, & Praeneſtina via, Gabina ſimul & Tiburtina ea vna porta incipiãt? quũ manifeſte cõſtet a porta Maiore duas nũc exire vias, quarũ altera Labicos, altera Praeneſte recta deducit. Quo fit, vt hanc pro indubitato potius Eſquilinam olim fuiſſe credam. Cõfirmatur etiã mea haec ſentẽtia Ciceronis auctoritate, qui Eſquilinam & Coelimontanã

portas propinquas fuisse demonstrat, quum ait: *Quũ ego Coelimontana porta introiisse dixissem, responsione me inimica, Esquilina introiisse homo promptissimus lacessiuit, & cet.* Quod ei proximior esset. Haec autem Liuij verbis non aduersantur, qui non semel ait: *Castra inter Collinam Esquilinamque posita.* Nam viminalem & Gabiusam eo tempore aut non fuisse, aut has duas tantum, quod notiores essent, nominasse existimo. Huius autem, & aliarum quarundam portarum ordo ex verbis Liuij facile apparebit, quae ideo subiunxi: *Porsenna* (inquit) *primo conatu repulsus, consiliis ab oppugnanda vrbe ad obsidendam versis, praesidio in Ianiculo locato, ipse in plano, ripisque Tiberis castra posuit, nauibus vndique accitis, & ad custodiam, ne quid frumenti Romam subuehi sinerent, & vt praedatum milites trans flumen per occasiones aliis atque aliis locis traiicerent. Breuique adeo infestum agrum Romanum reddidit, vt nõ cetera solum ex agris, sed pecus quoque omne in vrbem compelleretur, nec quisquam extra portas propellere auderet. Hoc tãtum licentiae Etruscis, non metu magis quam consilio concessum est. Namque Valerius cos. intentus in occasionem, multos simul & effusos improuiso adoriendi, in paruis rebus negligens vltor, grauem se ad maiora vindicem seruabat. itaque vt eliceret praedones, edicit suis, postero die frequentes porta Esquilinia, quae auersissima ab hoste erat* (erãt enim in Ianiculo) *expellerent pecus; scituros id hostes ratus, quod in obsidione & fame seruitia infida transfugerent: & sciere perfugae indicio, multoque plures vt in spem vniuersae praedae flumen traiiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad secundum lapidem Gabina via,*) quae laeua portae Esquilinae proxima erat) *occultum considere iubet, Sp. Lartium cum expedita iuuentute ad portam Colli-*

nam stare, donec hostis praetereat, inde se obiicere, ne sit ad flumen reditus. Consul alter T. Lucretius porta Naeuia, cum aliquot manipulis militum egreßus, ipse Valerius Coelimontana (tanquam medio loco sita, vt omnibus, si opus esset praesto esse posset) *delectas cohortes educit, hique primi apparuere hosti.* Hactenus Liuius. Quibus verbis innuitur Coelimontanam portam mediam inter Esquilinam, & Naeuiam fuisse, Collinamque Gabinae proximam, atque haec Esquilinae. Flumentanae autem non meminit, quia etsi Etrusci recta per campũ Martium transire potuissent, tamen quia inter vrbis moenia abruptosque mõtes iter erat, ne in aliquod discrimen inciderent, eam portam non inuaserunt, simulque quo propinquiore a nauibus cursu ferrẽtur in pecus, ad eum forte Tiberis locum deuenere, qui medius est inter pontem Miluium & Anienis ostia. Quare nõ oportuit ad portam Flumentanam militum stationẽ locare. Collatinae & Viminalis eum non meminisse existimo, vel quia adhuc non erant, vel forte eo bello clausae, vsum amiserant, vt in bellis fieri consuetũ est, vel quia aliis portis satis fuerat & struere insidias, & exponere pecus, ac turmas praesidiaque emittere. De hac porta multa apud omnes auctores veteres mentio est. Hanc autem aliquando Maeciam vocatam fuisse ex Plauto coniici potest, quod idem de porta Maecia scribat Plautus, quod de Esquilina Horatius; vtriusque sententiam confirmat Cornelius Tacitus, qui libro II. historiae Augustae ait; *Sumptum more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium.* Plautus vero in Casina

Illum Aedepol videre ardentem te extra portam Maeciam
Credo e castor velle

Horatius vero V. Epod

Poſt inſepulta membra deferent lupi
Et Eſquilinae alites

In quem locum annotauit Porphyrio in regione aggeris extra portam Eſquilinam ſolita fuiſſe pauperum corpora vel comburi, vel proiici: combuſta fuiſſe indicat Plautus, proiecta Horatius. Hanc portam a via quae per eam exibat, Plinius libro XXXVI. cap. V. Labicanam iis verbis vocat: *Mars eſt etiamnum ſedens colloſſeus eiuſdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem ad Labicanam portam eunti.* Quam ab altera quoque via Procopius Praeneſtinam appellat. *Inter haec* (inquit) *Beſſas, qui Praeneſtinam portam cuſtodiendam acceperat, ad Beliſarium miſit, qui nuntiaret teneri ab hoſtibus vrbem, per portam aliam introgreſsis, quae ſupra Tiberim eſt.* & paulo poſt: *Praeneſtinam portam Beſſae tradiderat cuſtodiendam.* Et alibi: *Acie inſtructa circa Praeneſtinam portam, ad eam muri partem mox ducit, quam Romani Viuarium dicunt, vnde & expugnari moenia per quam facile poterant. &c.* Haec porta nunc porta Maior dicitur, forte ab aedificij magnificentia, cui ſuppoſita eſt, id eſt aquae Claudiae caſtellum, Hancque ibi locatam fuiſſe a Beliſario crediderim eo tempore quo vrbis muros a Gothis diſiectos reſtituit, atque e proximo loco ibidem tranſlatam. neque enim mihi veriſimile videtur veteres portã vrbis aquaeductuum formis, vel caſtello ſubiecisse. Ab hac autem porta etiamnum exeunt viae, Labicana quidem a dextra, & Praeneſtina a laeua, quae Praeneſte, & Labicos deducunt. Praeneſtina autẽ per Gabios Praeneſte, Labicana vero, Tuſculum, & Labicos a dextera relinquẽs, per Quinctanas ad Pictas perueniens, in Latinam viam terminabantur: vt ex itine-

rario Antonini Pij conſtat. Porro autem in Praeneſtinam incidit via Gabina. Gabij enim Praeneſtina via ſiti ſunt, vt prodit Strabo. Rurſus haec a Praeneſte Anagniam vſque deducta ibi in Latinam incidebat. In Praeneſtina vero via fuit ſepulchrum Q. Attae togatarum ſcriptoris ſecundo lapide ſitum. In Labicana autem, ſepultus fuit Didius Iulianus imp. vt in eius vita ſcribit Aelius Spartianus, in ſepulchro proaui ſui Saluij Iuliani, quod quinto ab vrbe lapide ſitum erat

De porta Coelimontana, & viis Campana, Tuſculana, Albana, & Valeriis duabus noua, & vetere

Proxima Eſquilinae, vt innuere videtur Cicero, fuit porta Coelimontana, nunc S. Ioannis appellata, a monte Coelio, in cuius parte ſita eſt, olim Coelimontana dicta. Quam L. Cornelio, & Q. Minucio tactam de coelo narrat Liuius. Hanc poſterioribus ſaeculis Aſinariam fuiſſe dictam referunt Procopius libro primo de bello Gothico, & Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Silueri j papae. Procopius quidem: *Contigit autem vt die vna, eodemque tempore, & Beliſarius cum Imperatoris exercitu per portam quam Aſinariam dicunt* (Neapoli enim veniebat) *vrbem iniret, & per Flaminiam Gothi excederent.* Et libro III: *Quũ itaque perpauci, vt diximus, admodum ad murorum cuſtodiam relinquerẽtur, & hi quidem tam fame cõfecti, quaterni cuſtodes quidã, & Iſauri genere, ad portã Aſinariam cuſtodias nacti, excepturos ſe intra vrbem Gothorum exercitum pollicentur.* Et alibi ſaepius eius portae meminit: quam Bibliothecarius Lateranenſi baſilicae proximam fuiſſe ſcribit.

Per hanc Alarico primum, poſtea Totila ducibus, ingreſsi Gothi vrbem captam diripuerunt. Mirandum autem quod quum Sex. Pompeius viae Aſinariae mẽtionem faciat, eam longe ab hac porta fuiſſe ſcribat, quam inter Latinam Ardeatinamque fuiſſe tradit, vt inferius explicabo. Hanc vero Coelimontanam fuiſſe illud etiam confirmat, quod mons ipſe nullam aliam praeter hanc habeat portam. Ab hac autem porta incipit via Campana, cuius Suetonius in Auguſto, & aliquot antiquae inſcriptiones meminerunt

HVIC.MONVMENTO.ITVS.ADITVS
AMBITVS.DEBETVR.EX.SENTENTIA
EROTIS.AVG.L.IVDICI S. A. VIA
CAMPANA.PVBLICA

Et Neapoli alia inſcriptio

M.BASSAEO.M.F.PAL.AXIO
PATR.COL.CVR.R.P.II.VIR.MVNIF
PROC.AVG.VIAE.OST.ET.CAMP

Ab hac etiam porta, vel non longe ab ea ex via Cãpana, exibat via Tuſculana, quam vna cum Albana inſtaurauit M.Meſſalla ſub Caeſare Auguſto: Vnde Tibullus libro 1.

Nec taceam monumenta viae quae Tuſcula tellus
Candidaque antiquo detinet Alba lare
Namque opibus congeſta tuis hic glarea dura
Sternitur, hic apta iungitur arte ſilex

Vias Valerias duas fuiſſe, nouam videlicet & veterẽ, prodit P. Victor; de quarum altera Strabo ſic ſcribit: *Praeclariſsimae ſunt viae Appia, & Valeria, vna quidẽ ad mare Latinae partes ſuperans, vſque Sinueſſam protenditur;*

altera

altera in Sabinos vſque ad Marſos. Inter has media Latina eſt. & cetér. Quam idcirco hic ſubieci, quod Latinam huic proximã, mediam inter eam & Appiã fuiſſe ſcribat Strabo. Alterius meminit Plinius

De porta Latina, & viis Latina, & Albana

Coelimontanam ſequitur porta Latina ante mille annos appellata, quae quod in Latium mitteret nomẽ obtinuit, quod etiamnum manet. Quo autem nomine antiquiſsimis temporibus vocaretur, incertum. Verum quum Strabo via Latina Ferentinum vrbem fuiſſe afferat, crediderim portam hanc eam eſſe, quam Plutarchus Ferentinam nominauit in Romulo. *Nam Romulus* (inquit) *expiationibus ciuitatem expurgauit; quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradunt.* Sicque appellatam exiſtimo, quod ea iter eſſet ad Ferentinos Hernicorũ populos. A Latina autem porta initium habet via eiuſdem nominis, in Latinos populos ducens, quae modo Latia, modo Auſonia dicitur a Martiali. libro enim IX

. . . . ſimili venerandus ab Hercule Caeſar
Conſecrat Auſoniae maxima fana viae

Et alibi eodem libro

Herculis in magni vultũ deſcendere Caeſar
Dignatus Latiae dat noua templa viae
Qua Triuiae nemoroſa petit, dum regna viator
Octauum domina marmor ab vrbe legit

De hac via mentio eſt in antiquo epigrammate ſic

L. ANNIO. FABIANO
III. VIRO. CAPITALI
TRIB. LEG. II. AVG
QVAEST. VRBAN. TR. PLEB
PRAETORI. CVRATORI
VIAE. LATINAE. LEG
LEG. X. FRETENSIS
LEG. AVG. PROPR. PRO
VINC. DAC. COL. VLP
TRAIANA. ZARMAT

Cicero pro Cluentio cauponem quendam de via Latina nominat. Strabo vero, *Praeclariſsimae* (inquit) *viae ſunt Appia & Valeria, vna quidem ad mare Latinae partes ſuperans, vſque Sinueßam protenditur, altera in Sabinos vſque ad Marſos. Inter has media Latina eſt, quae ad Caßinũ coniungitur Appiae a Capua XIX ſtadiis diſtans.* In Latina porro via fuit templum Fortunae muliebris, eiuſdemque deae ſimulachrum, quod nefas erat attingi, niſi ab ea quae ſemel nupſit. Sex. Pompeius. In eadem via fuit ſuburbanum Phylidis nutricis Domitiani, in quo ipſum funerauit, ſed reliquias templo Flauiae gẽtis clam intulit, cineribuſque Iuliae filiae Titi, quam & ipſa educauerat, commiſcuit. Auctor Tranquillus. In eadem ſepeliri voluit Sempronius Tuditanus. Ex vno vero ſepulchrorum viae Latinae, hoc epigramma refert Auſonius

Non nomen, non quo genitus, non vnde quid egi
Mutus in aeternum, ſum cinis, oßa, nihil
Nec ſum, nec fueram, genitus tamen e nihilo ſum
Mitte, nec exprobres, ſingula talis eris

Latina autem ab vrbe ad oppidum Caſsinum pertine-

bat sic, vt ex Antonini Pij itinerario didici

Ab vrbe
Ad Decimum
Roborariam
Ad Pictas
Compitum
Anagniam
Ferentinum
Frusinonem
Fregellas
Fabrateriam
Aquinum, & postremo
Casini: inde
Beneuentum sic,
Venafrum
Theanum
Allifas
Telesiam, deinde
Beneuentum

De via autem Albana, quae hac parte ex vrbe exibat, mentionem feci superius ex Tibullo, quum de Tusculana verba facerem

De porta Capena, & via Appia

Non longe post Latinam extat porta Capena, cuius etymologiam refert Solinus: qui Italum regem ex Sicilia ad Ianum venisse scribit, tum in Italia regnãtem, ac eius auxilio, consilioque ciuitatem iuxta Albã condidisse Capenam nomine, & ab ea postmodum denominatam portam Capenam. Seruius vero grammaticus super Virgilij locum, lucosque Capenos, aliter dicit, ait enim: *Vnde hoc est a Capenis lucis, & porta Capena, quae iuxta Camoenas est, nomẽ accepit.* Asconius enim Pedianus, Victor, & Sex. Rufus, extra hanc portam aedẽ Camoenarum fuisse referunt, proptereaque Camoenam a nonnullis olim fuisse appellatam. Nunc a proximo templo S. Sebastiani dicitur, quam olim Capenam fuisse hac confirmari potest ratione. Eam enim in via Appia fuisse ostendit Frontinus iis verbis: *Appius Censor viam Appiam a porta Capena vsque Capuam muniuit.* Quum autem via in qua Septizoniũ Seueri ad-

huc extat, tendens ad portam S. Sebaſtiani, via Appia a Spartiano & Iulio Capitolino vocetur, nō eſt quod dubitari poſsimus, portam quae nunc in via Appia extat, fuiſſe Capenam, quae apud poetas & hiſtoricos celeberrima eſt. Propertius libro IIII

Armaque cum tulero portae votiua Capenae

Et Iuuenalis Satyra IIII.

Subſtitit ad veteres arcus madidamque Capenam.

Quam idcirco madidam dixiſſe opinor, quia vel inter ceteras portas depreſſo eſſet loco, vel propter aquaeducti prope ipſam deriuati formam. Priorem ſentētiam Cicero confirmare videtur, quum ad Q. Fratrem ſcribens dicat: *Romae & maxime Appia, ad Martis mira proluuies, Craßipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae, magna vis aquae vſque ad Piſcinam publicam.* Martialis vero poſteriorem innuit, quum ait

Capena grandi porta qua pluit gutta.

Ab hac porta, quum Caeſar Auguſtus vrbem in XIIII. regiones diuideret, primam regionem nominauit. Porro a Capena porta, vel vt Spartianus & Iulius Capitolinus ſcribunt, intra vrbem a Septizonio Seueri, Appiam viam omnium maximam & laudatiſsimam exiiſſe, vel principiū habuiſſe docent Sex. Pompeius, & Frontinus. Sextus quidem: *Appia via & aqua, ab Appio Claudio eſt appellata, cuius initium eſt a porta Capena.* Et Frontinus: *Appia aqua* (inquit) *inducta eſt ab Ap. Claudio cenſore, cui poſtea Caeco fuit cognomen, M. Valerio Maximo, & P. Decio Mure cos. anno* XX. *poſt initium belli Samnitici, qui & viam Appiam a porta Capena vſque ad vrbem Capuam muniendam curauit.* Sed Tacitus & Auctor libri de viris illuſtribus aliter ſentire videntur; qui eam Brunduſium vſque pertinuiſſe affirmant.

viam(inquit alter) *Brūduſium vſque ſtrauit lapidibus, vnde illa Appia dicta.* Tacitus vero refert Libonem Druſum coniurationis aduerſus Tiberium reum, aliquando conſuluiſſe, an habiturus eſſet opes, quis viam Appiam Brunduſium vſque pecunia operiret. Certe Augusti temporibus eo vſque pertinuit, ſi Horatio credimus, item Tiberij principatu, ſi Straboni: & hoc ipſum ſub Nerua ignorare potuit Frontinus? niſi dicamus ab Appio quidem Capuam vſque perductam, hinc vero a C. Caeſare dictatore Brunduſium; praeſertim quum in eius vita Plutarchus dicat, C. Caeſarem, quum illi huius viae cura eſſet commiſſa, ingentes prodegiſſe pecunias. quod vt magis credā facit, quod Appij tempore Romanorum ditio, non ad Brunduſium, ſed vix vſque Capuam ſe extendebat, ad quam vſque viam ſtratam fuiſſe ab Appio ſcribit Frontinus. Longitudine autem eſt millium paſſuum circiter CCCL. Quam ob rem recte Statius ad Polliū ſcripſit

. . . . *Quam limite noto*
Appia longarum teritur regina viarum

Haec prope Romam deflectēs inter Tuſculum & Albam, per montes deducit Ariciam, Algidum, Pictas, Pādochiam. Hinc ad maritima peruenit Terracinam, Fundos, Formias, Minturnas, Sueſſam, Capuam, Neapolim, hinc Brunduſium vſque protenditur. Liuius de hac via: *Memoriae*(inquit)*felicitatis nomen Appij fuit. Qui & viam muniuit, & aquam Appiam deduxit.* Et Cicero pro Milone: *Hoc enim ſaepe ab iſtis dicitur; perinde quaſi Appius ille Caecus viam munierit, nō qua populus vteretur, ſed vbi impune ſui poſteri latrocinarentur.* Huius viae praeter hos meminerunt idem Cicero alibi ſaepius, Diodorus Siculus, Strabo, Pomponius, Euſebius, Eutro-

pius, Cassiodorus, Beda, & plerique veteres scriptores. Eam, vt prodit Dio, restituit Traianus, dissiccatisque paludibus Pontinis, excisis collibus, aggeratis vallibus, saxis constratis, ac pontibus extructis permeabilem fecit. Antoninus quoque Pius imp. Capuá versus eam restituit, vt inscriptio pontis supra Vulturnũ amnem demõstrat. Eam accurate sane describit libro primo de bello Gothico Procopius. *Tum ille* (inquit) *via Latina exercitum duxit, Appia ad laeuam dimissa, quã Appius censor nongentis ante annis construxerat, exque se illi indiderat nomen. Appiae viae lõgitudinem quinque dierum spacio emetiri expeditus vir aliquis poterit. ab vrbe Roma haec Capuam pertinet, sed ea latitudine patet, vt plaustra duo ex aduerso inuicem occurrentia libere hac queant peruadere: & sane haec est praeter ceteras omnes via quidem spectatu dignissima. Appius siquidem ex alia & longinqua tũc regione (vt reor) excisos lapides, & hos quidẽ siliceos, ac suapte natura durissimos, in hanc viam vehendos curauit; quos complanatos, & leues postea redditos, quadratosque circumcidendo factos, inuicẽ collocauit, metalli nihil, vel rei alterius interserendo.* Hãc viam intra vrbem principium habuisse haud procul à Piscina publica, demonstrat Spartianus in vita Getae, quum ait: *Occisus Geta illatus est maiorum sepulchro, hoc est Seueri, quod est in Appia via euntibus ad partem dextram, specie Septizonij extructũ quod sibi ille viuus ornauerat.* Hoc autem sub Palatio fuisse demonstrat idem Spartianus in Seueri vita: *Quum* (inquit) *Septimius Pertinax Seuerus Septizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quam vt ex Africa venientibus suum opus occurreret; & nisi absente eo per praefectum vrbis medio simulachrũ eius esset locatum, (additum Palatinis aedibus id est) regium atrium ab ea parte facere voluisse perhibetur. Quod etiã post*

Alexander, quum vellet facere, ab haruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, quum hoc ſciſcitatus nõ litaſſet. Eius Septizonij adhuc pars ſupereſt cum hoc epigrammate

G.TRIB.POT.VI.COS FORTVNATISSIMVS
NOBILISSIMVS.QVE

Porro paulo extra portam Capenã, via Appia fuit elegans & magnum Martis templum, quod Martis extramuranei dicebatur, de quo ſic Liuius: *Quũ omnes extra portam Capenam ad Martis aedem conuenire iuniores armatos iuſsiſſet.* Et alibi: *Semitamque ſaxo quadrato ad Martis aedem Capena porta ſtrauerunt.* Idem alibi: *Viam cenſores ſternendam a porta Capena ad Martis templum locauere.* & Ouidius

Lux eadem Marti feſta eſt, quam proſpicit extra
Appoſitum rectae porta Capena viae

Hoc templum a Sulla Felice reſtitutum, ampliatumque, ac ſupra C. columnas poſitum ferunt. Iuxta hoc templum extra portam Capenam, vt refert Sex. Pompeius, erat manalis lapis, quem cum propter nimiam ſiccitatem, in vrbem deferrent, ſequebatur ſtatim pluuia, eũque quod aquas manaret, manalẽ lapidẽ dixere. Martis ſignũ via Appia Cn. Seruilio. C. Flaminio cos. ſudaſſe teſtatur Liuius. In eadem via, fuit Bonae deae ſacellum, apud quod P. Clodius a Milone, vt refert Pedianus, interfectus eſt. Vicus etiam, & aedes Camoenarum extra eandem portam fuerunt, quae a M. Fuluio Nobiliore condita eſt; in qua fuiſſe ſtatuam Attij poetae, ita prodit Plinius: *Notatum ab auctoribus, & L. Attium poetam in Camoenarum aede maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, quum breuis admodum fuiſſet.* Via quoque Appia fuerunt aedes Honoris & Virtutis, item Tempeſtatis dedicatae a M. Marcello, vt refe-

runt Valerius Maximus, & Ouidius. Cicero in L. Piſonem. Et Pedianus: *M. Marcellus nepos eius Marcelli, qui bello Punico ſecundo Syracuſas vicit, & quinque conſulatus adeptus eſt, qui naufragio ad Africam periit, paulo ante coeptum bellum Punicum tertium; idem cum ſtatuas ſibi, patri, auoque poneret in monumentis aui ſui, ad Honoris & Virtutis aedem, ſcripſit* III. MARCELLI. NOVIES. COS. *fuerat autem auus eius quinquies, pater ſemel, ipſe ter; itaque neque mentitus eſt, & apud imperitiores patris ſui ſplendorem auxit.* Extra Capenam lapide II. fuit tẽplum Ridiculi, ibi excitatum quod eo loco Hãnibal caſtrametatus, retroceſſerit illuſus. Hac via erant horti Terẽtiani XX. iugerum, item adhuc ſuperſunt reliquiae cuiuſdam circi, prope templum S. Sebaſtiani, quem Antonini Caracalli fuiſſe plerique, ſine certa tamen auctoritate, tradunt. Fuit quoque hac via locus Mercurio ſacer, & aqua Mercurij dicta, ad quam quum populus conueniſſet, vnuſquiſque lauri ramo alterius caput ea adſpergebat aqua Mercurium inuocantes, qua luſtratione periuria dilui credebant. Hinc Ouidius ſic inquit

Eſt aqua Mercurij portae vicina Capenae
Si iuuat expertis credere numen habet. & reliqua

Fuere via Appia tabernae Caediciae, de quibus Sex. Pompeius ſic: *Caediciae tabernae in via Appia, a domini nomine ſunt vocatae.* Item lucus Egeriae, quem Camoenis Numa ſacrauit. Forum quoque eiuſdem cum via nominis, & tres tabernae, de quibus Cicero ad Atticum meminit, & D. Lucas in actis apoſtolorum. Fuit hac via monumentum Baſilij; de quo Pedianus in Miloniana: *Via Appia eſt prope vrbem monumentũ Baſilij, qui locus latrociniis fuit per quam infamis.* Multa demũ

in hac via fuerunt nobiliſsima ſepulchra, quarum veſtigia adhuc ſuperſunt, quod etiam ſignificat Cicero quum ait: *An tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulchra vides, miſeros putas illos?* Quae omnia quum ſuis ornamentis & titulis praeter vnum ſpoliata ſint, quorum fuerint ignorantur. Vnum autem ex iis adhuc integrum parum vltra Caracalli circum, diciturque caput Bouis, adhuc ſupereſt, habetque hanc inſcriptionem

CAECILIAE
Q. CRETICI. F
METELLAE. CRASSI

Haec autem fuit Craſsi diuitis, qui contra Parthos bello periit, vxor. Fuit quoque in hac via ſepulchrum Horatiae ſororis Horatij illius, qui ex Tergeminorũ pugna ſuperſtes, ipſam necauerat. Item ad quintum lapidem ſepulchrum Q. Caecilij auunculi Pomponij Attici fuit, in quo ipſum Atticum ſepultũ fuiſſe ſcribit Cornelius Nepos in eius vita. Ad nonum lapidem hac via eodem ſepulchro conditi ſunt Gallienus imperator, & Seuerus Caeſar Galerij ſororis filius a Maxentio occiſus, vt auctor eſt Sex. Aurelius Victor. Itẽ tumulatus eſt in eadem Theſſalus Neronis medicus, vt ait libro XXIX. Plinius. In hac ipſa via fuit ſepulchrum corui auis, vt idem Plinius refert, qui duorum Aethiopum humeris elatus eſt, praecedente tibicine, & praelatis coronis omnium generum: de qua alite libro x. miranda refert. Cicero etiam Archiam poetam gentilibus Scipionum monumentis, hac via ſitis conditum fuiſſe ſcribit. Et Liuius, *Africanum* (inquit)

alij Romae, alij Linterni & mortuum & sepultum. Vtrobique monumenta ostenduntur, & statuae, nam & Linterni monumentum, monumentoque statua super imposita fuit, quã tẽpestate disiectam nuper vidimus ipsi. Et Romae extra portam Capenam in Scipionem monumẽto tres statuae sunt, duae P. & L. Scipionum esse dicuntur, tertia Q. Ennij poetae. XLV. tamen libro Linterni esse sepultum asserere videtur. Quod & Strabo affirmat his verbis: *Prope mare post Sinuessam Linternum oppidum est, vbi prioris Scipionis cognomento Africani sepulchrum iacet; ibi enim extremam consumpsit aetatẽ.* In Ennij vero poetae statuae basi, cuius ex Liuio modo meminimus, haec fuerũt carmina

ASPICITE.O.CIVES.SENIS.ENNI
IMAGINIS . FORMAM
HIC.VOSTRVM.PANXIT.MAXVMA
FACTA . PATRVM
NEMO.ME.LACRVMIS. DECORET
NEQVE.FVNERA.FLETV
FAXIT. CVR. VOLITO.VIVVS
PER.ORA·VIRVM

Ar vrbe Neapolim vsque sic via Appia producta erat, vt ex Antonini Pij itinerario liquet

Ab vrbe Albanum, &
Ariciam
Tres tabernas
Appi Forum
Priuernum
Terracinam
Fundos
Formias
Minturnas
Sinuessam
Capuam
Nolam
Neapolim
Nuceriam
Salernum
Ad Calorem &c. vsque
Brundusium

Appiae viae pars verſus paludes Pontinas a Traiano reſtituta, vt refert Dio, Traiana appellata eſt, de qua P. Victor meminit. Extat ſane argenteus Traiani nũmus cum hac inſcriptione

VIA. TRAIANA

De reliquis vero duabus Traianis, nihil certi quod afferam habeo, praeter ſuperius citatam Auximatem inſcriptionẽ, quae trium viarum Traianarũ meminit

De Viis Numicia, & Setina

Via Numicia Appiae vicina fuit teſtimonio Horatij libro primo Epiſtolarum

Brunduſium Numici melius via ducat an Appi

Prope viam Appiam, fuit etiã Setina, quae in eã incidebat, a Setia vrbae Cãpaniae nominata, de qua P. Victor

De Via Domitiana

Viae Domitianae in Cãpania Neapolim verſus, meminit Statius Papinius in proemio IIII. libri Siluarũ, quũ ait: *Tertio viam Domitianã miratus ſum, qua grauiſsimam harenarũ moram exemit, cuius beneficio tu quoque maturius epiſtolam meam accipies, quã tibi in hoc libro a Neapoli ſcribo.* Eã vero in Appiã incidiſſe his verſibus refert

VIA. DOMITIANA

Quis duri ſilicis, grauiſque ferri
Immanis ſonus aequori propinquum
Saxoſae latus Appiae repleuit? &c.

De viis Aſinaria, & Ardeatina

Viam Aſinariam inter Latinam, & Ardeatinam fuiſſe refert Sex. Pompeius iis verbis: *Cato in ea quam ſcribit oratione, quum ediſſertauit Fuluij Nobilioris cenſuram, ſignificat aquam eo nomine quae eſt ſupra viã Ardeatinam, inter lapidem ſecundum & tertium, qua irrigantur horti infra viam Ardeatinam, & Aſinariam, vſque Latinam.* Quum autem Ardeatina eſſet inter viam Oſtienſem, & Appiam, & poſt Appiam Latina, oportuit inter has Aſinariam poſitam eſſe. Poſt Aſinariam erat via, quae ab Ardea, quo protẽdebatur. Ardeatina dicta eſt. Haec intra vrbem ſub Auentino iuxta Thermas Antoninianas principium habebat

De Via Laurentia

Et haec prope Auentinum inchoabat, Laurentum vſque, a quo nomen accepit deducta, de qua Ouidius II. Faſtorum

Eſt via quae populum Laurentes ducit in agros

A. Gellius libro x. hanc viam inter Ardeatinam & Oſtienſem ponit, Laurentinamque & Oſtienſem vias tãquam propinquas inter ſe coniungere videtur. Plinius iunior (cuius in epiſtolis frequentem mentionẽ facit) in epiſtola quadam libri II. ad Gallum: *Miraris* (inquit) *cur me Laurentinum, (vel ſi mauis) Laurens meum tantopere delectet. deſines mirari, quum cognoueris gratiam villae, oportunitatem loci, littoris ſpacium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab vrbe ſeceſsit, vt peractis quae agenda fuerint, ſaluo iam & compoſito die, poſsis ibi manere, aditus non vna via. nam & Laurentina, & Oſtienſis eodem ferunt,*

ſed Laurentina a XIIII. lapide, Oſtienſis ab XI. relinquenda eſt. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte harenoſum, iumentis paulo grauius & longius, equo breue & molle. In hac via Auguſtus Caeſar ancillae ſuae quinque liberos vno partu enixae monumentum fieri iuſsit, vt prodit Gellius libro x.

De porta, & via Oſtienſi

Nouiſsima citra Tiberim porta, quae nunc S. Paulli a proximo templo dicitur, antiquitus Trigemina dicebatur, quod ea contra Curiatios Tergemini Horatij egreſsi ſint, quamquam is qui ſuperſtes fuit, porta Capena redierit. Haec antiquitus ad Auentini radices non longe ab aede S. Mariae in Coſmedin, vel Scholae Graecae vt refert Liuius, fuit: qui ait: *Aediles extra portam Trigeminam in Auentinum porticũ ſtrauiſſe.* Et quum bello Punico ſecundo, Romae ortum incendium narrat, hoc idem innuit: *Quod incendium omnia aedificia quae erant in vico Iugario, ſub Capitolio, Aequimeliumque comprehendit, mox extra Carmentalem portam, per ripam Tiberis in Fortunae, ac Matutae templa debacchatum eſt, vſque ad portam Trigeminam.* Et Frontinus: *Ductus aquae Appiae habet longitudinem a capite vſque ad Salinas, qui locus eſt ad portam Trigeminam.* Et alibi: *Cacus habitauit locum vbi Salinae nomen, & vbi Trigemina porta.* Multa demum huius portae apud veteres auctores mentio eſt. Quam eo loco olim fuiſſe ſatis liquet. Recepto autem intra pomerium Auentino ab imp. Claudio, ad radices eiuſdem montis, vbi Teſtacij planicies primum ingredi incipit, trãſlata eſt. Poſtremo a Beliſario eo vbi nũc eſt, locata fuit. Quae a via ab Ammiano Marcellino, Procopio, & ceteris

eius aetatis ſcriptoribus, etiã Oſtienſis appellatur. Extra hanc portam quandam quoque porticum fuiſſe refert in libris de bello Macedonico Liuius quũ ait: *Aediles alteram porticum extra portam Trigeminam inter lignarios feciſſe.* Plinius quoque ſcribit extra hanc portam populum Romanum ſtatuam poſuiſſe Minucio Augurino, qui ad aſſem pretium farris redegerat. Extra hanc etiam tenues ſtipem petere ſolitos ſignificat Plinius libro XXXIIII. inquiens: *Extra portam Trigeminam Vnciaria ſtipe collata.* Et alludit eodem Plautus in Captiuis, apud quem ſic loquitur paraſitus

Vel extra portam ire Trigeminam ad ſacculum licet
Quod mihi ne eueniat nonnullum periculum eſt

Ab hac porta initium habuit via non admodum longa, quae quod Oſtiam duceret, Oſtienſis vocitata eſt. In qua ad XII. lapidem diuerticulo a milliario VIII. in agro Solonio, Pomonal fuiſſe ſcribit Sex. Pompeius: de quo agro Cicero ad Atticum mẽtionem facit. Huius viae frequens mẽtio eſt apud Procopium in libris de bello Gothico. Eius quoque meminit Neapolitana inſcriptio, quam ſuperius quum de via Campana verba facerem, adpoſui

De portis Transtiberim, & primo de Portuenſi porta, & via

Portam, quae nunc Portuẽſis dicitur, quod ad Portum Romanum perducat, antiquitus Naualem dictã fuiſſe a proxima nauium ſtatione, docet Sex. Pompeius: *Naualis* (inquit) *porta a vicinia naualium dicta.* Ab hac exiit via quae Portuenſis appellata eſt. Haec ad Portum Oſtienſem totius orbis ampliſsimum duce-

bat. Ante Claudij vero tempora, qui hunc Portum excitauit, quo nomine vocaretur, non inueni. A Procopio, & eius aetatis ſcriptoribus Portuenſis vocitatur. Per hanc viam ſecundum Tiberim fuerunt horti Caeſaris dictatoris

De porta Ianiculenſi, alias Pancratiana, & via Vitellia

Quo nomine apud antiquos vocaretur porta quae in dorſo Ianiculi eſt, atque nunc a proximo templo S. Pancratij appellatur, hactenus non inueni. Ego eam a Ianiculo, quum aliud nomē non habeam, ſicut & pōs, Ianiculenſem vocatam fuiſſe exiſtimo. Cuius portae multa mentio eſt apud Procopium, quam modo Pancratianā, modo S. Pancratij nominat. *Inter haec* (inquit) *Beſſas qui Praeneſtinam portam cuſtodiendam acceperat, ad Beliſarium miſit, qui nuntiaret teneri ab hoſtibus Vrbem, per portam aliam introgreſſis, quae ſupra Tiberim eſt, & S. Pancratij dicitur. &cet.* Et paulo poſt: *Ad portam vero Pācratianam quae Tranſtiberim eſt, quum hoſtium copiae perueniſſent, ob loci difficultatem nihil per eos geſtum memoria dignum eſt: namque locus accliuus, & ea e regione murus ad inuadendum difficilis.* Hanc autem portam Aureliā non fuiſſe, vt omnes fere veteres antiquarij affirmarunt, paulo poſt oſtendam. Ab ea autem exibat via Vitellia, de qua Tranquillus: *Indicia Vitelliae ſtirpis diu manſiſſe conſtat. Viam Vitelliam ab Ianiculo vſque ad mare, itemque coloniam eiuſdem nominis. &c.*

De porta Septimiana

Tertiam & vltimam Tranſtiberim portam, quae nūc Septimiana dicitur, Fontinalem priſcis temporibus dictam fuiſſe, aliquot veterum ſcriptorum auctoritatibus demonſtratur. Sex. Pompeius. *Fontinalia* (inquit) *fontium ſacra, vnde & Romae Fontinalis porta.* Liuius quoque: *Aediles alteram porticum ad portam Fontinalem, ad Martis aram, qua in campos iter eſſet perduxere.* Per cāpos autem Vaticanos intelligit, ex eo quod Plinius ſcribat, Vitellium CCH-S condidiſſe patinā, cui faciēdae fornax in campis exaedificata erat. Videmuſque etiam nunc in campis Vaticanis fornaces eſſe, eamque terram argillam eſſe, ad fictilium fabricam commodiſsimam. Cicero: *Cāpum* (inquit) *Vaticanum fieri quaſi Martium Campum.* Hanc autem quidam eandem eſſe cum Capena dixerunt, ſed Liuius primo, & tertio de bello Punico II. de Capena; quinto vero & XXX. de Fontinali ita loquitur, vt diuerſas eas eſſe oporteat. De hac mentio eſt in vetuſto hoc epigrammate ita

D I S . M A N I B V S
A . A P I D I
M A I I O R I S
T A B E L L A R I
A . P O R T A
F O N T I N A L I

Haec poſtea ab imp. L. Septimio Seuero, Septimiana appellata eſt. Ait enim Spartianus ipſum extruxiſſe thermas in Ianiculo ad portam ſui nominis. Ibi quoque erat Ianus Septimianus, cum ara, quae non paruū huius rei argumentum ſunt. Porro autem ab hac porta initium habebat via incerti nominis, quae in Triūphalem non longe a baſilica S. Petri incidebat

De eo murorum Vrbis ambitu, qui erat prope molem imp. Hadriani Augusti, & de porta Aurelia

Quum a Procopio porta Aurelia haud procul ab Hadriani ponte, & ſepulchro; Triumphaliſque iuxta pōtem & viam ſui nominis eadem regione a Trāquillo & Ioſepho fuiſſe referantur, neceſſe fuit aliquam Leonianae vrbis, quae nūc Burgus S. Petri dicitur, partem, antiquis Romanis moenibus cinctam fuiſſea;lioqui vrbs vno ponte & duabus portis eo tranſmittentibus hoſtium incurſionibus peruia fuiſſet. Quantum autem coniectura conſequi potui, ex veterum auctorum ſententiis, & iis quae nunc ſuperſunt veſtigiis, murum vrbis tunc ſic fuiſſe crediderim : Ab vna parte Tiberim verſus, muri principium erat, haud longe ab Hadriani ſepulchro, & ponte Aelio, qui in eum deſinebat, e regione videlicet aedis S. Mariae Tranſpontinae, qui mox producebatur verſus locum illum, vbi nunc eſt porta S. Angeli moli ipſi vicina; deinde deductus paulo infra medium Burgum (vt vocant) gyrabat verſus Xenodochium S. ſpiritus, atque ad eius portam prope Tiberim terminabatur, Baſilica principis Apoſtolorum, eaque montis Vaticani, quae nunc muro clauſa eſt, parte excluſis: atque hac ratione duas comprehendebat portas, alteram quidem Triumphalem e regione eius pontis, cuius nunc pilas & veſtigia prope S. Spiritus aedem in Tiberi videmus; alteram vero Aureliam vocatam, quae prope eiuſdem Hadriani ſepulchrum fuit, quaque iter erat ponte ipſo triumphali. Quo modo vero ſepulchrum Hadriani muris annexū fuerit, paulo poſt ex Procopio aperiam. Aliquādo

autem mihi in mentem venit Triumphalem portam, diu ante vſum amiſiſſe, Aureliamque ſolam eo portã fuiſſe, donec ampliatis a Leone IIII. muris vſum & nomen & ipſa amitteret. Nam Procopius non omiſiſſet mentionem facere de Triumphali, in ea quam deſcribit vrbis oppugnatione, ſi eo tempore fuiſſet, quũ Aureliae nõ omittat; ea enim parte Gothi maxime in obſidione laborarunt, vnde illum crebrius locorũ illorum meminiſſe oportuit. Adde quod ſi Triumphalis porta eo tempore fuiſſet, non XIIII. portas, vt ſcribit Procopius, tunc circumiectus vrbi murus, ſed XV. habuiſſet, nam Aurelia XIIII. eſt: decem enim portae vrbis, IIII. vero Tranſtiberim fuerunt. Quae omnes praeter hãc Aureliam, ad noſtram vſque aetatem perdurarunt. Porro autem ex Aureliae portae deſcriptione, quam Procopius facit, egoque hic ſubiiciam; locũ portae, murorum ambitum, & quale fuerit Hadriani ſepulchrum cognoſcemus. *Gothi* (inquit) *ſeptima caſtra extra fluuium Neronianis in campis fixere, ita vt caſtris omnibus eſſet pons intermedius, vnde peractum, vt & portae aliae duae infeſtae ab hoſte eſſent; Aurelia ſcilicet, quae S. Petri, vt ei templo propinquior, nuncupatur, & altera quae trãs flumen eſt ſita.* (intelligit autẽ S. Pancratij.) Quibus verbis eas diuerſas fuiſſe liquet. & alibi: *Dum haec peraguntur, Aurelianam portam ex altera parte Gothi hoc modo inuadunt; Hadriani Romanorum quondam imp. ſepulchrum extra portam Aureliam extat, & ad lapidis iactum a moenibus procul extructum, ſpectatu procul dubio dignum: Pario namque ex lapide aedificatum eſt, ſaxa quadrata illi inuicem nexa, alia nulla intermixta materia, & quaternis partitum pari dimenſione lateribus, eam porrectis in latitudinem, vt iactus ex angulo lapis, alterum fere pertingat, altitudine au-*

tem haec vrbis moenia superant; statuae quoque ex eodem pario marmore virorum equorumque miro artificio factae desuper insident. Sepulchrum id prisci homines illi, quū velut moles & arcis in speciem vrbi impositū videretur, brachiis duobus a moenibus ipsis ad sepulchrum id vsque porrectis inaedificatisque, complexi sic sunt, vt murorum sit perinde pars quaedam effectum, apparet namque altissimae id turri persimile, & ea e regione imminet portae. Erat itaque peropportunum & munitissimum eo loco praesidium. Cuius custodia per Belisarium tradita Constantiano obtigerat, cui iniūctum, vt & cōtigui muri curam susciperet asseruandi, vt leuiori & non magni momenti custodia indigentis; si quidem ea ex parte haudquaquam murus flumine subterlabente poterat oppugnari. Constantianus autem, quum ei nuntiatur, hostes transitum per flumen tentare, muro illi diffisus, qui ad fluuium erat, cum paucis ipse statim opitulatum contendit, maiore militum multitudine iussa portam in primis, & in sepulchro ipso praesidium diligentius custodire. Gothi interea Aureliam portā, Hadrianique molem sine vllis machinationibus confestim inuadunt, scalas tamen ingenti manu inferentes, multitudine sagittarum immissa, facile in dubium hostes deducere, & trepidationem inferre, atque adeo vt paruo molimine prae custodum paucitate, potiri se praesidio posse existimarent. Praelatis itaque scutis, Persicis nihil inferioribus, ad moenia succedebant, & hostes frustrati quam proxime subierunt. Sub porticum namque ad sacram beati Petri apostoli pertinentem tum aedem, latitantes hi venerant. Inde quum de improuiso comparuissent, rem ita aggrediuntur, vt nec balista quidē Romani custodes vti in hostes possent, non enim in nimum subeuntes telum immittere, tormentumue poterant, nec illis vt scutatis obesse. Sed postquā validius Gothi incubuere, & creberrima sagittarum immissione propugnacula infestando admoturi iā

erant aedificio scalas, vndequaque fere circumuentis iam omnibus, qui de mole pugnando se tuebantur; aliquandiu Romanis iniectus est terror, de salute iã desperantibus, quando quidem sese ac moenia defensare, vt erat necesse, haud quaquam iam possent: communi tamen consensu, diffractis marmoreis illis vastisque simulachris, ex eorum fragmentis ingentia saxa in hostium capita superne deuoluũt, Gothi vero perculsi oppugnationem remittunt, iisque sensim cedentibus, victoria potiti Romani, hos demum vt victos propellunt. Iamque & Constantianus perterrefactis, fugatisque qui transitum fluminis pertẽtassent, redierat, non enim praesidium illud hostes, vt ipsi rebantur, neglectum prorsus, vel incustoditum inuenerant. Itaque factum vt circa Aureliam portam omnia in tuto iam essent. Ad portam vero Pancratianam quae Transtiberim est, ob loci difficultatem nil memoria dignum ab hostibus gestum est. &c. Hactenus Procopius. Pontis autẽ Aeli, & eius sepulchri meminere Dio, & Spartianus in Hadriani imp. vita. Portam vero Aureliam, vel a via eius nominis, quae per eam exibat, vel a tribunali Aurelio, nomen accepit, de quo Cicero mentionem facit sic in L. Pisonem; *Persequente connexos his funeribus dies, pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipsum etiam scelus. &c.* Quae postea locum cũ nomine amisit Leonis IIII. Papae pontificatu, quando is prolatis muris Vaticanum & Basilicam S. Petri apostoli cinxit.

De viis Aureliis duabus

Via Aurelia vetus ab hac porta exiens per maritima Tusciae ora, agros, & siluas Pisas vsque extendebatur. Hanc quidam Consularem, & Traianam aliquãdo dictam fuisse, nullo adducto veteri testimonio, scribũt: eamque ab Aurelio viro consulari denominatam ferunt. Alij vero ab Aurelio tribunali prope eiusdẽ viae

principia collocato dictam autumāt. De quo Cicero mentionem facit, quum dicit, se homines in tribunali Aurelio palam conscribi, cēturiarique vidisse. De hac via idem Cicero Philippica XII. *Tres viae sunt ad Mutinā, a supero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia.* Et in Catilinam. Eutropius quoque: *Etruriae* (inquit) *per Aureliam vsque ad alpes maritimas ingentes agri sunt, hique fertiles & siluosi.* In hac via fuerunt priuati horti Galbae imperatoris, vbi ipse (vt refert Tranquillus) sepultus est. In hac, vt in Flaminia, Appia, Latina, & aliis viis, plurimi loculi, vrnae, & antiqua sepulchra vetustate fere consumpta adhuc videntur. Inueni autē in antiqua marmorea inscriptione mentionem fieri viae Aureliae sic

. . . .
M. F. GAL. PRIMVS. X. VIR. STL
IVD. TRIB. LEG. VII. GEM. FELICIS
HISPAN. CITERIORIS. Q. VRBANO
AEDILI. CVRVL. PRAETORI. CVRAT
VIAE. AVRELIAE. PRO. COS. LY
CIAE. PAMPHILIAE. COS
POLIMVS. LIB

Item in alia viarum Aureliae, veteris & nouae, quarū altera forte ab auctore, altera a reparatore dicta fuit. lapis est Tibure, quem paulo post adponam. Haec via ab vrbe exiens Arelatem, vsque sic producta erat, vt ex itinerario Antonini Pij concinnaui

A Roma
Loriam
Ad Turres
Pyrgos
Castrum nouum
Centum cellas
Martham
Forum Aureli
Cosam
Ad lacum Aprilem
Salepronem
Manlianam

Populoniam
Vada Volaterrana
Ad Herculem
Pisas
Papirianam
Tune
Boaceas
Bodecias
Tecolata
Delphinas
Genuam
Libanum
Dertonam
Aquas
Crixiam
Canalicum
Vada Sabatia
Pollupuc
Albingaunum
Locobormanum
Costa ballenae
Albintimilium
Lumonem
Alpes summas
Arelatem

De Viis Cornelia, & Triumphali

Viam Corneliam, cuius non nisi in marmoreis inscriptionibus, & apud P. Victorem mentionem extare vidi, mediam inter Aurelias & Triumphalem hac regione fuisse ex iis inscriptionibus coniicio
Romae in domo Caesia

C. SALLIO. ARISTAENETO. C. V
SEPTEM. VIRO. EPVLONVM
SODALI. AVGVSTALI. IVRIDI
CO. PER. PICENVM. ET. APVLIAM.
CVRATORI. VIARVM. AVRELI
AE. CORNELIAE. TRIVMPHALIS
PRAETORI. K. TVTELLARIO. QVAESTORI
DESIGNATO. ET. EODEM. ANNO. AD. AEDI
LITATEM. PROMOTO. X. VIRO
STILITIB. IVDICAND. ORATORI. MAXIMO
DECVRIONES. ET. PLES. COLONIAE
ASCVLANORVM. ANCONITANORVM
PROPTER. HVMANITATEM. ABSTINEN
TIAM. EFFICACIAM

Item Tibure in pariete aedis S. Paulli

C. POPILLIO. C. F. QVIR. CARO.
PEDONI. COS. VII. VIRO. EPVLON
SODALI. HADRIANALI. LEGATO
IMP. CAESARIS. ANTONINI. AVG
PII. PROPR. GERMANIAE. SVPER. ET. EX
ERCITVS. IN. EA. TENDENTIS. CVRATOR
OPER. PVBLICOR. PRAEF. AERAR. SATVR
CVRATORI. VIAR. AVRELIAE. VETERIS. ET
NOVAE. CORNELIAE. ET. TRIVMPHALIS
LEGATO. LEG. X. FRETENSIS
A.CVIVS. CVRA.SE.EXCVSAVIT.PRAETORI
TRIBVNO.PLEBIS.Q.DIVI.HADRIANI. AVG
IN. OMNIBVS. HONORIBVS. CANDIDATO
IMPERATOR. TR. LATICLAVIO. LEG. III
CYRENAICAE. DONATO. DONIS. MILI
TARIBVS. A. DIVO. HADRIANO. OB
IVDAICAM. EXPEDICTIONEM. X. VIRO
STLITIBVS. IVDICANDIS. PATRONO
MVNICIPI. CVRATORI. MAXIMI. EXEMPLI
SENATVS. P. Q. TIBVRS
OPTIME.DE.REPVBLICA.MERITO

De Via Triumphali

Via Triumphalis initium habebat a ponte, cuius nũc veſtigia & pilas medio Tiberi videmus prope Xenodochium S.Spiritus, qui a P. Victore Triumphalis, ſicut & via appellatur; haec deinceps pone baſilicam S.Petri, & obeliſcum, qui vulgo *la Guglia* dicitur, protendebatur: vbi adhuc multi ſilices eius viae ſtrati videntur. Hanc autem viam S.Hieronymus, & Damaſus

papa in vita S. apoſtolorum principis Petri Triumphalem vocant, prope quam in Vaticano eũdem apoſtolũm cruci affixum, & ſepultum fuiſſe ſcribunt; vbi poſtea in eius honorem maximum ab Auguſto Conſtantino templum conditum eſt. Ab hac via, porta de qua mox loquar, Triumphalis vocitata eſt

De via Aemilia Scauri

Viae Aemiliae alterius quae Scauri dicebatur, meminit Strabo iis verbis: *Hic ille Scaurus, qui per Piſas & Lunam vſque Sabatios viam ſtrauit Aemiliam, hinc per Dertonam.* & ceter

Hanc viam M. Aimilius Scaurus, qui conſul, cenſor, & princeps Senatus fuit, de hoſtium manubiis ſtrauit: triũphauit enim de Gatiſceis, & Liguribus, quos bello vicerat, & magnis cladibus afflictos, in populi Romani ditionem redegerat. De ea praeterea nihil compertum habeo

De viis Pompeia, & Domitia

Viae Pompeiae in Sicilia, Cicero contra Verrẽ meminit. Viae quoque Domitiae in Gallia, idem pro M. Fonteio mentionem facit

De reliquis viis extra vrbem quarum loca ignorantur

Referuntur a P. Victore, in libello de regionibus vrbis Romae, viae Patinaria, & Tiberina; forte quod eſſet prope Tiberim dicta; Gallica, & Gallicana, quod in Galliam ducerent; Laticulenſis, & Flauia. Quarum adhuc loca vel ſitus inuenire non potui

Curatores viarum vectigalia earundem certis hominibus locabant, quae qui redimerēt mancipes ſunt dicti, vnde mancipum fraude, & magiſtratuum incuria viae ſaepe interruptae, & imperuiae factae ſunt, de qua re conqueritur Cornelius Tacitus. De eiuſmodi mancipe eſt Romae in domo Cardinalis Carpenſis haec inſcriptio

D . M . S
CN . CORNELIO
CN . F . SAB
MVSAEO
MANCIPI . VIAE . APPIAE
HERENNIA . PRISCILLA
CONIVGI
BENE . MERENTI
FECIT

Mancipes quoque, vt in diuinatione ſcribit Aſconius, *fuerunt publicanorum principes Romani homines, qui quaeſtus ſui cauſſa, ſi decumanas redimerent, decumani appellabātur; ſi portū aut paſcua publica, portitores, aut pecuarij; quorum ratio ſcriptura dicebatur. Hi omnes exigenda a ſociis ſuo periculo exigebant, & reipublicae repraeſentabant, prouidētes tamen in illa redemptione commodis ſuis. Licebat autem ſi moderate fiat, aeſtimare in cellam praetori frumentum, mācipi pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licebat. &c.* Viarum munitio ac reſtitutio antiquis Romanis maximae curae fuit, atque in primis C. Graccho, vt Plutarchus, item ex imperatoribus Auguſto, vt Tran-

quillus, Tiberio vt Tacitus, Vespasiano vt Sex. Aurelius, Traiano vt Dio tradidere; probantque hae marmoreae inscriptiones antiquae. In Capitolio sub porticu Palatij conseruatorum vrbis

IMP. CAESARI
VESPASIANO. AVG
PONT. MAX. TR. POT. III
IMP. IIX. P. P. COS. III. DES. IIII
S. C
QVOD. VIAS. VRBIS. NEGLEGENTIA
SVPERIORVM. TEMPORVM
CORRVPTAS. INPENSA. SVA
RESTITVERIT

Item Allifis in angulo parietis cathedralis Ecclesiae

IMP. CAESAR. M. AVRE
LIVS. ANTONINVS. PIVS. FE
LIX. AVG. PARTHIC. MAX
BRITANNICVS. MAXIMVS. P. M. P. P
COS. III. DES. IIII
VIAM. INVNDATIONE. AQVAE
INTERRVPTAM. RESTITVIT

Ad vias autem exaedificatae fuerunt aedes, domus, arcus, hippodromi, praedia, horti, tabernae, & sepulchra tanta frequentia, atque splendore, vt exterarum gentium legati per suburbana venientes, longe ante vrbis portas, iam in ipsa vrbe se esse existimarent. Hae itaque sunt XIIII. vrbis portae, quae ante millesimũ annum fuerunt, quaeque omnes praeter vnam Aureliã, adhuc supersunt. Quibus nomina antiqua quãta ma-

xime potui diligentia afferre curaui. Eas enim omnes antiquitus quoque iisdem locis, vel & si ab eis procul at tamen iisdē viis fuisse manifeste demonstraui. Quibus etiam vias omnes ex eis exeūtes, quarum apud veteres auctores, vel antiquas inscriptiones memoriam extare viderim, adiunxi, vt vno intuitu & porta & via cognosci posset. Porro autem si XIIII. his portis decem alias addiderimus, (quas forte Procopius portulas quasdam alias praeter illas XIIII. appellauit) quarum apud veteres auctores mentio est, verum demum erit quod libro tertio cap. v. refert Plinius; vrbem Romam suo tēpore XXIIII. portas habuisse. Quae quēadmodum vrbis circuitus varios terminos habuit, sic idem habuerunt & portae, quarum quaedam in pomerij ampliatione in media vrbe remanētes, vsum & nomen amisere, quaedā saepe hinc inde iisdem tamē viis translatae, pristinum nomē retinuerunt, quaedā etiam variis temporibus antiquis interpositae, nouam cōsequutae sunt appellationem. Decē autem portarū nomina praeter ea, quae superius adposuimus, sunt haec

De porta Querquetulana.

Porta Querquetularia, vel Querquetulana, de qua Plinius sic libro XVI. cap. X. *Siluarum certe distinguebantur insignibus, Fagutali Ioui etiam nūc vbi lucus fageus fuit, porta Querquetulana, colle in quem vimina petebantur.* Si igitur in Viminali colle extat viminū silua a qua collis est denominatus, necesse fuit hanc portā in Viminali fuisse. In quo Varro Querquetulanum sacellū, P. vero Victor, ac Sex. Rufus lucum fagutalem ponunt. Quare etiam portam Querquetulanam eā olim fuisse portam, quae nunc clausa est, crediderim, prope Castrū praetoriū, vel non longe ab eo. Quāuis nō me

lateat Cornelium Tacitũm ſcribere mõtem Coelium Querquetulanũ prius vocatũ fuiſſe. Vtcunque autem ſit, Varroni, Plinio, P. Victori, & Sex. Rufo magis credendum, qui eam in Viminali fuiſſe vel innuunt, vel aperte demonſtrant. Hanc autem eandem fuiſſe exiſtimo portam, cum ea quam Sex Pompeius Querquetulariam appellauit. *Querquetularia* (inquit) *porta Romae dicta, quod querquetum intra muros vrbis iuxta ſe habuerit.* & alibi: *Querquetulanae virae putantur ſignificare nymphae, praeſidentes querqueto vireſcenti, quod genus ſiluae indicat fuiſſe intra portam, quae ab eo dicta ſit Querquetularia*

De porta Piaculari

Piacularis (inquit Sex Pompeius) *porta Romae appellatur, propter aliqua piacula, quae ibidem fiebant, vel vt ait Cloatius ex ſacro per aliquem piaculo ſoluitur, aut aliqua piandi propitiandique cauſſa immolatur*

De porta Catularia

Idem Sex. ait: *Catularia porta Romae eſt dicta, quia non longe ab ea ad placandum Caniculae ſidus frugibus inimicũ, rufae canes immolabantur, vt fruges flaueſcentes ad maturitatem perducerentur*

De porta Minucia

Minucia porta Romae eſt appellata, eo quod proxima ſit ſacello, alias arae Minucij, quem deum putabãt. Auctor Sex. Pompeius. Forte de hac porta loquitur in Commodi vita Lampridius, quum ait: *Herculis ſignum aeneum ſudauit in Minucia per plures dies*

De porta Mugiona

Idem quoque etiam Mugiona portae his verbis meminit. *Mugiona porta Romae dicta eſt a Mugio quodam, qui ei tuendae praefuit.* Hanc non procul a via Noua verſus Auentinum fuiſſe ſcribit Solinus

De porta Sanquali

Sanqualis (inquit Sex. Pompeius) *porta appellatur proxima aedis Anci.* Sanqualis autem auis nomẽ eſt, quae oſsifraga dicitur. Quidam Saginalem portam ab aede Sangi legendum putant. Quod ſi textum aliquem antiquum adducerent, non improbarem

De porta Naeuia

Hanc, vt duas ſequentes, inter portam Capenam, & Tiberim fuiſſe elicitur, vt etiam ſupra expoſui, ex P. Victore, & M. Varrone libro IIII. de lingua Latina, qui de ea loquens ſic ait: *Sequitur porta Naeuia, quod in nemoribus Naeuiis; Naeuius enim loca vbi ea ſic dicta, coluit.* Hanc omnes ſuperioris aetatis antiquarij inepte nimium Maiorem nunc eſſe dixerunt

De porta Rauduſcula

Deinde (inquit Varro) *porta Rauduſcula, quod aerata fuit. Aes raudus dictum, ex eo in veteribus mancupiis ſcriptum, Rauduſculo libram ferito.* De hac porta mentionem etiam facit Valerius Maximus lib. v. ca. vI. *Dignam* (inquit) *pietatem, quae quod ad ſolidam gloriam attinet, ſeptem*

regibus praeferatur: cuius testandae rei gratia capitis effigies aereae portae qua excesserat inclusa est, dictaque Raudusculana, quod olim rauda aera dicebantur. Vicū portae Raudusculanae P. Victor cum vico portae Naeuiae in regione XII. Piscinae publicae enumerat

De porta Lauernali

Hinc porta Lauernalis ab ara Lauernae, quod ibi ara eius deae fuerit. Auctor Varro

De porta Libitinensi

Portae Libitinensis meminit in Commodi imp. vita Lampridius: *Galea eius* (inquit) *bis per portam Libitinensem elata est.* Haec a Libitina dicta fuit, quod per eā cadauera mortuorum ad sepulchrum efferrentur. Libitinam autem & pro dea ipsa, & pro Libitinariorum opera accipi solet. Libitina autem dea erat in cuius tēplo vendebantur, & locabantur ea, quae ad sepulturam pertinebant: de qua fusius disputabo, quum ad eius templi quod Romae fuit, descriptionem deuenero

De porta Fenestrali

Fuit quoque Romae etiam porta Fenestralis appellata, de qua sic scribit Plutarchus problemate XXXV. *Quid est quod portam vnam Fenestram appellāt, apud quam fortunae thalamus positus est? an quia Seruius rex cum secūdissima fortuna rem habuisse creditus est, quum per fenestrā ad eum penetraret? an hoc fabulosum, illud autem verū; Tarquinio Prisco Romae regnante, quum is a pastoribus esset occi-*

ſus, Tanaquil eius vxor, mulier ſane prudens & fortis, per feneſtram populum allocuta, multitudini perſuaſiſſe dicitur, vt Seruium regem declararent, ex quo factum eſt, vt ille locus ita appellaretur? Et Ouidius libro Faſtorum VI.

Lux eadem Fortuna tua eſt, auctorque locuſque
Sed ſuperiniectis quis latet iſte togis?
Seruius eſt, iam conſtat enim, ſed cauſſa latendi
Diſcrepat: & dubium me quoque mentis habet
Tum dea furtiuos timide profitetur amores
Coeleſtemque homini concubuiſſe pudet
Arſit enim magna correpta cupidine regis
Caecaque in hoc vno non fuit illa viro
Nocte domum parua ſolita eſt intrare Feneſtra
Vnde Feneſtralis nomina parta tenet
Nunc pudet & vultus, velamine celat amatos
Oraque ſunt multa regia tecta toga

Ceterum hác portam non Vrbis, ſed Palatij fuiſſe crediderim. Vrbs enim Ser. Tullij regis tempore latius ſe extẽdebat quã vbi porta Feneſtralis fuiſſe deſcribitur

De porta Triumphali

Portam Triumphalem fuiſſe (vt exiſtimo) extra ceterarum numerum Tranſtiberim ſub Vaticano, iuxta viam, & põtẽ ſui nominis docet Ioſephus libro VII. de bello Iudaico cap. XXIIII. Vbi triumphum Iudaicum Veſpaſiani imp. & T. Caeſaris deſcribit. *Die* (inquit(*triumphi principes, qui non in Palatio, ſed prope Iſidis templum nocte illa quieuerant, prima iam aurora incipiente procedunt, lauro quidem coronati, amicti vero patria veſte purpurea, & ad Octauianas ambulationes* (porticum credo Octauiae in campo Martio ſitam intelligit) *tran-*

seunt. Ibi enim senatus ducum proceres, & honorati equites eorum praestolabantur aduentum. Tribunal autẽ ante porticus factũ erat, sellaeque eburneae in eo praeparatae, quo quũ ascendissent, considerunt. Ibi quum milites allocutus fuisset, lemnibusque votis susceptis, soluisset, imp. ipse cum Tito Caesare, ad portam recedit quae ab eo quod per illam semper triũphorum pompa ducitur, nomen accepit. Ibi triumphalibus vestis amicti, diis ad portam collocatis, caesa hostia inter spectacula transeuntes, triumphum ducebant. &c. Quibus verbis constat eos extra vrbem tum in cãpo Martio fuisse, eósque traiecto Tiberi, per eam portam introiisse, de qua Tranquillus quoque in Augusti vita sic mentionem facit cap. centesimo: *Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda, eo studio certatim progressus est, vt inter alia complura censuerint quidam, funus Triumphali porta ducendum, praecedente Victoria quae est in Curia, canentibus naeniam principum liberis vtriusque sexus.* Et Tacitus libro primo historiae Aug. *Tum consultatũ de honoribus, ex queis maxime insignes visi, vt porta Triumphali duceretur funus &c.* Hanc autem portam diu ante Procopij tempora esse desiisse superius demonstraui: Eratque in ea murorum vrbis parte, quae ab Hadriani sepulchro ad S. Spiritus portam olim producti erant. De hac porta sic mentio est in antiqua inscriptione

FORTVNAE. SANCTAE
ATINIA. TYRANNIS
SEMINARIA. A. PORTA
TRIVMPHALE
P.TERENTIVS.FORTVNATVS
VIR.CARISSIMVS
CVI. GRATIAS. MAXIMAS
SEMPER.EGI
CVM
TERENTIA.FAVSTINA
FILIA
DONVM. DEDIT
L. D. D. D

Ab hac porta Triumphalē viam exiiſſe paulo ante explicaui. Si igitur decem has portas, quas ab iis XIIII. diuerſas fuiſſe liquet, ipſis adiũxerimus, erũt XXIIII. vrbis Romae portae, vt Plinium dixiſſe exiſtimo, quũ ait: *Vrbs Roma complexa eſt montes ſeptem, diuiditurque in regiones XIIII. Compita earum. CCLXV. eiuſdē ſpatij menſura currente a miliario in capite Romani fori ſtatuto, ad ſingulas portas, quae ſunt hodie numero XXIIII.* (nam quod vulgati codices habent XXXVII. mendũ procul dubio eſt ex adiectione numerorum aliquot ortũ) *ita vt XII. portae ſemel numerentur, praetereanturque ex veteribus VII. quae eſſe deſierunt*

De tribus aliis portis vrbis Romae

Portas autem ſeptem, quas Plinius ſuo tempore eſſe deſiiſſe ſcribit, has fuiſſe exiſtimo: Primo quattuor vrbis Romae veteris portas, quas Romulum reliquiſſe ſuperius ſcripſi; deinde porta Saturnia, quae & Pandana, de qua ſic Varro mentionem facit: *Capitoliũ, ante*

Tarpeius dictus, quem antea etiam Saturnium dictum prodiderunt. Et, Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribittur. Eius vestigia etiam nunc manent tria, quod Saturni fanum in faucibus; quod Saturnia porta, quam Iunius scribit, quam nunc vocant Pandanam; quod post aedem Saturni in aedificiorũ legibus parietes postici muri sunt scripti. Et Sex. Pompeius: *Pandana* (inquit) *porta dicta est Romae, quod semper pateret.* Hanc autem sub Capitolio fuisse non longe a templo Saturni, refert Varro. De eadem porta mentionem facit Solinus, quam prope Capitolium fuisse scribit

De portis Ratumena, & Salutari

Porta Ratumena (vt inquit Sex. Pompeius) *a nomine eius appellata est, qui ludicro certamine quadrigis victor, Etrusci generis iuuenis a Veiis. Is consternatis equis excussus Romae periit, qui equi feruntur non ante cõstitisse, quam peruenerint in Capitolium, conspectumque fictilium quadrigarum quae erant in fastigio Iouis templi. Quas faciendas locauerant Romani Veienti cuidam artis figlinae prudenti, quae bello sunt reciperatae, quia in fornace adeo creuerant, vt eximi nequirent, idque prodigium portendere videbatur, in qua ciuitate eae fuissent, omnium eam futuram potẽtissimam.* Et Plinius libro VIII. cap. XLVII: *Maius augurium apud priscos, plebeis circensibus excusso auriga, ita vt sistaret, in Capitolium cucurrisse equos, sedemque ter lustrasse. Maximum vero eodem peruenisse a Veiis cũ palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi vicerat: inde postea nomen portae est*

Porta Salutaris appellata est ab aede Salutis, quae ei proxima est. Sex. Pompeius. Hanc autem in Quirinali fuisse constat, sicut & aedes Salutis fuit

De porta Stercoraria

Stercoraria vero porta non vrbis ſed Capitolij fuit, de qua idem Sex. Pompeius: *Stercus* (inquit) *ex aede Veſtae XVII. Kal. Iulias defertur in angiportum mediũ fere cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria, tãtae ſanctitatis maiores noſtri eſſe iudicarũt. &c.* Has igitur ſeptẽ portas eas fuiſſe exiſtimo, quae Plinij tempore iam eſſe deſierant

Portae autem quae nunc extant Romae in vniuerſum ſunt XX. antiqui nominis & loci XIII. recentioris vero vrbis Leonianae videlicet VII. de quibus paulo poſt dicam. Ad ſeptemtrionem ſunt, Flaminia, & Collatina; ad ortum vernum Collina, & Viminalis; ad ortum aeſtiuũ Gabiuſa, & Eſquilina; ad ortum hyemalem Coelimontana, & Latina; ad meridiem Capena, & Trigemina; ad occaſum Naualis, Ianiculenſis, & Septimiana: reliquae ſeptẽ vrbis Leonianae ſunt. & ceter

Epilogus Portarum omnium vrbis Romae

Portae Vrbis Romuli IIII

Porta Mucionis, alias Trigonia
Porta Romanula, poſt Romana
Porta Ianualis, poſt porta vetus Palatij
Porta Carmentalis, poſt Scelerata, alias Tarpeia

Quattuordecim portae Vrbis Romae; quae ante millesimum annum, Iustiniani imperatoris tempore fuerunt. Quae praeter vnam Aureliam, etiam nunc extant

Porta Flumentana, Post Flaminia, nunc Populi
Porta Collatina, postea Pinciana
Porta Agonensis, post Quirinalis, deinde Collina, po-
Porta Viminalis, nunc S. Hagnetis (stea Salaria
Porta Gabiusa nunc S. Laurentij (Maior
Porta Esquilina, alias Labicana, post Praenestina, nūc
Porta Coelimontana, post Asinaria, nunc S. Ioannis
Porta Ferentina, postea Latina
Porta Capena, post Appia, nunc S. Sebastiani
Porta Trigemina, Post Ostiensis, nunc S. Pauli
Porta Naualis, post Portuensis
Porta Ianiculensis, post Pancratiana, vel S. Pancratij
Porta Fontinalis, post Septimiana
Porta Aurelia prope molem Hadriani, quae nunc esse desiit

Aliae decem portae, quae forte tempore C. Plinij erant

Porta Querquetularia, vel Querquetulana in Vimi-
Porta Piacularis nali
Porta Catularia
Porta Minucia
Porta Mugiona
Porta Sanqualis
Porta Naeuia
Porta Raudusculа, alias Raudusculana

Porta Lauernalis

Porta Libitinenſis

Porta Triumphalis ſub Vaticano, Tranſtiberim extra (numerum

Tres portae, quae quattuor Vrbis Romuli portis additae, forte erunt illae ſeptem, quas Plinius ſuo tempore eſſe deſiiſſe ſcribit

Porta Saturnia, poſt Pandana

Porta Ratumena

Porta Salutaris in colle Quirinali

Porta vero Stercoraria nō vrbis erat, ſed Capitolij

Porta quoque Feneſtralis Palatij, non vrbis fuit

Portae VII. Vrbis Leonianae, alias Burgi S. Petri

Porta S. Spiritus

Porta Poſterula, alias Turrionis

Porta Pertuſa

Porta Palatij

Porta Viridaria, alias Iulia

Porta S. Peregrini, vel S. Petri

Porta S. Angeli prope molē Hadriani, alias P. Caſtelli

Viae antiquae Romanae extra Vrbem

Via Flaminia incipit a porta Populi, Ariminum vſque progreditur

Via Aimilia Lepidi initium habet ab Arimino, Aquileiam vſque protenditur

Via Casſia extra vrbem initium habet a Flaminia
Via Claudia, vel Clodia extra vrbē iūgitur Flaminiae
Via Annia
Via Augusta } extra vrbem incidunt in Flaminiam
Via Cimina extra vrbem initium habet a Flaminia
Via Amerina incipit a Flaminia, Ameriamque protē-
Via Sēpronia in Vmbria incipit a Flaminia
ditur
Via Postumia in Gallia togata, haud procul ab Aemilia
Via Collatina initium habet Romae a porta Pinciana
Via Salaria exiit Romae a porta Salaria
Via Quinctia
Via Iunia } extra vrbem in Sabinis, haud longe a Salaria
Via Nomentana incipit Romae a porta S. Hagnetis
Via Tiburtina
Via Gabina } initium habent Romae a porta S. Laurentij
Via Praeneſtina
Via Labicana } Romae a porta Eſquilina, nunc Maiore, incipiunt
Via Campana Romae incipit a porta S. Ioannis
Via Valeria noua
Via Valeria vetus
Via Tuſculana } prope vrbem, vel Romae initium habebant, aut a porta S. Ioannis aut prope eandem portam a via Campana
Via Latina
Via Albana } Romae porta Latina
Via Appia Romae a porta Capena Brundusium vſque protenſa
Via Traiana
Via Numicia
Via Setina
Via Domitiana } a via, vel prope viam Appiam

Via Asinaria inter Ardeatinam & Appiam
Via Ardeatina Romae initium habebat
Via Laurentina } Romae a porta
Via Ostiensis } S. Paulli
Via Portuensis Romae a porta eiusdem nominis
Via Vitellia Romae a porta Ianiculensi, alias S. Pancratij
Via Aurelia vetus } Romae a porta
Via Aurelia noua } Aurelia
Via Cornelia inter Aurelias, & Triumphalem
Via Triumphalis
Via Aimilia Scauri Pisis, per Tusciam vsque Dertonã
Via Pompeia in Sicilia
Via Domitia in Gallia
Viae duae Traianae }
Via Patinaria }
Via Tiberina }
Via Gallicana } Viae incertae
Via Gallica }
Via Laticulensis }
Via Flauia }

Viae intra Vrbem

Via Sacra
Via Noua
Via Lata
Via Noua alia
Via Fornicata
Via Recta
Via Alta, quae & Alta semita

De Via Sacra

Sex. Pompeius, ex Verrio Flacco annotauit, in viarum nominibus substãtiuum in sermone praeponendum, vt dicatur via *Sacra*, & *Via Noua*, non *Sacra Via*, *aut Noua Via*. Viae autem vrbis interdum semitae dicebãtur, vt Alta semita, improprie vero plateae, vt ab Aelio Spartiano in Caracalli vita. De via autẽ Sacra, quae inter vrbanas nobilissima erat, & celeberrima, sic Varro libro IIII. scribit: *Ceroliensis a Carinarũ iunctu dictus Carinae, postea Cerionia, quod hinc oritur caput Sacrae Viae ab Streniae sacello, quae pertinet in arcem, qua sacra, quotquot mensibus ferũtur in arcem, & per quam augures ex arce profecti solent inaugurare Huius Sacrae Viae pars haec sola Vulgo nota, quae est a foro eunti proximo cliuo.* Et Sex. Põpeius: *Sacram Viam quidam appellatam esse existimant; quod in ea foedus ictum sit inter Romulũ & Tatiũ. quidã quod eo itinere Vtantur sacerdotes Idulium sacrorum conficiendorũ caussa. Itaque neque eatenus quidem, Vt Vulgus opinatur sacra appellanda est a Regia ad domum regis sacrificuli, sed a regis domo ad sacellum Streniae, & rursus a Regia Vsque in arcem, nec appellari debere ait Verrius, *sed disiunctiue, Vt ceteras Vias Flaminiam, Appiam, Latinamue, ne nouam, Viam quidem, sed Viam nouam.* His verbis apparet hanc viam prope amphitheatrum principium habuisse, & per vicinos hortos S. Mariae nouae iuxta templum Pacis, & Faustinae recta in Capitoliũ tetendisse per arcum Seueri. In hac via fuit Regia Numae, vt prodit Asconius. Summa quoque Sacra via habitasse Ancum Marcium regem refert Solinus; Iuliumque Caesarem in ea domum habuisse, prodit Tranquillus. Per viam Sacram

triumphantes in Capitolium aliquando aſcendere ſolebant. Vnde Propertius libro II

Actiaque in Sacra currere roſtra via

Idem quoque docet Horatius. In eadem, vt ſit animi cauſſa, homines deambulare ſolebāt. Vnde Horatius in ſermonibus

Ibam forte via Sacra, ſicut meus eſt mos

Item populo ſe oſtentabant aurae popularis ſtudioſi, vt de Mena Pompeij Magni liberto, idem poeta in Epodis

Vides ne Sacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga
Vt hora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio.

Et de puella populo ſe praebente Propertius

Cui ſaepe immundo ſacra conteritur via ſocco
Nec ſinit eſſe moram, ſi quis adire velit

Vitellius inter forum & viam Sacram, tamquam celeberrima vrbis loca, ſeminudus, quum ad necem traheretur, facinoroſorum & ſeruorum more, per contumeliam illuſus & vexatus eſt. Tacitus libro XX

In eadem via propter frequentiam, res viles veniebāt, vt poma, flabella, teſſerae, & tali; auctoribus Varrone, Ouidio, & Propertio

Sacrauienſes & Suburanenſes, qui viam Sacram, & Suburam habitabant, nominauit Sex. Pompeius. *October* (inquit) *equus appellatur, qui in campo Martio, menſe Octobri immolatur quot annis Marti, bigarum victricum dexterior, de cuius capite non leuis contentio ſolebat eſſe inter Suburanenſes, & Sacrauienſes, vt ij in Regiae pariete, illi ad turrim Mamiliam adfigerent. eiuſdemque cauda tanta celeritate perfertur in Regiam, vt ex ea ſanguis diſtillet in focū, parti-*

cipandae rei diuinae gratia; quas hostias hic quidam Marti bellico deo sacrari dicunt. Hanc autẽ diuersam a foro fuisse docet Plinius, quum ait libro XIX. cap. I. *Caesar dictator totum forum Romanum intexit, viamque Sacram ab domo sua vsque ad cliuum Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt.* Templum Faustinae fuisse in via Sacra refert Flauius Vopiscus in vita Gallieni minoris: *Fuit denique hactenus statua in pede montis Romulei, hoc est ante Sacram viam, intra templũ Faustinae, aduecta ad arcum Fabianum, quae haberet inscriptum*

GALLIENO.SALONINO.MINORI

Anastasius quoque bibliothecarius refert Felicẽ IIII. pont.max. templum vrbis Romae ante Sacram viam vertisse, dedicasseque in basilicam SS. Cosmae & Damiani.

De via Noua

Via Noua foro Romano iuncta fuit, ex Palatij parte, atque haud longe a templo diuae Mariae Liberatricis principium habens in Velabrum desinebat. Varro: *Accae Laurentiae sacrificium fit in Velabro, qua in Nouam viam exitur, vt aiunt quidam, ad sepulchrum Accae.* Et Ouidius VI. Fastorum

Forte reuertebar festis Vestalibus illac

Qua noua Romano nunc via iuncta foro est.

Et Liuius libro primo: *Ex superiore* (inquit) *parte aediũ per fenestras in nouam viam* (habitauit enim rex Tarquinius Priscus, vt Solinus ait, ad portam Mucionam supra summam nouam viam) *populum Tanaquil alloquitur.* & alibi: *Aedem Aij Locutij in via Noua supra templum Vestae sitũ fuisse.* de qua aede, quod in via noua fuisset, mentionẽ facit & Varro. *Ara* (inquit) *Aij est in infima Noua via*

Alterius nouae viae iis verbis meminit Spartianus: *Caracallus Antoninus nouam viam muniuit, quae est sub eius thermis Antoninianis, qua pulchrius inter Romanas plateas, non facile quicquam inuenias.* Sed & Frontinus, aliae viae nouae mentionem facit

De via lata

Haec via antiqua fuit, eamque vnam ex XIIII. vrbis regionibus Augustus Caesar fecit, quae hodie quoque vetus nomen retinens superest, a macello Coruorum ad columnam Antoninianam extensa, & nostra aetate Romae est celeberrima. Huius viae frequēs mentio est apud Bibliothecarium

De via Fornicata

Viae Fornicatae meminit Plinius, quam prope Flaminiam fuisse liquet, ea parte qua steterunt septa, & ouile

De via Recta

Via recta ducebatur per longitudinem campi Martii. Seneca in lusu de morte Claudii: *Trahit* (inquit) *capite obuoluto, ne quis eū posset agnoscere per Campū Martium, & inter Tiberim & viam rectam descendit ad inferos.* Haec via prope Flaminiam fuit, vt ait Martialis libro VIII

Dum repetit sera conductos nocte penates
Lingonus a Recta, Flaminiaque recens

De Via Alta

Haec in dorſo Quirinalis eſt, ab equis marmoreis initium ſumens, vſque ad portam Viminalem protenſa, lapide quadrato olim ſtrata, atque a ſitu Alta ſemita dicta, quam Auguſtus vnam ex XIIII. vrbis regionibus inſtituit

De viis vero Suburana, Piſcinaria, & Aelia nihil eſt quod apud veteres auctores inuentum tradere poſsim

De Vrbis Romae ſitu

Vrbs Roma (vt Dionyſius prodit) in occiduis locata eſt Italiae partibus, iuxta amnem Tiberim, qui ad Medium ferme littus effluit, centum & viginti ſtadiis, hoc eſt XV. millia paſſuum a Tyrreno mari diſtans, montes (vt inquit Plinius) ſeptem complexa. Quare Varro diem Septimontium nominatum prodit ab eis ſeptem montibus, in queis vrbs ſita eſt. Et alibi: *vbi nunc eſt Roma ſeptem montium demiſsior infimus locus*. Et Propertius poeta elegans

Septem vrbs alta iugis toto quae praeſidet orbi. Vnde & ſeptem gemina a Statio dicitur. Hos colles Virgilius in Georgicis, & in Epithalamio Auſonius propter regias ſedes aliquando in iis conſtitutas, ſeptem arces nominarunt. Virgilius enim ait

Septemque vna ſibi muro circumdedit arces

Nunc prolato pomerio Tranſtiberiniſque adiunctis montibus, decem colles includit, quorum ſitum, quoniam quae olim valles locaque depreſſa erant, propter ampliſsimos ſuperaedificatos fornices, adeo mõtibus aequata ſunt, vt aliquot montiũ diſcrimen vix agnoſci

Templum Isidis
Templum Serapidis
Templum Fortunae Viatorũ
Vici IX
Aediculae X
Vicomagistri XXXVI
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae IIII *millia* CCL
Domus CXXI
Horrea XIIII
Balineae priuatae LXXXII
Lacus fund. LXXXIII
Pistrina XX
Regio in ambitu continet pedes XIII *millia* CCXXIII. *alias* XII *millia* CCXXII

REGIO. II. COELIMONTIVM

Templum Claudij
Templum Bacchi
Macellum Magnum
Campus Martialis
Lupariae in Subura
Antrum Cyclopis
Templum Fauni
Castra Peregrina
Caput Africae
Arbor Sancta
Domus Philippi
Domus Vitelliana, alias Vectiliana
Regia Tulli Hostili, Templum que is in Cur. Alias Templũ que, quod is in Curiam redegit, ordine a se aucto, id est, patribus minorum gentium
Mansiones Albanae
Mica aurea
Armamentarium
Coeliolum
Spolium Samarium
Ludus Matutinus
Ludus Gallicus
Campus Coelimontanus
Domus Laterani
Thermae publicae
Cohortes V. Vigilum
Vici XIII
Aediculae octo
Vicomagistri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III ∞ CVI. *alias* III ∞
Domus CCXXXIII
Horrea XXIIII
Balineae priuatae LXXX
Lacus LXV

aut vt Silenus probat, a Palante Hyperborei filia, quam Hercules ibidem compreſsit, nomen monti datum. Polybius eũ a Palante Euandri filio dictũ fuiſſe ſcribit. Nunc Palatium maius dicitur. Huius montis pars Germali nomen habuit, alia vero Velia, in qua, vbi poſtea deum Penatium aedes facta eſt, habitauit Tullus Hoſtilius rex. In hoc monte fuit ſedes imperij Romani, domuſque Auguſtana. Ab Auguſto enim deinceps omnes Romani imperatores in Palatio habitauerunt. Et quia imperij ſedes in eo conſtituta fuit, cuiuſuis principis aulam, aut ſplendidi hominis domum, Palatium nominamus. Aulam Palatinam in qua imperatores poſtea habitarunt, primus in domo Hortenſiana inſtituit Caeſar Auguſtus. Tranquillus in eius vita cap. LXXII. *Habitauit* (inquit) *primo iuxta forum Romanũ ſupra ſcalas Annularias, in domo quae Calui oratoris fuerat, poſtea in Palatio, ſed nihilominus aedibus modicis Hortenſianis, & neque laxitate, neque cultu conſpicuis, vt in quibus porticus breues eſſent Albanarum columnarum, & ſine marmore vllo, aut inſigni pauimento conclauia, ac per annos amplius XL. eodem cubiculo hyeme, & aeſtate manſit.* Eam domum incendio conſumptam reſtituiſſe Auguſtum prodit idem Tranquillus cap. LVII. *Ex ſumma ſtipis ei anno nouo abſenti collatae, multa in reſtitutionem Palatinae domus incendio abſumptae contulit.* Palatij partem auxit Tiberius Caeſar, quae Tiberiana domus appellata eſt, cuius apud Corneliũ Tacitum frequens mentio eſt, Caligula deinde, vt Tranquillus ſcribit, Palatij partem ad forum vſque promouit, Caſtoris & Pollucis aede in veſtibulum transfigurata. Alexãder imp. diaetas in Palatio fecit, quas a matris nomine Mammaeas appellauit, ceteri praeterea imperatores Roma-

Basilica vetus Paulli Aimilij
Porticus Liviae cum templo Concordiae
Sacriporticus, alias Sacriportus
Forum Transitorium
Balineum Daphnidis
Porticus Absidata, alias Asidata
Ara Volcani cum volcanali. Alias Area Vulcani cũ vulcanali, vbi Lotos a Romulo sata, in qua area sanguine per biduum pluit
Buccina aurea, alas Buccinũ aureum
Apollo Sandaliarius
Horrea Cätharia, vel Testaria, alias Testaria
Sororium tigillum
Colossus altus pedes CIIS. *habens in capite radios* VII *singulos pedum* XXIIS
Sacellum deae Strennuae
Meta sudans
Carinae caput
Domus Pompeij
Auita Ciceronum domus
Arcus Titi
Vici octo
Aediculae octò
Vicomagistri XXXII
Cüratores II
Denuntiatores II
Insulae II∞ DCCLVIII
Domus CXXXVIII
Horrea XVIII
Balineae priuatae LXXV
Lacus LXXVIII
Pistrina XIIII
Regio in ambitu continet pedes XIIII *millia. alias* XIII *millia*

REGIO.V.EXQVILINA.CVM.TVRRI ET.COLLE.VIMINALI

Lacus Promethei secund
Macellum Liuiani
Nympheum Alexandri, alias D. Alexandri
Stat. cohortis VII. *Vigilum, alias Cohortes* VII. *vigilũ*
Aedes Veneris Erycinae ad portam Collinam
Horti Planciani, vel Plautiani

(quem Tolum appellatum fuiſſe ſcribit Arnobius, atque ab eo Capitolium dictum) *Hic mons ante Tarpeius dictus, a virgine Veſtali Tarpeia, quae ibi a Sabineis necata armeis, & ſepulta: eius nominis monumẽtum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur ſaxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, vt etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuiſſe Saturniam ſcribitur. Eius veſtigia etiam nunc manent tria: quod Saturni fanum in faucibus; quod Saturnia porta, quam Iunius ſcribit, quam nunc vocant Pandanam; quod poſt aedem Saturni in aedificiorum legibus parietes poſtici muri ſunt ſcripti.* Hinc Virgilius loquens de Ianiculo & Capitolio inquit

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomẽ. & alibi
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.

Propertius etiam libro VIII

A duce Tarpeio mons eſt cognomen adeptus

Porro ante vrbem conditam ibidem, fuiſſe extructũ oppidum Saturniam etiam ſuperius ex Dionyſio demonſtraui, a ſociis Herculis habitatum, qui in Saturni honorem, quem eum montem coluiſſe conſtabat, Saturnium appellauerunt. Quod Plinius & Solinus confirmat. In parte vero huius montis infima verſus Tiberim habitaculum Carmentae matris Euãdri fuit, vbi poſtea Carmentis fanum, & porta Carmẽtalis fuerunt. Aedem autem Saturni, quae & aerarium fuit, Herculis ſocij in eius dei honorem excitarunt. Capitolium (vt dixi) poſtea appellatum eſt ab hominis Toli capite inuento in fundamentis templi Iouis, qui propterea Capitolinus dictus eſt. Nunc palatiis praetoris

toris vrbani (quem Romani senatorem vocant) triumuirorum camerae vrbis cōseruatorum, & templo Ara coeli, & aliquot praeterea vetustis monumentis celebris est. Habet autem ad Ortum forum, & mōtem Palatinum; ad Occasum vrbem planam; ad Aquilonem Traiani forum, & Quirinalem; & ad meridiem Auentinum, Tiberim, & theatrum Marcelli &c. Hunc collē cū Palatino, sub Palatij VIII. regionis nomine Augustus a ceteris vrbis partibus distinxit.

De colle Quirinali

Collis Quirinalis, qui a Romulo, vt Strabo, vel a Numa, vt Dionysius; aut a Seruio, vt Liuius scribunt, vrbi adiectus fuit, (vt inquit Varro) *est vbi Quirini fanū; qui a Curetibus, qui cum T. Tatio venerunt Romam, quod ibi habuerunt castra, quod vocabulum coniunctarum regionū nomina oblitterauit. Dictos. n. colles plureis apparet ex Argeorū sacrificiis; in quibus sic scriptū est: Collis Salutaris quarticepsos aduersum est pila Honoris aedem salutis. Collis Mutialis quinticepsos apud aedem dei Fidij in delubro, vbi aedituus habere solet. Collis Latiaris sexticepsos in vico Mustellario summo apud Turaculū aedificium solum est. Horum deorum arae, a quibus cognomina habēt, in eius regionis partibus sunt.* Ex quibus Varronis verbis liquet hunc montem Salutarem, Mutialem, & Latiarem appellatum fuisse. Et Sex. Pompeius: *Quirinalis collis, qui nunc dicitur, olim Agō appellabatur, antequam in eum commigrarent Sabini Curibus venientes post foedus inter Romulum & Tatium ictum: a quo hanc appellationem sortitus est; quamuis existiment quidam, quod in eo factum sit templum Quirino, ita dictum.*

& alibi: *Agonia ſacrificia quae fiebant in monte, hinc Romae mõs Quirinalis Agonius, & Collina porta Agonenſis.* Dionyſius quoque libro II. hunc collem Agonalem vocat, Salioſque ſacerdotes Martis in eo domicilium ſacrariũque habuiſſe ſcribit. Ouidius ſecundo Faſtorũ

Templa deo faciunt, collis quoque dictus ab illo eſt.

Horatius ſecundo libro Epiſtolarum

Cubat hic in colle Quirini
Hic extremo in Auentino viſendus vterque

In hoc monte prius Numam habitaſſe ſcribit Solinus. Capitoliumque vetus in eo fuiſſe cõſtat; de quo Varro: *Capitolium vetus, quod ibi ſacellum Iouis, Iunonis, Mineruae: & id antiquius quam aedes quae in Capitolio eſt facta:* Nunc dicitur mõs Caballus, a duabus ſtatuis marmoreis Alexandri Magni regis Macedonum equum Bucephalum domantis; quas Alexandria Conſtantinus imp. Romam tranſtulit, atque in medio thermarũ a ſe in Quirinali extructarum collocauit; quarum altera Fidiae, altera Praxitelis manu factae ſunt, vt titulus indicat. Collis hic habet ab ortu Eſquilias, & Viminalem; ab occaſu vrbem planam, & campum Martium; a meridie Neruae, & Traiani fora, atque Capitolium; a ſeptentrione collem hortulorum, & portã Viminalem. Diuiditur a viminali valle plana, & falſa Subura, ac via quae ab eadem valle ad portam Viminalẽ recta progreditur; ab alio latere quadam magna valle, vbi ſunt Grimanorum & Boccatianae vineae, viaque qua ab arcu Portugalli iter eſt ad hortos Cardinalis Carpenſis, diuaeque Suſannae aedem: licet quidã exiſtiment viam, quae ad portam Collatinam ducit, eſſe vtriuſque collis terminum. In hoc colle fuit praecipua ſextae regionis pars, quae Alta ſemita dicebatur.

De monte Coelio

Montis Coelij)quem primum Romulum muniuiſſe;pomerio vero Tullum, vt Dionyſius & Liuius, vel Ancum,vt Strabo, vel Tarquinium, vt Tacitus incluſiſſe ſcribunt)ſic meminit Varro: *In Suburanae regionis parte princeps eſt Coelius mons, a Coelio Vibenno Tuſco duce nobili, qui cum ſua manū dicitur Romulo veniſſe auxilio contra Sabinum regem. Hi poſt Coelij obitum, quod nimis munita loca tenerent, neque ſine ſuſpicione eſſent, deducti dicuntur in planum, ab eis dictus vicus Tuſcus; & ideo ibi Vortumnum ſtare, quod is deus Etruriae. Principes de Coelianeis, quia ſuſpicione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Coeliolus. Cum Coelio coniunctae Carinae; ſed inter eas quem locum Ceroliēſem appellatum apparet, quod primae regionis quartum ſacrarium ſcriptum ſic eſt: Ceroliensis quarticeps circa Mineruium, qua in Coelium montem itur, in Tabernola eſt. Ceroliensis a Carinarum iunctu dictus Carinae, poſtea Cerionia, quod hinc oritur caput Sacrae viae, ab Streniae ſacello, quae pertinet in arcem. Eidem regioni attributa Subura, quod ſub muro terreo Carinarum; in ea eſt Argeorum ſextum ſacellum. Subura Iunius ſcribit ab eo, quod fuerit ſub antiqua vrbe, cui teſtimonium poteſt eſſe, quod ſubeſt ei loco, qui terreus murus vocatur. Sed ego a pago potius Sucuſano dictā puto Sucuſam. Nūc ſcribitur tertia littera B. non C. Pagus Sucuſanus, quod ſuccurrit Carineis.* Dionyſius libro II: *A duce quodam ex Etruria veniente; cui nomen erat Coelius, vnus collium vrbis, in quo ab eo aedificatum fuit, adhuc Coelius vocatur.* Sex. vero Pompeius: *Coelius mons dictus eſt a Coele quodā ex Etruria, qui Romulo auxilium aduerſus Sabinos praebuit, eo quod in eo domiciliū habuit. Tacitus libro*

IIII: Adduntur sententiae, ut Coelius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circumflagrantibus sola Tiberij effigies sita in domo Iunij senatoris, inuiolata mansisset. Haud fuerit absurdum tradere, mōtem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis siluae frequens fecundusque erat, mox Coelium appellitatum a Coele Vibenna, qui dux gentis Etruscae, quum auxilium appellatum ductauisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt; cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauisse, unde Tuscum vicum e vocabulo aduenarum dictum. Et Trāquillus cap. XLVIII. de Tiberio loquēs: *Quod tamen* (inquit) *beneficium tanti aestimauit, ut mōtem Coelium appellatione mutata vocari Augustum iusserit: quod is post incendium, quibusdam dominis insularum, quae incendio in monte Coelio flagrauerant, pretium restituerit.* Augustum vero appellatum fuisse alibi non legi. Nostra aetate adhuc Coelius appellatur, basilica Lateranēsi insignis. In eo vltimis regni sui annis habitauit Tullus Hostilius, vt scribit Liuius, cuius quoque regia in mōte Coelio fuit Curia Hostilia appellata. Hic ab oriente habet vrbis moenia, terminūque Esquilinae regionis, portam Esquilinam, & amphiteatrum, (non Statilij Tauri, quod lapideum, & in campo Martio erat, vt Dio, & Sex. Rufus scribunt, sed castrense) quod lateritium est. Ab occidente habet Suburam, & mōtem Palatinum. Suburam autem ex Varronis, Sex. Rufi, & P. Victoris auctoritate, voco viam illam, quae est inter Coelium, & Palatium; quae amphitheatrum, & arcum Constantini ex vno capite habet, ex altero vero Septizonium Seueri, atque SS. Andreae & Gregorij in cliuo Scauri basilicam. A Septemtrione autem habet,

Carimas, Coeliolum, & Esquilias : Coeliolum autem voco, planitiem illam quae est inter amphitheatrum,& basilicam S.Clementis,Coelium ipsum & Esquilias. A meridie autem habet Piscinam publicam,& Vallem quae est ante viam Appiam, quae prope Septizonium Seueri inchoans, versus portam Capenam protenditur. In hunc montem secundam vrbis regionem Coelimõtium appellatam, Augustus Caesar posuit. Coelioli autem praeter Varronem meminit etiã Martialis lib. XII. ad Iuuenalem, quem minorem Coelium appellat his versibus

Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Maior Coelius, & minor fatigat

De Esquilino monte

Esquilias plures montes fuisse, iis verbis docet Varro: *Esquiliae duo montes habiti, quod pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacris appellatur. In sacris Argeorum scriptum est sic: Oppius mons princeps lucum Esquilinum, lucum fagutalem sinistra, quae sub moerum est. Oppius mons bicepsos simplex. Oppius mons terticepsos lucum Esquilinum, dexterior via in tabernola est. Oppius mõs quadricepsos lucum Esquilinũ, via dexterior in figlineis est. Septimius mons quinticepsos lucum Poetilium. Esquilinus sexticepsos. Cispius mons septicepsos, apud aedem Iunonis Lucinae, vbi aeditumus habere solet.* Vnde autem dictae fuerint, sic exponit: *Secundae regionis Esquilinae ab Esquiliis, alij has scripserunt ab excubiis regis dictas; alij ab eo, quod excultae a rege Tullo essent. Huic origini magis concinnunt loci vicini, quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Iunonis*

Lucinae, quorum angusti fines: non mirum. iamdiu enim late auaritia vna est. Item lucus Larum, Querquetulanum sacellum. Ouidius tertio Fastorum

Adde quod excubias ibi rex Romanus habebat
Qui nunc Esquilias nomina collis habet

Et libro secundo

Monte sub Esquilio

Et Horatius in sermonibus

At simul atras
Ventum est Esquilias

Alij Esquilias dictas produ͂t, ab excubiis quas Romulo Lucumo dedit XII. lictorum, & CCC. armatorum, ad corporis custodiam, simulque dignitatem; cum T. Tatius infidae societatis non sine suspicione esse videretur. Alij ab aucupibus Esquilias dictas esse arbitrantur, quod ibi quisquiliis sparsis, aues illuderentur. In Esquiliis supra cliuum Vrbicum Ser. Tullius; & supra cliuum publicum secundum lacum L. Tarquinius Superbus Romani reges habitaru͂t, vt Solinus scribit. Hic mons ab ortu vrbis muros versus aggerem, & castrum praetorium, portas Gabiusam, & Esquilina͂ attingit; a meridie viam illam habet, quae ab amphitheatro in Carineis principium habens, per Coelioli extremam partem vsque ad S. Clementis & SS. Marcellini & Petri aedes, versus portam Esquilinam protenditur; atque antequam eam attingat, paulatim deflectitur prope templum S. Crucis in Hierusalem, quod cu͂ amphitheatro castrense proximo, in regionem Esquilinam coniicit Sex. Victor. Hanc viam plerique Lauicanam vocant. Ab occasu via͂ habet, quae in Carineis prope Suburam, non longe ab amphitheatro, sub muro hortorum S. Mariae nouae principium habe͂s, ver-

ſus S. Petri in Vinculis aedem progreditur. Ab Aquilone vero viam habet, quae a falſa Subura diſcedens, deducitur per vallem planam, ſub templo S. Laurentij in pane & perna, vſque ad vicum patricium, diuaeque Pudentianae aedem; mox inde diſcedēs ſecus Diocletiani thermas, ad caſtrum praetorium tendit. Qua via diuiduntur Eſquiliae a Viminali. Nunc mons S. Petri ad vincula, vel S. Mariae maioris, ab eorundem templis appellatur

De Viminali monte

Viminalis quoque montis meminit M. Varro: Tertiae (inquit) *regionis colles ab quinque deorum faneis appellati. Equeis nobiles duo colles, Viminalis a Ioue Viminio, quod ibi arae ſunt eius, aut quod ibi vimineta fuerunt.* Et Sex. Pōpeius: *Viminalis & porta & collis appellabantur, quod ibi viminum ſilua fuiſſe videtur, vbi eſt ara Ioui Viminio conſecrata.* Iuuenalis Sat. III.

Eſquilias dictumque putant a vimine collem

Cuius autem generis haec vimina fuerint, nemo prodit. In locis incultis, quae hortos aut vineta non habent, nunc populi & ſalicum vimina & harūdines pollicis craſsitudine naſcuntur. Hic mons in ortum tendens habet campum Eſquilinum, & vrbis muros cum caſtris praetoriis; in occaſum vero Quirinalē, falſam Suburam, & vallem planam interiectam; in meridiem Eſquilias, viāque interpoſitam, de qua dixi, quae a falſa Subura initium habet, tēditque verſus vicum patricium, & ſecundum thermas Diocletiani, ad caſtrum praetoriū. A ſeptemtrione vrbis muros, verſus portā Viminalem, quae S. Hagnetis dicitur, nunc certum quoddam nomē non habet. Hunc collem cū Eſquiliis

quinctam vrbis regionem fecit Caesar Augustus, quũ spacium vrbis in vicos, XIIII. quae regiones diuideret

De monte Auentino.

Auentinum (inquit Varro) *aliquot de causseis dicunt. Naeuius ab auibus, quod eo se ab Tiberi ferrent aues: alij ab rege Auentino Albano, quod ibi sit sepultus; alij ab aduentu hominum, quod commune Latinorum ibi Dianae templum sit constitutum: ego maxime puto ab aduectu; nã olim paludibus mons erat ab reliquis disclusus: itaque eo ex vrbe qui aduehebantur ratibus, quadrantem soluebãt, cuius vestigia, quod ea, qua tum itur, Velabrum, & vnde ascendebant, ad rumam nouã via lucus est, & sacellum Larum. Velabrum dicitur a vehendo. Velaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Merces dicitur a merendo & aere. Hinc vecturae quas soluebant hi qui ratibus transibant, quadrans. ab eo Lucilius scripsit quadrantis ratiti.* Sex. Pompeius: *Auentinus mons intra vrbem dictus est, quod ibi Albanorum rex Auentinus bello fuerit extinctus.* Idem confirmant Dionysius, Liuius, & Ouidius. Alij, vt refert Varro in libris de gente populi Romani, ab Auente Sabinorum fluuio dictum volunt, quibus in vrbem susceptis, Romulus Auentinum habitandum cõcessit. Eum Virgilius ab auibus dictum scribit, quod id nomen ante Euãdri & Herculis in Italiam aduentum habuerit: quod alio loco confirmare videtur Ouidius. Sex. Pompeius hũc montem aliquando Murcium vocatũ sic scribit: *Murciae deae sacellum erat sub monte Auentino, qui antea Murcius vocabatur.* In eius sũmo lucus erat, qui Remoria dicebatur, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auspicatus. Quem montem Romulus neminem passus est ha-

bitare, ſed ſacrum fratri eſſe voluit, vſque ad Hylernam. Appellatus quoque eſt a Dianae templo, collis Dianae. Martialis lib. XII

Quum tu forſitam inquietus eras
Clamoſa Iuuenalis in Subura
Aut collem dominae teris Dianae

Et idem libro VII. ad Maximum

Eſquiliis domus eſt, domus eſt tibi colle Dianae

Auentini, & T. Tatij regum ſepulchris celebris fuit. In hunc montem aliquando plebs ſeceſsit, vt Dionyſius, & Liuius ſcribũt. Hinc Plinius libro XIX. ca. IIII. *Nemo ſacros, Auentinoſque montes, & iratae plebis ſeceſſus circumſpexerit.* Sacer autem mons haud longe ab vrbe ſecundum viam Salariam, prope Anienem fuit. Fuit & alter mons Auentinus ab Verreſtim fluuium, in quo conditum oppidum Praeneſte. Hunc montem vnam ex XIIII. vrbis regionibus fecit Caeſar Auguſtus. Qui propter longitudinem & obliquitatem certo deſcribi nequit, ſed tamen tentabo. Ad orientem in meridiem declinantem reſpicit moenia vrbis, & portam Capenam, altera parte viam Appiam; ad meridiem campum Teſtaceum, & portam Oſtienſem; ad occidentẽ fluuiũ Tiberim; ad ſeptemtrionem circum maximum, & Palatium. Noſtro quoque tempore Auentinus appellatur. Qui a capite circi maximi verſus Piſcinam publicam ad portã fere S. Paulli vſque, ſic via obliqua ſcinditur, vt duo montes videantur

De reliquis tribus collibus Vrbis. Et primo de colle hortulorum

Collis hortorum, ſiue hortulorum meminit Tranquillus in Nerone; quum de eius funere loquitur.

Reliquias (inquit) *Aegloge & Alexādria nutrices cū Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod prospicitur e campo Martio impositum colli hortorum. In eo monumento solium porphyretici marmoris superstante Lunēsi ara, circumseptum est, lapide Thasio.* Et de hoc colle Macrobius loquens ait: *Candidatis fuerat vsus in comitium nundinis venire, & in colle cōsistere, vnde possent ab vniuersis videri, mox quoque in campum Martium magistratū petituri descendebant.* Dictus autem est hortorū vel hortulorum, a proximis (vt credo) hortis Salustianis, qui & Pincius vocitatus est, quod ibi Pinciorum domus essent. Haec familia circa Constantini tempora nobilissima admodum in vrbe fuit, vt pleraque testantur elogia, hinc inde per vrbem posita, quae eius gētis viris & feminis honorificentissimis titulis dicata sunt, a qua & proxima porta Pinciana dicta fuit. Hic antiquitus extra vrbis moenia erat, & idcirco extra VII. numerum. Quem Aureliani imp. tempore vrbis pomerio inclusum fuisse superius demonstraui. Habet hic collis ab oriente Quirinalem, cui cōtiguus est, via tantum qua Collatinam portam itur discretus; ab occidente campum Martium, & Domitiani (vt creditur) naumachiam; viamque Flaminiam; a meridie viam (quam Pilam Tiburtinam veteres antiquarij vocarūt) qua ad hortos Cardinalis Carpensis iter est, a septemtrione vrbis moenia. Nunc templis diuae Mariae de populo, & S. Trinitatis celebris est.

De Ianiculo Transtiberino monte

Ianiculum (inquit Sex. Pompeius) *dictum quod per eum Romanus populus primitus transierit in agrum Etruscū.* Vel, vt ait Virgilius libro VIII. ab oppido, quod Ianus

deorum omnium vetuſtiſſimus condidit

Hic duo praeterea, diſiectis oppida muris
Reliquias, veterumque vides monumenta virorum
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen

Macrobius autem a Iano dictũ putat, quod Ianus ibi vel ſit ſepultus, vel habitauerit. Qui participata potẽtia cum Cameſe indigena, Italiam ita obtinuit, vt regio Cameſene, oppidum Ianiculum vocaretur. Ianicularis autem a Seruio vocatus. Nunc à flauis harenis mons aureus nominatur, & corrupto vocabulo Montorius. Ex hoc propter altitudinẽ Roma maxime cõſpicua, ceteris autem infrequentior eſt, ob aeris grauitatem, quod vtrunque teſtatur etiam libro primo Martialis

Longo Ianiculi iugo recumbunt
Et planus modico tumore vortex
Coelo perfruitur ſereniore
Hinc ſeptem dominos videre montes
Et totam licet aeſtimare Romam

Fuit autem Numae Romanorum regis, vt Dionyſius, & Liuius; itemque Statij Caecilij poetae, vt Caeſariẽſis Euſebius produnt, ſepulchris celebris. In hunc aliquando plebem ſeceſsiſſe Romanam, & a Q. Hortenſio dictatore reuocatam ſcribunt Plinius libro XVI. & Liuius. In eodem, vt ſcribunt Liuius, & Dionyſius, Italicuſque Silius, rex Tuſcorum Porſenna caſtra habuit. Hic ab ortu meridieque prata Mucia, & portam Portuenſem, ac Tiberim reſpicit. Ab occaſu habet campos, vrbis muros, & portam Ianiculenſem, vel Pancratianam; a ſeptemtrione reſpicit Vaticanum, campoſque Neronianos

De Vaticano monte

Et hic Transtiberim est, qui olim habitatus nō fuit, nec ad vrbem pertinuit. Gellius scribit agrum Vaticanum, & eiusdem agri deum praesidem appellatum a vaticiniis, quae vi & instinctu eius dei in eo agro fieri solita essent. Varro autem in libris rerum diuinarum aliam etymologiam sic ponit: *Nam sicut Aius* (inquit) *deus, araque ei statuta, quae est in infima via noua, quod eo in loco diuinitus vox edita erat: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem essent vocis humanae initia, quoniam pueri simul atque parti sunt, eam primam vocem edunt, quae prima in Vaticano syllaba est*. Sex. vero Pompeius: *Vaticanus* (inquit) *collis appellatus est, quod eo potitus sit populus Romanus vatum responso, expulsis Etruscis*. De hoc monte Horatius primo carminum ode xx.

Care Maecenas eques, vt paterni
Fluminis ipae, simul & iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago

Et Martialis saepius, cuius vina pessima fuisse scribit. De vetustissima Ilice quae in eo fuit, Plinius sic: *Vetustior vrbe in Vaticano Ilex, in qua titulus aereis litteris Etrusceis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat*. Hic mons ad ortum spectat campos Vaticanos, & Hadriani molem, flumenque: ad occasum campos Neronianos, in quibus ex creta & argilla vasa fiunt, ab vsque Iuuenalis & Plinij temporibus nota. Ad meridiem laniculum; ad septemtrionem prata Quinctia, & montem Marij. Nunc Principis apostolorum basilica, toto

terrarum orbe auguſtiſsima, palatio, hortiſque pontificiis, item ſimulachris Tiberis, & Nili fluuiorũ, ſtatuis quoque Laocoontis, Apollinis, Veneris, Cleopatrae, & aliquot praeterea vetuſtis monumentis celeberrimus eſt

Porro autem ij montes iam rariſsimi habitantur, maxima ex parte hortis, vineis & diſperſis hinc inde templis, aut clauſtris religioſis occupati, aut veterum aedificiorum ruinis obruti. Vetuſtiſsimis temporibus, vt ſcribit Propertius, vrbs collis & herba fuit. Inquit enim

Hoc quodcunque vides, hoſpes quã maxima Roma eſt
Ante Phrygem Aeneam collis & herba fuit
Atque vbi nauali ſtant ſacra palatia Phoebo
Euandri profugae procubuere boues

Nemora quoque & paſcua habuit Palatinus, vt ſcribit Tibullus; Capitolinus dumetum, vt Virgilius; Eſquilinus, Quirinalis, & Viminalis vimina, & ſiluam fageã, vt Varro; Coelius quercetum, vt Tacitus; Auentinus lauretum, vt Solinus; Ianiculum eſculetum, vt Plinius prodidere. Qui omnes (quae rerum humanarum imbecillitas & viciſsitudo eſt) praeter vnum aut alterum, ad antiquum ſtatum redierunt. Palatinus enim a nullo habitatus collis, iam herba factus eſt, & in foro Romano ſues veneunt, in reliquis montibus harundineta, vineae, & animalium paſcua ſunt. Vt demum intelligat vana mortalitas, nihil eſſe imbecillius, aut inconſtantius, ruiniſque, & interitui magis obnoxium iis ipſis rebus quas tantopere, vt diuinas, aeternaſque miramur. Vrbs enim antiquis ſedibus mota, vetereque pomerio exacta, & ex his VII. montibus mutilata in campum Martium ſecundum Tiberim tranſlata eſt.

Quod quas ob caussas, quo tempore, & a quibus factũ fuerit, alibi suo loco demonstrabo

De Vrbis regionibus

Vrbem Romam in tres regiones, quas etiam tribus appellauit, & xxx. curias, primus Romulus diuisit, vt Dionysius, & Liuius scribunt. Eas Varro partes appellat. *Ager Romanus* (inquit) *primum diuisus in partes tres, a quo tribus appellatae, Tatiensium, Ramnum Lucerũ nominatae, vt ait Ennius Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, vt ait Iunius, a Lucumone, sed omnia haec vocabula Tusca, vt Volũnius qui tragoedias Tuscas scripsit dicebat.* Liuius eas centurias equitum vocat, quod ex singulis iis tribubus centum equites scripti essent. *Eodem* (inquit) *tempore, & centuriae tres equitum cõscriptae sunt, Ramnenses a Romulo, ab T. Tatio Tatienses appellati: Lucerũ nominis & originis caussa incerta.* Pedianus actione III. in Verrem: *per quinque & triginta tribus diuidebatur totus populus Romanus. Principio tres fuerunt, Tatiensis vna a Tatio rege, Ramnensis altera a Romulo, Luceres altera a Lucumone, siue Lucretino, vel a luco, quem lucum Asylum vocauerat Romulus.* Eam Pediani sententiam, qui Luceres a luco dictos fuisse scribit, magis probo, quam omnino veram esse existimo. Nam hi qui cum Romulo primo Vrbem condiderunt, vt pastores, Albani, aliquot Graeci, qui tum Palatium, & Capitolium habitabant. Ramnenses a Romulo fuerunt nominati, qui Palatiũ post conditam vrbem, & Coelium montes coluerunt. Tatienses autem fuerunt Sabini, & quotquot ab ea regione, vel cum T. Tatio, vel postea venerunt; hi Capitolium & Quirinalem coluerunt; ceteri aduenae &

perfugae omnes qui ad Aſylum confugerant, Luceres a luco in quo Aſylum fuit, denominati ſunt. Hi loca inter Palatium & Capitolium plana, atque circum forum tenuere. Sub Tullo Hoſtilio Albani in Ramnenſium tribum vel regionẽ adſcripti, ceteri omnes populi qui ſub regibus Romam venerunt ad habitandũ (praeter Sabinos) Lucerum tribui vel regioni incluſi fuerunt, vt Latini, Tuſci, & omnes reliqui aduenae Quare quum vrbs mirum in modum aucta eſſet, neque hae tres tribus ſufficerent L. Tarquinius Priſcus (vt exiſtimo) ſub iiſdem quibus inauguratae erant nominibus eas duplicauit, primoſque & ſecundos Tatienſes, Ramnenſes & Luceres conſtituit, quod idem etiam de equitum centuriis Liuio, & Dionyſio auctorib. fecit. Eius rei ita meminit Sex. Pompeius: *Sex Veſtae ſacerdotes conſtitutae erant, vt populus pro ſua quiſque parte haberet miniſtram ſacrorum, quia ciuitas Romana in ſex erat diſtributa partes, in primos ſecundoſque Tatienſes, Ramnes, & Luceres.* Et Liuius libro I. *Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutauit, numero tantũ alterum adiecit, vt mille octingenti equites in tribus centuriis eſſent, poſteriores modo ſub iiſdem nominibus, qui additi erãt, appellati ſunt: quas nunc quia geminatae ſunt, ſex vocant cẽturias.* Poſt modum creſcente Lucerum multitudine quum ea vna tribus, vel regio mirum in modum aucta eſſet, ita vt ea ſola reliquas duas lõge excederet, aucta quoque ciuitate, quum vrbis moenia VII. montibus occupatis ampliata fuiſſent, Ser. Tullius rex denuo vrbem in IIII. partes vel regiones ſecundus diuiſit.

Quas non vt Romulus ab auctore, vel gentis origine, ſiue caſibus, ſed a locis quos colebant nominauit. In primam regionem cõiecit omnes, qui montem Coe-

lium & circumuicina loca plana habitarent, quam Suburanam appellauit; quod esset sub antiqua vrbe, vel à pago Sucusano, vt scribit Varro. Secunda regio dicta est Exquilina, haec Exquilias continebat. Tertia regio duos colles comprehendebat, Quirinalem videlicet, & Viminalem; a quibus Collina appellata est. Quarta regio sola complectebatur fere totũ id spaciũ, quod antiquae tres sub Romulo, continebat enim Palatiũ, forum, & Capitolium; dictaque Palatina a Palatio ipso tanquam primo colle, in quo vrbs condita esset. Ab his regionibus tribus quoque quattuor vrbanae appellatae sunt. M. Varro, *Ab hoc quoque* (inquit) *quattuor partes vrbis tribus dictae, & ab locis. E queis prima est scripta regio Suburana, secunda Esquilina, tertia Collina, quarta Palatina.* Et Dionysius: *Ser. igitur Tullius vbi muro septẽ colles amplexus est, in quattuor parteis vrbem diuidens, & cognomina cuique parti imponens ex collibus, vnam quidem vocans Palatinam, aliam Suburanam, tertiam Collinam, & quartam Esquilinam, quattuor tribuum fecit vrbem, quae eo vsque fuerat trium. Statuitque homines qui in vnam quamque partem abituri essent, vt eam colerent, & in nullam aliã transferri habitationem. Neque amplius vt tres tribus generis, siue originis, vt antea, sed quattuor locales a se designatas esse voluit, creauitque partibus singulis principes tribuũ, siue vicorum praefectos, quos scire iussit, vbi quisque habitaret.* Hanc vero Ser. Tulli diuisionem vsque ad Caesaris Augusti tempora durasse legi, qui, quum vrbs maxime aucta esset, nouam diuisionem excogitauit: *Spaciũ enim vrbis* (vt Tranquillus inquit) *in regiones XIIII. vicosque diuisit; instituitque vt illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque viciniae electi, &c.* Hi magistri vicorum vel vicomagistri appellati sunt,

ſunt, qui quattuor per ſingulos vicos erant, vt conſtat ex lapide antiquo. Magiſtros vicorũ praetextatos ludos compitalitios facere ſolitos fuiſſe ſcribit Aſconius in L. Piſonem. Compitalitij autem ludi erant, qui per compita regionum in deorum larium honorem fiebãt. Per regiones quoque ſingulas curatores duos, & duos denũtiatores creauit. Curatorum munus erat procurare apud principem commoda regionum, decorem, & elegantiam viarum, & vicorum vrbis, ne a priuatis nouis aedificiis interrumperẽtur prouidere, & alia eiuſmodi facere, quae noſtro tempore Romae magiſtri viarum. Denuntiatorum vero officium erat, quicquid regioni tam publice quam priuate accideret denuntiare. Vrbem autem in XIIII. regiones diuiſam fuiſſe, praeter Plinium, Sex. Rufum, & P. Victorem, docet quoque Tacitus de incendio loquens Neroniano. *In regiones* (inquit) *quattuordecim Roma diuiditur, quarum quattuor integrae manebant, tres ſolo tenus deiectae, ſeptem reliquis pauca tectorum veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta.* Teſtatur idem quoque haec antiqua inſcriptio, quae Romae in Capitolio ſub porticu palatij cõſeruatorum adhuc in antiqua marmorea baſi iacet

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. FIL
DIVI. NERVAE NEPOTI
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTESTAT XX
IMP. II COS III. P. P
MAGISTRI. VICORVM. VRBIS
REGIONVM. XIIII

Has regiones breuiſsime deſcripſerunt P. Victor,& Sex. Rufus viri conſulares. Libellus P. Victoris mutilus,& deprauatus excuſus eſt,quem ego centum verſiculis auctiorem, emendatiſsimumque cũ libello Sex. Rufi,qui nõdum ab vllo vulgatus eſt, huic operi adiiciam,vt per quos profecerim,omnes cognoſcere poſſint.Porro autẽ P. Victoris liber integer ſupereſt.Sex. autem Rufi deeſt finis, de quibus ſuo loco in eorum praefationibus verba faciam. Huic autem meae vrbis deſcriptioni integros illos duos libellos incluſi, vtriuſque ordinẽ ſequutus,in recẽſendis vrbis regionibus, quos deinde ex antiquis probatiſque auctoribus ſexcentis locis auxi. In eis autem enumerandis quae per ſingulas regiones erant, eorum ordinem nõ admiſi,ſed quandam mihi commentus ſum rationem, quam iis tradendis rebus commodiſsimam eſſe exiſtimaui, vt facile legentes cognoſcere poterunt.Primo enim loco regionis nomen,deinde montes, inſulam, vias intra vrbem,riuos,aquas,ſi quae erunt ponendae; cliuos,vicos,vicomagiſtros,curatores,denuntiatores, cohortes vigilum, nomina locorum publicorum, vel incertorum;deinde lucos,tẽpla,aedes,aediculas, porticus,ianos,vel aeanos,atria,areas,ſacraria,ſacella, delubra;nomina ceterorum locorum ſacrorum,aras, ſigna,ſtatuas,deorũ, hominum, vel animalium:hippodromos, equiria, circos, obeliſcos,ſtadia,factionum ſtabula,theatra,amphitheatra,ludos, naumachias;aedificia reliqua publica incerta,fora,caenacula, curias, baſilicas regias,comitia,ſepta,carceres, reliqua publica aedificia profana;caſtra ſiue ſtationes,campos,hortos,ſcholas, tabernas, aquas, thermas, balinea, lymphea,nymphea,lauacra,lacus,fontes,bibliothecas, ar-

cus, columnas, ſeptizonia, ſepulchra, emporia, macella, horrea, piſtrina, domus, inſulas, & poſtremo regionis ambitum. Quem ordinem ſequi decreui. Ad primam igitur cum Sex. Rufo, & P. Victore vrbis regionem deſcribendam deueniamus

REGIO. PRIMA

Règio a rege deriuatur, quod priuſquā prouinciae fierent, regiones ſub regibus eſſent, atque ab iis regebantur, poſtea ab earum ſimilitudine maiores in vrbe partes, regiones appellari coeptae. Regionis autē pars eſt vicus. Quippe vrbs in regiones tanquam in maiora membra, & in vicos tanquam minora diuiditur. Vicus vero eſt dictus, quod vias circum haberet. Prima autē vrbis regio in nouem vicos diuidebatur. Haec a porta proxima denominata eſt Capena, quae omnia loca, quae tunc circa eam partem erant tam in vrbe quam extra vſque ad baſiicam S. Sebaſtiani obtinebat. Haec regio ab oriente habuit Coelimontanam, ab occidente Auentinum, ab Aquilone Piſcinam publicam, a Meridie circum, viam Appiam & ſuburbia

REGIO. VRBIS. PRIMA
PORTA. CAPENA

Almo Fluuius

Vici nouem

Vicus Camoenarum
Vicus Druſianus
Vicus Sulpici vlterioris
Vicus Sulpici citerioris
Vicus Fortunae obſequentis
Vicus Puluerarius
Vicus Honoris, & virtutis
Vicus trium ararum
Vicus Fabrici
Vico magiſtri XXXVI.
Quattuor per ſingulos vicos

De magiſtro vici extat mentio in antiquis monumentis ita

DIANAE. AVGVSTAE
SACRVM
Q. AQVILLIVS. ADAEVS
MAGISTER VICI
QVI. K. AVGVSTIS. PRIMVS
MAGISTERIVM. INIIT

Curatores II
Denuntiatores II

Luci tres

Lucus Cuperius Hoſtiliani
Lucus Egeriae
Lucus Camoenarum

Templa quattuor

Templum Iſidis
Templum Serapidis
Tēplū Fortunae viatorū
Templum Martis Extramuranei

Aedes ſex

Aedes Martis Quirini
Aedes Mineruae
Aedes Mercurij
Aedes Tempeſtatis
Aedes Apollinis
Aedes Camoenarum

Aediculae X

Aedicula Fortunae obſequentis
Aedicula Honoris
Aedicula Virtutis
Aedicula Ridiculi
Aedicula Herculis

*

Reliquae deſiderantur

Areae ſeptem

Area Apollinis
Area Spei
Area Thalli, ſiue Galli, ſiue Galliae
Area Iſidis Aelianae
Area Pinaria
Area Carſurae
Area Mercurij

Arae II

Ara Mercurij
Ara Iſidis
Lapis Manalis
Circus Antonini Caracalli cum Obeliſco
Senaculum ad portam Capenam
Mutatorium Caeſaris

Campus Ridiculi
Horti Terentiani
Tabernae Caediciae
Thermae commodianae
Thermae Seuerianae

Balinea publica ſex

Balineum Vettij Bolani
Balineum Torquati
Balineum Mamertini
Balineum Abaſcantiani
Balineum Mettiani Secundiani
Balineum Antiochiani
Balinea reliqua priuata ſine nomine XXCII

Lacus Fund. XXCIII

In his

Lacus Promethei
Lacus Veſpaſiani, alias Vipſani
Lacus Sanctus
Lacus Sudans
Lacus Torquati
Lacus Publicus
Lacus Biuius
Lacus Spei
Lacus Gratiae
Lacus Mamertini
Lacus Salutaris
Lacus reliqui ſine nomine LXXII

Arcus IIII

Arcus Druſi Neronis
Arcus Diui Traiani
Arcus Diui Veri Parthici
Arcus Bifrons

Sepulchra

Corneliorum Scipionum
Atiliorum Calatinorum
Seruiliorum
Caeciliorum
Horatiorum. &c.
Horrea XIIII
Piſtrina XII
Domus CXXI
Inſulae IIII ∞ CCL
Regio in ambitu cōtinet pedes XIII ∞ CCXXIII

De hac regione mentio extat in veteri inſcriptione ita

M. VIBIO. M. LIC. CATINIO
VIBIONIN. PRAECONI
DE. REGION. PORT. CAPEN.
VIX. ANN. XLIIX. M. III. D. II
M. VIBIVS. HILARVS. PRAGVSTAT

REGIO. VRBIS. SECVNDA COELIMONTIVM

Mons Coelius, alias Querquetulanus, Alias Augustus
Coeliolus
Subura

Suburae meminit haec vetus inscriptio

M. LIVIVS. M. L. AVCTVS
PRAECO. DE. SVBVRA
LIVIAE. DONATAE. LIBER.

Ceroliensis

Vici VIII

*

Vicomagistri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes Vigilum V
Lupariae in Subura
Antrum Cyclopis

Prope hunc locum forte fuit vicus Cyclopis, de quo mentio est hic

CVRTILIVS. HERMEROS
FECIT. SIBI. ET
CVRTILIAE. ANTHIDI
CONIVGI. SVAE. CARISSIMAE
ET. LIBERTIS, LIBERTABVS. QVE
SVIS. POSTERIS. QVE. EORVM
MAGISTER. VICI, AB. CYCLOPIS
REGION. PRI. FABER. ARGENTARIVS

Caput Africae
Arbor ſancta
Mica aurea
Spolium Samarium
Luci duo
Templum Tulli Hoſtilij
Templum Bacchi
Templum Fauni
Templum Diui Claudij
Templum Deae Carnae

Aediculae VIII
Dianae in Coeliolo
Fortunae Barbatae
Mineruae Captae
*
Iſaeum Metellianum
Mineruium
Statua equeſtris M. Antonini Imperatoris
Ludus Matutinus

De ludo Matutino vidi has inſcriptiones

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
CVRATORI . TRIVMPHI . FELICISSIMI
GERMANICI . SECVNDI . IMP . CAES . FL
DOMITIANI . AVGVSTI . EXORNATO
SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO
PONTIF : MINOR. PROC.XX. HAER
PROC .PATRIMONII.PROC.LVDI. MAGNI
PROC.LVDI.MATVTINI.PROC.REG. VRBIS
DEFVNCTO .IBI. OFFICIO . VIARVM
STERNENDARVM . VRBIS . PARTIBVS
DVABVS . PROC. XX. HAER . VMBRIAE
TVSCIAE . PICENI. BRVTT . CALABR
ET . APVLIAE . CVR. . . . VM
TECTORVM . OPERVM . PVBL
QVAEST.AED.II.VIR.FLAMINI. DIVI. AVG
II. VIR. QQ. PATRONO. COLONIAE
. . . LIB . PATRONO . INCOMPARAIBILI
ET. FLAVIS . MAXIMO . ET . GERMANO
ET. RVFINO . FILIIS . EQVO . PVBLICO
ORNATIS

Item

INVICTAE. DIANAE. VICTRICI. PRO
CVRATORES.LIB.COM.LVDI.MATVTINI
...... CAESARIS

Item

EVTYCHVS 19
AVG.LIB
NERONIANVS
MEDICVS. LVDI
MATVTINI. FECIT.SIBI.ET
IRENAE. LIB. CONIVGI
CARISSIMAE.ET
LIBERTIS. LIBERTABVS.Q
POSTERIS QVE
EORVM

Ludus Gallicus

De ludo Gallico hoc vetus extat epigramma Romae

SILVANO. SACNTO 20
C.AVITVRNIVS.MEDI
CVS.LVD.GALLIC
PORTICVM.ET.EXEDR
ET. SIGN. AEN
VOTO. SVSCEPT
L. M.
DEDIC. KAL. MAI
L. MARCIO. ET
SEX. IVLIO. CoS

Regia Tulli Hostilij
Armamentarium
Castra Peregrina 30

Castra Peregrina erant in Coelio monte prope aediculam S. Mariae in Dominica vt ex his inscriptionibus liquet; quae in eius area aliquot annis ante inuentae sunt

PRO.SALVTE . ET.REDITV.D.N.IMP . CAESARIS
V O T I S ////////////////////////////// . PIO . FELICI V O T I S
X.ANNALIB. INVICTO.AVG.DOMITIVS.BASSVS.7 FR.AGENS XX.ANNALIB
FELICITER VICE.PRINCIPIS.PEREGRINORVM.TEMPLVM.IOVIS.REDVCIS. C. P. O FELICITER
CVLTV . DE . SVO . EXORNAVIT (MNI

Item

C O C C E I V S
P A T R V I N V S
P R I N C
P E R E G R I
N O R V M

Mansiones Albanae
Campus Martialis
Campus Fontinarum, alias Forinarum
Campus Coelimontanus
Thermae publicae
Balineae priuatae XXC
Lacus fund. sine nomine LXV
Macellum magnum
Horrea XXIII
Pistrina XXIII

Domus CXXXIII.
In his

Domus Vectiliana, alias Vitelliana
Domus Philippi
Domus Septē Parthorū
Domus Laterani
Caesaris dictatoris
Mamurrae Formiani
Ti. Claudi Centumali
Iunij Senatoris
Stellae poetae
Ti. Claudij Clypti Hymnologi
Tetricorum
Turris Mamilia
Insulae III. millia CVI
Regio in ambitu continet pedes XIII. millia CC

REGIO. III. ISIS. ET. SERAPIS MONETA

Carinae

Vici VIII

Vicus Albus
Vicus Fortunae vicinae
Vicus Anciportus
Vicus Bassianus
Vicus Structorum
Vicus Asellus
Vicus Lanarius
Vicus Primigenius
Vicomagistri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Caput Suburae
Tribus Gratiae aureae, alias areae

Summum Choragium

Summi Choragi hanc mentionem extare vidi

HERCVLI.ET.SILVANO.EX.VOTO
TROPHIMIANVS
AVG. LIB
PROC. SVMMI. CHORAGI
CVM. CHIA. CONIVGE

Caput Sacrae viae
Praetura praeſentiſsima
Lucus Cuperius ſcholae Capulatorum
Templum Iſidis & Serapidis Monetae
Templum Concordiae virilis cum delubro

Aediculae octo

Aedicula Bonae ſpei
Aedicula Serapidis
Aedicula Sangi Fidoni
Aedicula Mineruae
Aedicula Iſidis
Aedicula Veneris
Aedicula Aeſculapij
Aedicula Volcani
Porticus Liuiae iuxta tẽplum Cõcordiae virilis
Porticus Claudij Martialis
Amphitheatrũ Veſpaſiani, quod capit loca LXXVII. millia
Ludus magnus

De ludo Magno extat haec antiqua inſcriptio

DIS. MANIBVS
M. CALPVRNIO. M. F. MEN
VOSENNIO
VIX. ANN. XXX. M. IIX
M. CALPVRNIVS. M. F. MEN
HILARVS. MEDICVS
LVD. MAGN
FRATRI. PASSIM. FEC

Item

L. FVRIO.L.F.PAL. VICTORI
PRAEF.PRAET. IMPERAT. OMNIVM
HONORATO.ET. DONATO. IN
PROVINCIAM. PARTHIAM
ET. VER..... CORON. MVRALI
VALLARI
HASTA. PVRA. SINE. VEXILLIS
OBSIDIONALI
QVE. CORONA. DONATO. PR. AEGYPTI
PRAEF. VRB
PROC.A.RAT.PRAEF. PRAETOR. MISSV.....
RAVENNATIVM. PROC. LVDI. MAGNI
PROC. PROVINCIAE
HISPANIAE. ET. GALL. PRAEF. ALAE
FRONTONIANAE
TRIB. LEGIONIS.II. ADIVTRIC. 7. COH
BRACARVM.IN.BRITANNIA

Ludus Dacicus
Ludus Mamertinus
Castra Misenatium
Castra Misenatium vetera
Schola Quaestorum
Schola Capulatorum
Schola Galli
Thermae Titi Caesaris Augusti
Thermae Traiani Caesaris Augusti

In thermis Traiani inuenta est haec inscriptio

IVLIVS.FELIX. CAMPANIA
NVS.V.C. PRAEFECTVS.VRBI
AD. AVGENDAMTHERMA
RVM.TRAIANARVM.GRATIAM
CONLOCAVIT

Thermae Philippi Caesaris Augusti

Prope aediculam S. Matthaei in Merulana, in thermis Philippi imp. inuenta est haec inscriptio

L.RVBRIVS. GETA.CVR.P.CCCXXIII
D.N.PHILIPPI.AVG.THERM....

Balineae priuatae LXX
Lympheum Ti. Claudij Caesaris Augusti
Lacus pastoris
Lacus sine nomine LXV
Horrea XXIX.alias XIX
Pistrina XXIII
Domus CLX. In his AureaNeronis cũ porticu
Domus Bruttiani
Domus Pompeiani
Titi Caesaris cum atrio, in quo fuit Laocoontis statua
Insulae II millia DCCCVII
Regio continet in ambitu pedes XII. millia CDL

REGIO. IIII. VIA. SACRA alias TEMPLVM. PACIS

Via sacra
Ad Corneta

Vici octo

Vicus Cyprius, post Sceleratus
Vicus Eros
Vicus Veneris
Vicus Apollinis
Vicus Trium viarum
Vicus Anciportus minoris
Vicus Fortunatus minoris
Vicus Sandaliarius

vici Sandaliari, & reg. IIII. mentio est in vetusta hac inscriptione

GERMANICO. CAESARE
C. FONTEIO . CAPITONE COS
KAL. IVN
SEIAE. FORTVNAE. AVG
SACR
SEX. FONTEIVS. Ɔ.L. TROPHIMVS
CN. POMPEIVS. CN. L. NICEPHORVS
MAG. VICI
SANDALIARI. REG. IIII
ANNI. XVIIII D. D

Vico magistri xxxii
Curatores ii
Denuntiatores ii
Carinae caput
Aequimelium
Bucena aurea
Sororium tigillum
Meta sudans
Caput Lynco
Busta Gallica

Templa X

Tēplū Pacis, in quo inter cetera, ornamenta erant templi Hierosolymorū
Templum Remi
Templum vrbis Romae, & Augusti
Tēplū Veneris cloacinae
Templū diuae Faustinae cum porticu
Templum Telluris in Carinis cum Armamētario
Templum Solis
Templum Lunae
Templum Concordiae in porticu Liuiae
Templum diui Neruae in foro Transitorio
Aedes Iani Curiatij
Aedes Iunonis sororiae in Carinis
Aedes Salutis

Aediculae octo

Aedicula Musarum
Aedicula Spei
Aedicula Mercurij
Aedicula Lucinae Valerianae

Aedicula Iunonis Luci- (nae
Aedicula Mauortij
Aedicula Iuuentutis
Aedicula Isidis
Volcanale vbi lotos a Romulo sata
Sacriporticus, alias Sacriportus
Porticus absidata
Area Victoriae
Area Volcani, in qua sanguine per biduum pluit
Sacellum deae Strennuae
Colossus Solis altus P. CIIS. alias cxx. habens in capite radios VII. singulos pedum XXIIS
Apollo Sandaliarius
Odaeum
Forum transitorium, alias Palladiũ, alias diui Neruae, cum porticibus
Forum Cupedinis
Basilica vetus L. Aemilij Paulli
Basilica Constantiniana
Secretarium populi Ro-
Balineũ Daphnidis (mani
Balineae priuatae LXXV

Lacus sine nomine LXXIX
Arcus Titi Caesaris Vespasiani Augusti
Arcus L. Septimij Seueri. A
Arcus Constantini Aug

Horrea XIIX In his
Cantharia, alias Testaria
Pistrina XXIIII

Domus CXXXVIII.
In his

Regis Anci Marci, in via Sacra
Sp. Cassij Viscellini in Carinis, vbi postea templum Telluris fuit
Domus Cn. Pōpeij, post M. Antonij in Carinis
Domus auita Ciceronũ
Domus alia C. Caesaris in Sacra via
Domus M'. Manilij
Domus Philippi in Carinis
Domus D. Coelij Balbini Imp.
Insulae II ∞ DCCLVIII
Regio continet in ambitu pedes XIIII ∞ alias XVII I ∞

REGIO. V. ESQVILINA. CVM. TVRRI ET.COLLE.VIMINALI

Mōs Eſquilinus, alias Ciſpius, Oppius, &Septimius
Mons Viminalis, alias Fagutalis
Aggeres Tarquinij Su-
Cliuus Vrbicus (perbi
Vico patricius

Figlinae

Puticuli, alias puticulae
Spes vetus (in Eſquiliis

Vici XV

Vicus Sucuſanus
Vicus Vrſi pileati
Vicus Mineruae
Vicus Vſtrinus
Vicus Palloris
Vicus Seius
Vicus Siluani
Vicus Capulatorum
Vicus Tragoedus
Vicus Vnguentarius
Vicus Paullinus
Vicus Paſtores
Vicus Caticarius
Vicus Veneris placidae
Vicus Iunonis
Vicus Africus in Eſquiliis antiquus
Vicomagiſtri LX
Curatores II
Denuntiatores II
Stationes cohort. VII. Vigilum
Tabernola
Tres tabernae
Lucus Petilinus
Lucus fageus, alias fagu-
Lucus Eſquilinus (talis
Lucus Querquetularius
Lucus Mephitis
Lucus Iunonis Lucinae
Lucus Viminalis, alias Iouis Viminei
Lucus Rubiginis
Templum Iouis Fagutalis, alias Viminei
Templū Iunonis Lucinae
Templum Mineruae Medicae Pantheum
Templum Siluani ſub Viminali cum porticu
Templum Aeſculapij
Templum Veneris Erycinae ad portam Collinā
cum

cum porticu
Aedes Veneris Verticordiae extra portam Collinam, via Salaria
Aedes Rubiginis via Nomentana, extra portam Catulariam
Aedes Quietis extra portam Collinam
Aedes Honoris ad portā Collinam
Aedes Felicitatis
Aedes Malae Fortunae

Aediculae XVI

Aedicula Fortunae Seiae
Aedicula Veneris placidae
Aedicula Caſtoris
Aedicula Pollucis
Aedicula Siluani
Aedicula Apollinis
Aedicula Cloacinae
Aedicula Herculis
Aedicula Mercurij
Aedicula Martis
Aedicula Lunae
Aedicula Serapidis
Aedicula Veſtae
Aedicula Cereris
Aedicula Proſerpinae
Aedicula Fortunae paruae
Sacellum deae Naeniae extra portam Viminalē
Sacellū Querquetulariū
Sacellum Iouis Fagutalis
Ara Iouis Viminei
Ara Malae Fortunae
Hercules Siluanus
Iſis patricia
Amphitheatrū caſtrenſe
Circus Aureliani cum obeliſco
Forum Eſquilinum
Baſilica Sicini
Regia Ser. Tullij
Campus Eſquilinus
Campus Viminalis ſub aggere, in quo erat aedicula Fortunae paruae
Horti Maecenatis cū turri
Horti Plautiani, alias Plāciani, alias Pallantiani
Horti Torquatiani
Caſtra praetoria
Viuarium
Thermae Olympiadis
Thermae Nouati
Balineum Paulli
Balinea priuata LXXV
Nympheū Alexandri imp
Lauacrum Agrippinae
Lacus Promethei ſecund
Lacus ſine nomine CLXXIX

Caſtellum aquarum Marciae, Iuliae, & Tepulae
Arcus Gallieni
Macellum Liuianum
Horrea XXIII
Piſtrina XXII

Domus CXXC. *In his*
Domus regis Ser. Tullij
Q. Lutatij Catuli
M. Licinij Craſsi diuitis
Aquillij Iureconſulti
P. Virgilij Maronis
Propertij
A. Perſij
C. Plinij Iunioris
Licinij imperatoris
Inſulae II ∞ DCCCL
Regio habet in ambitu pedes XV ∞ DCCCCL

REGIO. VI. ALTA. SEMITA

Mons Quirinalis, alias Agonius, Salutaris, Latiaris, & Mutialis
Campus ſceleratus ad portam Collinam
Cliuus publicus
Vici XIII. *alias* XII
non enim connumerant vicum Bellonae
Vicus Bellonae extra numerum
Vicus Mamuri
Vicus Albus
Vicus Publicus

De vico publico extant hae inſcriptiones

L. IVNIO. L. F. SABATI
NA. POLLIONI. AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN
XLVII
L. IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI. OPTIMO. PI
ENTISSIMO. FEC

Item

T.FLAVIO. AVG. LIBERTO
EPAPHRODITO
CYRNEARIO.A.VIC.PVB
FLAVIA. AVG. LIBERTA
TYCHE. MAR. OLL. D

vicus Florae
vicus Quirini
vicus Flauius
vicus Fortunarum
vicus Paccius
vicus Tiburtinus
vicus Salutis
vicus Calidianus
vicus Maximus
vicus Mustellarius antiquus extra numerum
vico magistri XLVIII. alias LII
Curatores II
Denuntiatores II

Cohortes vigilum III
Capitolium vetus
Malum punicum
Decem tabernae
Ad Gallinas albas
Pila Honoris

Templa XV

Templum Salutis in colle Quirinali
Templum Serapium, alias Serapidis
Templum Apollinis & Clatrae
Templum Florae
Templum Veneris hortorum Salustianorum

De quo mentio est in veteri epigrammate sic

M. AVRELIVS. PACORVS
M. COCCEIVS. STRATOCLES
AEDITVI.VENERIS.HORTORVM
SALVSTIANORVM. BASEM. CVM
PAVIMENTO.MARMORATO
DEANAE
D.D

Templum Quirini cum porticu
Templum Mineruae Flauianae
Templū Fortunae Seiae
Templum aliud Salutis
Templum Fidei
Templū Fortunae liberae
Templū Fortunae ſtatae
Templū Fortunae reducis
Templum Fortunae publicae
Templum Fortun. primigeniae
Aedes diui Fidij in colle, alias ſancti Fidij ſemipatris

Aediculae XVI

Aedicula Fortun. paruae
Aedicula Genij Liberorū
Aedicula Genij Larum
Aedicula Dianae Valerianae
Aedicula Iunonis Iuliae
Aedicula Spei
Aedicula Sangi, in qua lana, colus, & fuſus Tanaquildis
Aedicula Siluani
Aedicula Veneris
Aedicula Herculis
Aedicula Victoriae
Aedicula Matutae
Aedicula Liberi patris
Aedicula Saturni
Aedicula Iouis
Aedicula Mineruae
Sacellum Quirini
Porticus Quirini
Porticus Milliaria
Area Callidij

Statua Quirini alta pedes xx
Statua Mamuri plumbea
Statua Fortunae publicae in colle
Statuae duae marmoreae Alexandri Magni Bucephalum domantis Fidiae & Praxitelis
Circus prope portam Collinam, iuxta aedem Veneris Erycinae cum obeliſco, forte Saluſtij
Circus Florae
Forum Saluſtij
Forum Diocletiani
Senaculum matronarum in colle Quirinali, quod Antoninus Alagabalus fecit

Horti Saluſtiani

Thermae Diocletiani & Maximiani

In his thermis inuenta eſt haec inſcriptio

CONSTANTIVS.ET.MAXIMIANVS.INVICTI.AVGG.
SEVERVS.ET.MAXIMIANVS. CAESS
THERMAS. ORNAVER. ET. ROMANIS.SVIS
DEDICAVER

Thermae Conſtantini in colle

In aedicula quadam vetuſta, pone thermas Conſtantini adhuc haec inſcriptio extat

PETRONIVS. PERPENNA. MAGNVS
QVADRATIANVS. V. C. ET. INL.PRAEF.VRB
CONSTANTINIANAS. THERMAS. LONGA
INCVRIA.ET.ABOLENDAE.CIVILIS. VEL
POTIVS. FERALIS. CLADIS.VASTATIONE
VEHEMENTER.ADFLICTAS.ITA. VT. AGNI
TIONEM.SVI.EX. OMNI. PARTE. PERDITA
DESPERATIONEM.CVNCTIS. REPA
RATIONIS. ADFERRENT. DEPVTATO. AB
AMPLISSIMO.ORDINE. PARVO
SVMPTV.QVANTVM. PVBLICAE
PATIEBANTVR. ANGVSTIAE. AB
EXTREMO
VINDICAVIT. OCCASV. ET. PROVISIONE
LARGISSIMA. IN. PRISTINAM
FACIEM. SPLENDOREMQVE. RESTITVIT

Balinea Paulli

Balinea priuata LXXV

Lacus LXXV

Bibliotheca Vlpia in thermis Diocletiani

Horrea XIX

Piſtrina XXIII

Domus CLV. In his

Domus Corneliorum

Domus Attici

Domus C. Saluſtij

Domus T. Flaui Sabini

Insulae III ∞ DV

Regio in ambitu continet pedes XV ∞ DC

REGIO. VII. VIA. LATA

Vici XL
Vicus Ganymedis
Vicus Gordiani minoris
Vicus Nouos
Vicus Caprarius
Vicus Solis
Vicus Gentianus
Vicus Sanci
Vicus Herbarius
Vicus Mansuetus
Vicus Sigillarius minor
Vicus Solatarius
Vicus Fortunae
Vicus Spei maioris
Vicus Nouus vlterior
Vicus Libertorum
Vicus Publij
Vicus Nouus citerior
Vicus Statuae Veneris
Vicus Archemoriũ, àlias Archemonium
Vicus Aemilianus
Vicus Piscarius
Vicus Caelatus
Vicus victoris
Vicus vicinus
Vicus Graecus
Vicus Lanarius vlterior
vicus Pomonae
vicus Caput Mineruae
vicus Troianus
vicus Peregrinus
vicus Castus
vicus Minor
vicus Putealium
vicus Scipionis
vicus Iunonis
vicus Sellarius
vicus Isidis
vicus Tabellarius
vicus Mancinus
vicus Lotarius
vicomagistri CLX
Curatores II
Denuntiatores II
Cohortes VII. primorum vigilum
Pila Tiburtina
Ad Mansuetos
Lapis pertusus
Templum Solis
Templum nouum Spei
Templum nouũ Fortunae cum porticu a Lucullo cōditũ, in quo erat statua Mineruae facta a Fidia,

poſita a Paullo Aemilio
Templum nouum Quirini
Aedicula Capraria
Porticus Conſtantini

Sacellum Genij Sangi
Eequi Aenei Tyridatis
Forum Syarium, alias Suarium

De quo mentio eſt in hoc vetuſto epigrammate

DOMINO. NOSTRO
FL. CLAVDIO. CONSTANTINO
FORTISSIMO. HAC
BEATISSIMO. CAESARI
FL. VRSACIVS. V. P
TRIBVNVS. COHORTI
VM. VRBANARVM
X. XI. ET. XII. ET. FORI
SYARI

Forum Archemorium
Caſtra Gẽtiana, alias Gypſiana
Campus Agrippae
Horti Argiani
Balinea priuata LXXV
Nympheum Iouis
Lacus Ganymedis
Lacus ſine nomine LXXVI
Arcus DD. Marci & Veri

Arcus Gordiani iunioris Aug
Arcus Nouus
Piſtrina XVII.
Horrea XXV
Domus CXX In his
Domus Martialis
Inſulae III ∞ CCCXXCV
Regio in circuitu cõtinet pedes XXIII ∞ DCC

REGIO. VIII. FORVM. ROMANVM

Mons Saturnius, poſt Tarpeius, demum Capitolinus; alias Capitolium, vbi omnium deorum ſimulachra celebrabantur

Arx Capitolij
Rupes Tarpeia, alias saxũ Carmentale
Cliuus Capitolinus
Porta Stercoraria
via Noua

Vici XII.

vicus Ligurum
vicus Iugarius
vicus Thurarius
vicus Tuscus
vicus vnguentarius maior
vicus vnguẽtarius minor
vicus nonus

* *reliqui desunt*

vico magistri XLVIII
Curatores II
Denuntiators II
Cohortes Vigilum VI
vmbillicus vrbis Romae
Milliarium aureum
Porta Carmentalis
Puteal Libonis
Lacus Curtius
Pila Horatia, vbi Tropaea locata
Scalae annulariae
Sub Nouis
Ad Iunium secundũ Tiberim
Luteolae ad Iani tẽplum
Marsyas
Fauissae Capitolinae
Lucus Vestae Cuperius

Templa XXI.

Templum Iouis Capitolini, alias optimi maximi, in quo erant tria delubra
Medium Iouis
Dextrum Mineruae
Laeuum Iunonis, ibique in arca lapidea seruabantur libri sibyllini.
Templum Iouis Feretrij
Templum diui Iulij in foro, in quo simulachrum erat Veneris e mari exeuntis DD. ab Augusto
Templum Castorum ad lacum Iuturnae, alias Castoris & Pollucis, in quo erat signum Florae

De hoc templo puto loqui hanc inſcriptionem

C. TERENTIO. C. L. PAMPHILO
SAGARIO. POST. AEDEM. CASTORIS
CALPVRNIAE. Ɔ. L. SALVIAE

Templum Concordiae cum cella, inter forum & Capitolium a Camillo D.D. In quo erat ſenaculum, vbi magiſtratus cum ſenioribus deliberabant. Erantque in eo haec ſimulachra

Battonis adorantis Apollinem, opus Bedae

Latonae puerperae Apollinem & Dianam ſubſtinentis, opus Euphranoris

Aeſculapij & Hygiae, opus Nicerati

Martis & Mercurii, opera Piſicratis

Cereris & Iouis, opera Sthenis, &

Victoriae

Templum Veſtae cum atrio, vbi erant Palladiū, Ignis, & Virgines veſtales

Templum deum Penatium

Templum Romuli, alias Quirini in foro

Templum Iani Gemini aereum, quattuor portarum, cum ſigno Iani, opus Scopae & Praxitelis ab Auguſto DD.

Templum diui Traiani

Templum diui T. Caeſaris Veſpaſiani

Templum Carmentae

Templum Veneris caluae nouum

Templum Veneris caluae vetus

Templum vetus Mineruae

Templum Nemeſis cum ſimulachro

Templum Saturni cum ara vbi erat aerariū, ante quod erat aeneum Siluani ſignum

Aerarium populi Romani praeter omnium antiquariorum sententiam erat, vbi nunc est aedicula S. Saluatoris in statera, & olim fuit S. Saturnini, vt ex hoc epigrammate ibidem effosso constat

L.CALPVRNIVS.PISO
M.SALLVIVS
PR.AER
AREAM.EX.S.C.A.PRIVATIS
PVBLICA.PECVNIA
REDEMPTAM.TERMINAVER

De templo Saturni, in quo erat aerarium, mentio est in antiquo marmore ita

SANC.SAL
T.PETIDIVS.T.F
FAB.LVCEIVS
VIII. VIR.AED.PLEB
POTESTAT.VIII. VIR
II. FANOR.VIII.VIR
III.AERARI .SAT
S. P. D. D

Templum diui Augusti
Templum Iunonis Martialis
Templum Larum
Templum Veneris genitricis, alias Veneris & Anchisae cum atrio

Aedes X

Aedes Victoriae

Aedes Opis & Saturni in vico Iugario

Aedes Martis vltoris in foro diui Auguſti

Aedes Veiouis inter arcem & Capitolium prope Aſylum, cum eius ſimulachro cupreſsino

Aedes Iouis Tonantis in cliuo Capitolii, in qua erant ſigna

Iouis Tonantis, opus Locrae

Iouis ex aere Deliaco } opus Hygiae
Caſtoris & Pollucis } opus Hygiae

Aedes Herculis victoris parua & rotũda in foro Boario

Aedes matris Matutae

Aedes Vortumni in vico Tuſco

Aedes Iunonis Monetae cum officina

Aedes Iouis cuſtodis DD. a Domitiano

Aedes Veneris cloacinae

Aedes Veneris Erycinae

Aedes Salutis

Aedes Libertatis

Aedes Iouis ſponſoris

Aedes Mentis

Aedes Fidei in Capitolio

Aedes Fortunae primigeniae

Aedes Aij Locutij

Aedes Fortunae proſperae

Aedes fortis Fortunae in Foro Boario

Aediculae XII

Aedicula Victoriae DD. a M. Porcio Catone

Aedicula Iuuentatis

Aedicula Termini

Aedicula Concordiae aerea ſupra Graecoſtaſim

Aed. Fortunae obſequẽtis

Aedicula Matris Rumae

* *

* *

* *

* *

* *

* *

Porticus Iulia

Porticus Margaritariorũ

Porticus Liuiae

Porticus Auguſti

Porticus Minucia, alias Numicia
Porticus Naſicae
Porticus Porphyretica
Porticus Capitolinae
Porticus Conſtantini
Iani duo, celebris mercatorum locus ad arcum Fabianum, ſuperior inferiorque
Atrium publicum in Capitolio
Atrium Mineruae
Atrium Veſtae
Area Opis } in vico Iugario
Area Cereris }
Area Saturni ante aerarium
Sacellum Sumani
Sacellum Larum
Sacellum Pudicitiae patriciae
Sacellum Herculis in foro Boario
Delubrum Mineruae in foro
Delubrum Larum
Aſylum inter duos lucos, arcemque & Capitolium
Domus diui Tati
Doliola
Sepulchrum Romuli
Sepulchrum Accae Laurentiae in via noua
Ficus ruminalis
Lupercal virginis
Germalus
Ara Saturni vetus
Ara Saturni noua ad lacum Curtij
Ara Iunonis Iugae in vico Iugario
Ara Iouis Piſtoris in Capitolio

Signa & statuae deorum

signum Iouis imperatoris Praeneste deuectum

signum aereum Iouis a SP. Caruilio ex Samnitica praeda factum

signum Iunonis DD. a Pompeio Bithynico

signum Apollinis translatum ex Apollonia a Lucullo, altum cubitos XXX. alias XXXII

signum Mineruae Catulianae, opus Euphranoris

signa duo Herculis, alterum a P. Sempronio Sauerrione dedicatum

Alterum aereum, opus Lysippi a Q. Fabio Maximo Tarento deuectum

signum Herculis tunicati iuxta rostra

victoria aurea in templo Iouis opt. max

Fides candida

signum Vortumni in vico Iugario

signum matris Statae

Tria signa deorum nixiorum, ante cellam Mineruae in templo Iouis Capitolini

signum Boni euentus } opera Praxitelis
signum bonae Fortunae } opera Praxitelis

Simulachra hominum

statua diui Iulij equestris in eius foro

Diui Augusti

Diui Claudij II. aurea X. pedum in templo Iouis opt max

Diui Constantini equestris

Romuli & Remi infantium sub lupa

septem regum in Capitolio

Attij Naui auguris ante Curiam

L. Iunij Bruti primi cos. in Capitolio

P. Valerij Poplicolae

Horatij Coclitis in comitio
Mucij Scaeuulae
Annij fetialis equeſtris in atrio domus regis Superbi
M. Furij Camilli pro roſtris
Tullij Coelij }
L. Roſcij } Legatorum populi Romani a Fidenatibus caeſorum pro roſtris
Sp. Nautij }
C. Fulcinij }
P. Iunij } Legatorum P. R. ab Illyriis caeſorum pro roſtris
Ti. Coruncanij }
Cn. Octauij in legatione occiſi pro roſtris
Equeſtris togata Q. Marcij Tremuli ante templum Caſtorum
L. Caecilij Metelli pont. max. in Capitolio
Q. Fabij Maximi aerea equeſtris in Capitolio
P. Scipionis Africani
L. Scipionis Aſiatici chlamydata & crepidata
M. Lepidi bullata & praetextata
Trebij aedilis in Capitolio
Sullae dictatoris aurea equeſtris
Sullae Felicis dictatoris aenea
Trium Sibyllarum pro roſtris
Cloeliae v. v. equeſtris
Caiae Suffetiae v. Veſtalis
Corneliae Gracchorum matris
Hermodori Epheſii LL. X tabularũ interpretis in comitio
Alcibiadis }
Pythagorae } in comitio
Trophaea C. Marij aurea in Capitolio
Currus ſeiuges a Cn. Cornelio poſiti
Simulachrum leonis pro roſtris
Equus C. Caeſaris in eius foro

Equus aeneus Domitiani Auguſti
Equus aeneus Traiani Auguſti
Equa cernens quattuor ſatyros
Elephas herbarius
Aereum tauri ſimulachrum in foro boario
Signum anſeris argenteum in Capitolio
Clypei XII. inaurati
Clypeus Martis cum imagine Haſdrubalis
Aenearum tabularum publicarum tria millia
Ludus Aimilius, alias Lepidi

Fora

Forum Romanum, quod dicebatur magnum, alias vetus
Forum Caeſaris, in quo erant Veneris ſigna duo, alterum loricatum, alterum factum ab Arceſilao
Forum Auguſti, in quo erant ſtatuae M. Valeri Coruini, & eburnea Apollinis
Forum Traiani cum porticu
Forum Boarium
Forum Piſcarium
Forum Argentarium
Curia
Curia Hoſtilia ſub veteribus
Curia Calabra in Capitolio, vbi pontifex minor pronuntiabat dies
Regia Numae, alias Curia Pompiliana, in qua ſacrarium erat Opeconſiuae
Senaculum aureum
Baſilica Paulli Aimilij cum Phrygiis columnis in foro
Baſilica Iulia

Huius basilicae mentio est in hac inscriptione paulo ante in foro Romano prope columnam inuenta

GABINIVS. VETTIVS
PROBIANVS. V. C. PRAEF. VRB
STATVAM QVAE. BASILICAE
IVLIAE . A . SE . NOVITER
REPARATAE . ORNAMENTO
ESSET. ADIECIT
DEDIC. XV. KAL. FEBRVARI
. . . . . PVBLICORVM
CORNELIO . ANVNLINO. II
ET . AVFD . FRONTONE CoS

Basilica Vlpia, alias Traiani
Basilica Porcia, vbi fuerat domus Q. Maenij
Basilica Sempronia
Basilica Argentaria
Basilica Opimij
comitium in quo erat ficus Ruminalis
Rostra populi Romani vetera
Rostra populi Romani noua
Graecostasis
carcer imminens foro a Ser. Tullio aedificatus media (vrbe
stationes municipiorum
Ludi litterarij
schola Xantha
Horti Asiniani
septem, alias quinque tabernae argentariae nouae
Balineum Polycleti
Balineae priuatae LXVI
Lacus Iuturnae
Lacus sine nomine CXX
Bibliotheca Capitolina

bibliotheca

Bibliotheca templi diui Traiani
Arcus Fabianus
Arcus Ti. Caeſaris prope aedem Saturni
Arcus Traiani Caeſaris Auguſti
Arcus Seueri, & M. Antonini in foro boario
Fornix Sertinij in foro boario cum ſignis auratis
columna C. Duilij
columna Maenia
columna Magn. lud. ſaecul
columna roſtrata in Capitolio
columna diui Iulij roſtrata pedum xx
columna coclidis Traiani imp. alta pedes CXXIIX. habet gradus CXXCV. feneſtellas XLV
ſepulchrum C. Poblicij Bibuli aedilis plebis

Huius ſepulchri adhuc ſuperſunt veſtigia, cum hac inſcriptione

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO. AED. PL. HONORIS
VIRTVTIS. QVE. CAVSSA. SENATVS.
CONSVLTO: POPVLI. QVE. IVSSV. LOCVS
MONVMENTO. QVO. IPSE. POSTERI. QVE
EIVS. INFERRENTVR. PVBLICE. DATVS. EST

Macellum . . . . .
Horrea XXIIX. in his
Germanica &
Agrippiana
Piſtrina XXX

Domus CL. *in his*

L. Tarquinij Superbi regis cum atrio
M. Manlij Capitolini
P. Scipionis Africani
T. Annij Milonis
P. Ouidij Naſonis
M. Valerij Amerini equitis Romani
Inſulae III ∞ DCCCLXXX
Regio in ambitu continet pedes XIIII ∞ DCCCLXVII

REGIO.IX.CIRCVS.FLAMINIVS

collis hortulorum, alias Hortorum
campus Martius
via Fornicata
via recta

Vici XXX

vico magiſtri CXX
curatores II
Denuntiatores II

Palus Caprea
Mimitia vetus
Mimitia frumentaria
Crypta Balbi
Ciconiae nixae
Meleagricum
Fregellae
Lucus Mauortianus
Lucus Mineruae vetus

Lucus Petilinus maior extra portam Flumentanam
Lucus Victoriae
Lucus Lucinae vbi erat Terentum

Templa octo

Pantheum Iouis vltoris, in quo erant ſigna
Herculis humi ſedentis
Mineruae ex ebore, opus Phidiae
Veneris cum vnione Cleopatrae
Templum Iani prope theatrum Marcelli, cum ſigno Iani bifrontis
Templum Bruti Callaci, in quo erat
coloſſus Martis, &
ſtatua Veneris Gnidiae nudae
Templum Apollinis
Templum Neptuni iuxta ſepta
Templum diui Antonini cum columna coclide
Templum Mineruae Chalcidicae

templum Isidis & Serapidis prope ouile

Aedes XX

Aedes antiqua Apollinis cum lauacro, & colosso
Aedes Herculis magni custodis circi Flaminij
Aedes Metelli vbi erat statua eburnea Iouis a Praxitele facta
Aedes Martis in circo Flaminio
Aedes Volcani in circo Flaminio
Aedes Iuturnae ad aquam Virginem
Aedes Bellonae versus portam Carmentalem in circo Flaminio, intra quam dabatur senatus legatis exterarum nationum, quos in vrbem admittere nolebãt
Aedes Mineruae
Aedes Fortunae equestris vetus
Aedes Apollinis
Aedes Neptuni in circo Flaminio
Aedes Larium permarinum in campo Martio
Aedes Boni euentus
Aedes Veneris victricis
Aedes Castoris in circo Flaminio
Aedes Florae
Aedes Iunonis reginae
Aedes Dianae
Aedes Herculis Musarum
Aedes Iunonis in porticu Octauiae, vbi erant statuae

Aesculapij & Dianae } opera Scopae

Iunonis Veneris, & Iouis } opera Phylisci Rhodij

simulachrum Iunonis opus Dionysij & Polyclis

Dianae
Latonae
IX. musarum
Apollinis nudi
Apollinis cytharam tenentis

} opera Timantidis

Aesculapij & Dianae } opera Cephisidori

Aediculae XXX

Porticus Q. Catuli
Porticus Philippi
Porticus Corinthia duplex Cn. Octauij
Porticus Argonautarum
Porticus Pompeij Magni, cum curia, & atrio
Porticus Metelli
Porticus Agrippae ante Pantheum
Porticus Octauiae sororis Augusti, in qua erant schola, curia, & Bibliotheca
Delubrum cum signo
Apollinis, opus Phylisci Rhodij

Item Statuae

Sauri &
Batrachi
Veneris, opus Phidiae &
Corneliae Gracchorum matris
Porticus Traiani Aug. in campo Martio
Porticus Gordiani imp
Porticus Gallieni imp
Porticus Europae
Atrium Pompeij
Sacrarium Numae

Delubrum Iouis ſtatoris
Delubrum Cn. Domitij cum ſignis
Neptuni, Thetidos
Achillis, Nereidum, &
Tritonum } opera Scopae
Delubrum Apollinis in porticu Octauiae
Ara Neptuni
Iſaeum
Serapium
Mineruium
Odaeum
Minerua vetus cum luco
Iuppiter Pompeianus pedum xxx
Coloſſus Apollinis
Equiria
Circus Flaminius
Circus Alexandri imp
Stadium
Obeliſcus pro gnomone in campo Martio
Stabula quattuor factionum

ideſt Praßinae, Ruſſatae, Venetae, & Albatae, de quibus in his antiquis inſcriptionibus mentio eſt

M . AVRELIO . LIBERO
PATRI . E T . MAGISTRO
E T . SOCIO . DOMINO
E T. AGITATORI. FACTIONIS
PRASSINAE
AVRELIVS. CAECILIVS. PLANETA
PROTOGENES. O B. III. PALMAR
HOC. DONVM. VOLVIT
D . D

Item

C. APPVLEIVS. DIOCLES. AGITATOR
FACTIONIS.RVSSATAE
NATIONE.HISPANVS.LVSITANVS
ANNORVM. XXXVII. MENS.VII.D.XXIII
PRIMVM. AGITAVIT. IN. FACTIONE
ALB. ACILIO. AVIOLA.ET.CORELLIO
PANSA. COS
PRIMVM. VICIT. IN. FACTIONE. EADEM
M'. ACILIO. GLABRIONE.C. BELLICIO
TORQVATO. COS
PRIMVM. AGITAVIT. IN. FACTIONE
PRASSINA
TORQVATO.ASPRENATE.II. ET. ANNIO
LIBONE. COS
PRIMVM. VICIT.IN.FACTIONE.RVSSATA
LAENATE. PONTIANO. ET. ANTONIO
RVFINO. COS

Item

C. APPVLEIO. DIOCLI
AGITATORI. PRIMO. FACT
RVSSAT.NATIONE.HISPANO
FORTVNAE. PRIMIGENIAE
D. D
C.APPVLEIVS.NYMPHIDIANVS
ET.NYMPHIDIA.FILII

Item

CL. AVRELIO. POLYPHEMO
DOMINO. ET. AGITATORI
FACTIONIS. RVSSATAE. TOGENI
CAESAREO. SVI. TEMPORIS. PRIMO
ET.SOLO.FACTIONARIO.OB.GLORIAM

Item

DIIS . MANIBVS
M.ANTONIO. M.F. ANIENSI
MATRINIO . EVOK . AVG
VIX. ANN. XXXIIX. M. VIII
M. ANTONIVS. M. F. ANIEN
PRIMIGENIVS
MEDICVS. FACT . RVSSAT
FRATRI . SANCTISS . FEC

Item

Q. RAPIDIO. Q. F. LEM.
SEPVLLIO
PROCVRATORI . DROMI
FACTIONIS . VENET
Q.RAPIDIVS. XENODO
TVS.ET.RAPIDIA
IVVENTINA
PAR
FECERE

Item

Q. RAPIDIO. Q. F. LEM
MVLIONI
MORATORI.LVDI
CIRCEN . ET
AGITATORI
FACTION.VENET
VIX. ANN. LX
RAPIDIA . MARIT
PIISSIMO
B. M. F

Item

M. VIPSANIO . FVLLONI . TENTORI
M. VIPSANIO. EROTI. AVRIGATORI
M. VIPSANIO. MIGNIONI . VIATORI
M. VIPSANIO. QVARTIN. SVCCONDITORI
M. VIPSANIVS. RVFINVS. MEDICVS. FACT
VENETAE. OLL. IIII. DD

Theatrum Pompeij
Theatrum Lapideum
Theatrum Balbi capit loca xxx ∞ xcv
Theatrum Marcelli capit loca xxx ∞

De theatro Marcelli haec extat inscriptio

IMP . CAESARI . DIVI . NERVAE . F
NERVAE . TRAIANO . AVG . GERM
DACICO. PONT. MAX. TRIB. POT. VIII
IMP. IIII. COS. V. P. P. OPTIMO. PRINCIPI
SAGARI . THEATRI . MARCELLI
CVLTORES. DOMVS. AVG.

Amphitheatrum T. Statilij Tauri
Naumachia Domitiani
Forum Ahenobarbi
Basilica Mattidij, alias Macidij, alias Matidiae
Basilica Marciana
Basilica Antoniniana, vbi erat prouinciarũ memoria
Curia Pompeij cum atrio & porticu
Curia Octauiae cum porticu, in qua erat signum Apollinis fulmen tenentis
Septa Agrippiana

Septa Trigaria
Ouile
Diribitorium
Villa publica,vbi primum cenſus populi dictus eſt
Carcer C. virorum
Horti Lucullani
Horti Agrippae
Schola porticus Octauiae, in qua erat ſtatua Cupidinis opus Praxitelis
Quattuor ſatyri,& duae nymphae
Thermae Agrippae
Thermae Neronianae
Thermae Alexandrinae
Thermae Hadriani imp
Thermae Decianae
Balinea priuata LXIIII
Lauacrum Apollinis
Lacus Thermarũ Neronis
Lacus ſine nomine
Fons Scipionum
Bibliotheca porticus Octauiae
Arcus Ti. Caeſaris
Arcus diui Claudij
Columna coclidis Antoniniana,alta pedes CLXXV. habens gradus CCVI. & feneſtras LVI
Columna index belli inferendi,ante aedem Bellonae
Sepulchrum, ſiue Mauſoleum Auguſti, in quo erant duo pares obeliſci magni, ſinguli pedum XLIIS

De quo haec extat inſcriptio

M. VLPIVS
AVG.L.AEGLVS
PROC.MAVSOLEI
IMAGINEM
CORINTHIAM
TRAIANI.CAESARIS
COLLEG.FAENARIOR
D.D

Sepulchrum Domitiorum in colle hortulorum
Sepulchra in campo Martio
Sullae Felicis dictatoris
Iuliarum Caesaris amitae, & filiae
Hirtij & Pansae consulum
Pistrina XXXII
Horrea XXXII
Domus CXL. in his
Domus Alexandri imperatoris
Domus Pinciorum in colle hortulorum
Insulae III ∞ DCCXXCVIII
Insula Philidis
Regio in circuitu continet pedes XXX ∞ DLX

REGIO. X. PALATIVM

Mons Palatinus, alias Romulius
Via Noua
Prata Bacchii, vbi fuerunt aedes Vitruuij Fundani
Cliuus Victoriae

Vici septem

vicus Padi
vicus Curiarum
vicus Fortunae respiciētis
vicus Salutaris
vicus Apollinis
vicus Huiusque diei
vicus Fortunae reducis
vicomagistri XXIIX
Curatores II
Denuntiatores II
Roma Quadrata
Sedes imperij Romani
Velia
Summa Velia
Ad capita Bubula
Sicilia in Palatio
Ad Mammā, hoc est diaetae Mammeae
Lucus Larum

Templa X

Templum Iouis Statoris
Templum Fidei
Templū Apollinis Palatini dedicatum ab Augusto, vbi lychnuchi pendebant instar arboris mala ferentis, cum porticu, & area, in quo erant

Simulachra dei Apollinis, opus Scopae
Dianae, opus Timothei, &
Signa IIII. bouum aeneorum a Myrione facta
Templum Lunae in Palatio
Templum Iouis, alias Solis Alagabali
Templum Augusti
Templum Quirini prope Lupercal, vbi erat signum lupae praebentis duobus pueris Romulo & Remo mammas
Templum Iouis propugnatoris

De quo meminit haec inscriptio

P. MARCIVS . VERVS
IMP.COMMODO.VI.ET.PETRO
NIO.SEPTIMIANO.COS
AN.P.R.C.DCCCCXLI.K.DEC
IN.PALATIO. IN.AEDE.IOVIS
PROPVGNATORIS
IN . LOCVM . V E R I
L.ATILIVS.CORNELIANVS
COOPTATVS

Templum Matris deum, alias Magnae matris Ideae cũ simulachro eius ex Pessinunte deuecto
Templum Febris in Palatio cum ara

Aedes IX

Aedes Consi
Aedes deae Viriplacae in Palatio
Aedes Fortunae vicinae
Aedes Rhamnusiae
Aedes Iouis Victoris
Aedes Diiouis
Aedes Orci
Aedes Vestae
Aedes Victoriae

Aediculae VII

Porticus Templi Apolli-

nis cum ſtatua M. Varronis (latini
Area templi Apollinis Pa-
sacellum Larum in Velia
sacellum Volupiae
Delubrũ Iunonis Soſpitae
Delubrum Palatij
Delubrum Mineruae
Delubrum Latonae
Pentapylon Iouis Arbitratoris
Auguratorium
Iouis Coenatio
Curia Saliorum
Sacrarium Saliorum Palatinorum
Lupercal in Theatro
Caſa Romuli
Tugurium Fauſtuli
Ara Febris
Ara Palatina
Coloſſus Iouis Opt. Max. altus pedes CCL
Fortuna reſpiciens
victoria Germaniciana
coloſſus Apollinis Tuſcanici L pedum in Bibliotheca Palatina
Statua aurea Britannici Caeſaris
Theatrum Statilij Tauri in Palatio
Curiae veteres IIII. id eſt
Foriensis
Rapta
Vellenſis, & Velitia
Balineae Palatinae
Balineae priuatae XV
Arcus Octauij patris Auguſti, cum ſignis Apollinis & Dianae ex vno lapide, opus Fidiae, quadriga, & curru
Bibliothecae Palatinae duae, videlicet, Latina Apollinis, in qua erat ſtatua Numeriani Imperatoris

De qua mentio eſt in his duabus inſcriptionibus

O S S A
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER
AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIRIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA
LIB. ET. A. BIBLIOTHECA. LATINA
APOLLINIS. CONIVGI. FIDELISSIMAE
ET. PIISSIME. B. D. S. M

Item

SVLPICIAE
THALLVSSAE
ANTIOCHVS. TI. CLAVDI
CAESARIS. BIBLIOTHECA
LATINA. APOLLINIS
CONIVGI. SVAE
BENE. MERITAE

Item Bibliothecae Graecae

DIS. MANIBVS
C. IVLIVS. FELIX.
A. BIBLIOTHECA
GRAECA. PALAT

Bibliotheca domus Tiberianae
Septizonium Seueri imperatoris
Sepulchrum Cinciorum
Pistrina XII
Horrea XVI

In horreis Palatinis inuentum

IMP. T. CAESARI
DIVI. F
VESPASIANO. AVG
PLEPS. VRBANA
QVAE. FRVMENTVM
PVBLICVM. ACCEPIT
ET. TRIBVS

Domus CXXCIX. in his
Tulli Hostilij regis
Anci Marcij regis
Ser. Tullij regis
Poplicolae in Velia
L. Crassi oratoris

L. Hortensii oratoris
L. Sergij Catilinae
M. Aemilij Scauri
C. Caesaris dictatoris
L. Annaei Senecae
M. Valerij Flacci
D. Catuli
M. Ciceronis
Domus Augustana
Domus Tiberiana cum Bibliotheca
Domus Dionysij
Domus Ceioniorum
Insulae ∞ DC
Regio continet in ambitu pedes XI ∞ DC

REGIO. XI. CIRCVS MAXIMVS

Vici octo
vicus Consiuius, alias Cōsinius
vicus Proserpinae
vicus Cereris
vicus Argaei
vicus Piscarius
vicus Parcarum
vicus Veneris
vicus Sanctus
vicus antiquus Publicij ad portam Trigeminam
vico magistri XXXII
curatores II
Denuntiatores II
Porta Trigemina
salinae ad portam Trigeminam
velabrum maius in foro Olitorio
velabrum minus
Argiletum
Lucus Semelis minor
Lucus Saturni
Templum Mercurij
Templum Castoris
Templum Herculis Victoris in foro Boario
Templum Iani ad forum Olitorium

Aedes XXII
Aedes Summani, alias Ditis patris
Aedes Cereris vetus
Aedes Proserpinae
Aedes Veneris opus Fabij Gurgitis

Aedes Portumni ad pontem Sublicium, alias Aimiliū
Aedes Herculis Oliuarij ad portam Trigeminam
Aedes Cereris
Aedes Pompeij, in qua erat Herculis ſignum a Myrione factum
Aedes Portumni vetus
Aedes Murciae, alias Veneris Myrteae
Aedes Conſi ſubterranea, alias Neptuni equeſtris
Aedes Pietatis in foro Olitorio
Aedes Iunonis Matutae in foro Olitorio
Aedes Iunonis
Aedes Pudicitiae patriciae
Aedes Pudicitiae plebeiae in vico Longo
Aedes Fortunae virilis ad Tiberim, in qua erat ſtatua lignea ser. Tullij regis

Aedes Spei in foro Olitorio
Aedes Apollinis Medici
Aedes Liberi, Liberaeque
Aedes Solis
Aedes Florae

Aediculae octo

Aedicula Veneris
Aedicula Iunonis
Aedicula V. . . .
Aedicula Iuuētatis } in circo
Aedicula Solis } in circo
Aedicula Proſerpinae
Aedicula Cereris
Aedicula Parcarum
Area Sancta
Area Apollinis
sacrariū Saturni cū luco
sacellum Iouis Cōſeruatoris
sacrarium Numae
Ara maxima, alias magna Herculis
Ara Conſi
Ara Iouis Inuentoris
Ara Accae Laurentiae in Velabro
Apollo Coeliſpex
Hercules triumphalis

signa dearum Setiae, alias Segeſtae
Metiae, ac } in circo maximo
Tutilinae }
circus Maximus, qui capit loca CDXXCV ∞
In quo erant obeliſci duo magni
Quorum maior eſt pedum CXXXII
Minor pedum LXXXIIXS
circus Intimus
Forum Olitorium
Baſilica Caii, & Lucij Caeſarum

Prope aediculam S. Mariae Aegyptiacae, quam Caij & Lucij baſilicam eſſe Pyrrhus credit, hae inſcriptiones inuentae

C. CAESARI. AVGVSTI.F
PONTIFICI.COS
DESIGNATO
PRINCIPI.IVVENTVTIS
Item
L.CAESARI.AVGVSTI.F
AVGVRI.COS
DESIGNATO
PRINCIPI.IVVENTVTIS

campus Trigeminorum
Tabernae bibliopolarum Argiletanae
Emiſſarium cloacae maximae in Tiberim
Balineae priuatae XV
Lacus ſine nomine XV
Fornix Sertinij in circo maximo cum ſignis auratis
columna Lactaria in foro Olitorio, ad quam infantes lacte alendos deferebant
Lupanaria
Horrea XVI

Piſtrina XII
Domus CXXCIX
Inſulae ∞ DC
Regio in ambitu continet pedes XI ∞ DC

REGIO.XII.PISCINA.PVBLICA

Vici XII
vicus veneris almae
vicus Piſcinae publicae
vicus Dianae
vicus Ceios
vicus Triari
vicus Signi ſalientis
vicus Laci tecti
vicus Fortunae Mãmõſae
vicus Colafiti paſtoris
vicus portae Ruduſculanae
vicus portae Naeuiae
vicus victoris
vicomagiſtri XLVIII
curatores II
Denuntiatores II
cohortes vigilum III
caput viae nouae
Fons Lollianus

Aedes Bonae deae Subſaxanae
Aedes Iſidis

Aediculae XII
Aedicula Veneris almae
Aedicula Dianae
Aedicula Fortunae Mammoſae

*

Area radicaria
Ara Lauernae
Fortuna Mammoſa
Iſis Athenodora
signum Delphini
campus Lanatarius
Horti Aſiniani
Thermae Antoninianae
Balineae priuatae LXVIII
Lacus LXXX

De quo mentio extat in veteri hac inſcriptione

APPIO . ANNIO . BRADVA
T . VIBIO . BARO . COS
MAGISTRI. FONTIS. LOLLIANI
M . VLPIVS . FELIX
N . CONFLONIVS . VITALIO
C . CLODIVS . SATVRNINVS

Q

septizonium vetus
Horrea XXIIX in his
piſtrina XXV
Domus CXXIIX in his
Domus ſeptem Parthorũ
L. Fabij Cilonis
L. Cornificij
Priuata Hadriani imp
Inſulae II ∞ CDXXCVI
Regio in ambitu continet pedes XII

REGIO. XIII. AVENTINVS

Mons Auentinus
cliuus Publicij

Vici XVII

vicus Fidij
vicus Frumentarius
vicus Trium viarum
vicus Caeſeti
vicus Valeri
vici Laci Miliari
vicus Fortunae
vicus Capitis canteri
vicus Trium alitum
vicus Nouus
vicus Loreti minoris
vicus Armiluſtri
vicus Columnae ligneae
vicus Materiarius
vicus Mundiciei
vicus Loreti maioris, vbi erat Vortumnus
vicus Fortunae dubiae
vico magiſtri LXVIII
curatores II
Denuntiatores II
cliuus publicus
caput Armiluſtri
Doliolum
Remuria
scalae Gemoniae
Lauretum
Mappa aurea
spelunca Caci
Platanon
Lucus Lunae in Auẽtino
Lucus Laurentinus
Lucus Platanorum
Lucus Loreti maioris
Lucus Loreti minoris
Lucus Hylernae

Templa VI

Templum Lunae in Auẽtino magnum
Templum commune Dianae
Templum Bonae deae in Auentino

Templum Libertatis
Templũ Iunonis Reginae
DD.a Camillo captis Veiis
Templum Isidis

Aedes octo

Aedes Consi
Aedes diui Tati
Aedes Minernae,alias Palladis in Auentino
Aedes Siluani
Aedes Mercurij
Aedes Herculis & Siluani
Aedes Matutae cum aereis columnis,& atrio
Aedes victoriae in Auentino

Aediculae XVII

Aedicula Fidij, alias Fidei
Aedicula Fortunae dubiae
Aedicula Hylernae
Aedicula deae Tutilinae

*

Porticus Aimilia
Porticus Fabaria,alias Faberij
Atrium Libertatis in Auentino
Atrium Matutaę
sepulchrum diui Tatij
Area Publica
Area Pinaria
Ara Iouis Elicij
Vortumnus, alias aedes Vortumni
Fortuna Horreorum Galbianorum
statua Minuci Augurini praefecti annonae
odaeum
naumachia
forum pistorium
campus Pecuarius, alias Pescuarius
schola Cassij
Thermae Varianae

Thermarum Varianarum mentio est in hac inscriptione in Auentino versus P. S.Paulli inuenta

AQVA TRAIAN. Q.ANICIVS.Q.F.ANTONIAN
CVR. THERMARVM.VARIANARVM

Thermae priuatae Traiani
Balineae priuatae LXXIIII
Lacus LXXVIII
Fons Siluani
Emporiũ extra portã Trigeminam
sepulchrum C.Cestij VII. viri epulonum
columna P.Mancini praef.annonae
Horrea XXXVI. in his

Aniceti
varguntei
Galbiana

De quibus vetera haec epigrammata mentionem faciunt

NVM . DOM . AVG
SACRVM
FORTVNAE . CONSER
VATRICI . HORREOR
G AL BIA N O R V M
M. LORINVS. FORTVNA
T V S . M AGIST ER
S.P.D.D

Item

N V M . D O M . A V G
GENIO . CONSERVATO
R I . H O R R E O R V M
G A L B I A N O R V M
M . L VRINVS
FORTVNATVS
MAGISTER
S.P.D.D

Horrea Domitiani Augusti
Pistrina xxx
Domus CIIII.in his
Domus Vlpiorum,alias priuata Traiani

Priuatae Vlpiorum mentio est in hac antiqua basi, quae ibidem in Auentino, sub aede S. Priscae versus circum maximum inuenta est

HERCVLI
CONSERVATORI
DOMVS. VLPIORVM
SACRVM
M. VLPIVS . . . . . .
VERECVNDVS

Domus Vitellij imp
Ennij poetae
Faberij scribae
L. Licinij Surae III. cos
Insulae II ∞ CDXXCVIII
Regio in ambitu continet pedes XVI ∞ CCC

REGIO. XIIII. TRANSTIBERIM

Ianiculus mons
Vaticanus mons
Insula
Naualia
Vici XXIII

vicus Censori
vicus Gemini
vicus Rostratae
vicus Longi Aquilae
vicus Statuae Siccianae
vicus Quadrati

De regione XIIII. & vico Quadrati, mentio est in antiqua hac inscriptione

DIANAE
NEMORESI. VESTAE
SACRVM. DIC
IMP. NERVA. TRAIANO. AVG
GERMANICO. III. COS. PRAEF
EIVS. T. VOLTEDIO. MAMILIANO
QVAESTORIB
L. CAECILIO. VRSO. II. M. LVCRETIO
SABINO. II. AEDILIB
Q. VIBENNA. QVIETO
TI. CLAVDIO. MAGNO
P. CORNELIVS. TROPHIMVS. PISTOR
ROMANIENSIS. EX. REG. XIIII
IDEM. CVR. VICI. QVADRATI
ET. LANIA. C. F. THYRONE. CONIVX
EIVS. VOTVM. LIBENS. SOLVERVNT

vicus Raciliani maioris
vicus Raciliani minoris
vicus Ianiculensis
vicus Bruttianus
vicus Larum ruralium
vicus Statuae Valerianae
vicus Salutaris
vicus Paulli
vicus Sex. Lucei
vicus Simi publici
vicus Patratilli
vicus Laci restituti
vicus Saufei
vicus Sergi
vicus Ploti
vicus viberini
vicus Gaianarum
vico magistri nonaginta duo
curatores II
Denuntiatores II
cohortes vigilum VII

caput Gorgonis
Lucus Forinarum
Lucus Publicus
Lucus Vaticanus
Templũ fortis Fortunae
Templum Apollinis in Vaticano
Templũ Fortunae liberae

Aedes VI

Aedes Forinarum

De qua meminit vetus hic lapis

I . O . M . N . AVG
SACR
GENIO . FORINARVM
ET . CVLTORIBVS . HVIVS
LOCI . TERENTIA . NICE
CVM . TERENTIO . DAMA
RIONE.FILIO.SACERDOTE
SIGNVM . ET . BASIM
DE.SVO.POSVIT

Aedes Isidis Naumachinae
Aedes Iouis
Aedes Fauni
Aedes Aesculapij
Aedes Dianae suburbanae
Aediculae XXII
Ianus Septimianus
Area Vaticana
Area Septimiana
sacellum deae Maniae
Arae XII. Iano dicatae
Ara Martis
statua Valeriana
statua Sicciana
statua diui Iuli in Insula
Diuae Corniscae

De quibus extat haec inscriptio

DEIVAS
CORNISCAS
SACRVM

Hercules Cubans
Hippodromus
Circus Vaticanus, alias Caij & Neronis in quo obeliscus pedum LXXXII. erat

circus Domitiae in pratis
stadius publicus
obeliſcus magnus in In-
Naumachiae duae (ſula
Tribunal Aurelium
caſtra lecticariorum
caſtra vetera
campus Bruttianus
campus Codetanus
campus vaticanus
Horti Caeſaris
Horti Domitiae
Horti Galbae Imp
Horti Martialis
Horti Getae
Albiona
Prata Mucia
Prata Quinctia
Noſocomion vbi aegroti curabantur in Inſula

Thermae Septimianae
Thermae hyemales Aureliani Imperatoris
Balineum Ampelidis
Balineum Priſciliani
Balinea priuata CXXXVI
Lacus CXXC
sepulchrum Numae regis in Ianiculo
sepulchrum St. Caecilij poetae
sepulchrũ Hadriani Imp
Horrea XXII
Piſtrina XXXII
Domus CL. in his
Domus Martialis
Inſulae III∞ CDIX
Regio in ambitu continet pedes XXXIII ∞ CDXXCIX

AQVAE. XX

Aq. Appia

Aq. Annio vetus

De Aniene veteri haec antiqua inſcriptio Romae in plumbeo tubulo inuenta eſt

ANIO. VET. L. VALERIO. SER. OFF
PLVMB. PED. CCIX

Aqua Marcia, alias Aufeia

De aqua Marcia vetus haec inſcriptio Romae inuenta eſt in tubulo plumbeo, ad portam S. Laurentij

P. CORNELIO. DOLABELLA. C. IVN. SILANO. COS
AQV. MAR

Item in eiusdem formis supra portam S. Laurentij Romae

IMP.CAES.M. AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS
FELIX.AVG.PARTH.MAXIM
BRIT. MAXIMVS.PONTIFEX.MAXIMVS
AQVAM.MARCIAM.VARIIS.KASIBVS. IMPEDITAM
PVRGATO.FONTE. EXCISIS ET PERFORATIS
MONTIBVS.RESTITVTA.FORMA.ADQVISTO
ETIAM.FONTE.NOVO. ANTONINIANO
IN.SACRAM.VRBEM. SVAM.PERDVCENDAM
CVRAVIT

Aq. Tepula
Aq. Iulia
Aq. Virgo

Aq. Halsia, alias Halsietina, quae & Augusta claudia Albudina, Caerulea, Curtia, Augusta

De aqua Claudia mentio est in hoc epigrammate

D. M
CLEMENTI.CAESARVM
N. SERVO. CASTEL
LARIO. AQVAE. CL
AVDIAE.FECIT.CLAV
DIA.SABBATHIS.ET.SI
BI.ET.SVIS

Anio nouus
Riuus Herculaneus
Aq. Crabra
Aq. Sabatina vel Cimina
Aq. Traiana

Aurelia, Septimiana } trãstiberim

Aquae Traianae meminit vetus epigramma in Auentino Romae inuentum in tubulis plumbeis sic

AQVA.TRAIAN.Q.ANICIVS.Q.F.ANTONIANVS
CVR.THERMARVM.VARIANARVM

Aq. Alexandrina
Aq. Damnata
Aq. Annia
Aq. Algentiana
Aq. Seueriana
Aq. Antoniniana
Aq. Setina

Procopius ſcribit, ſuo tempore fuiſſe in Vrbe aquaeductus XIIII

Quoniam quo loco, vel qua Vrbis regione reponerentur, non liquebat

Petuſcū Palati regio vrbis
Fregellae, locus in vrbe
Argaea, loca in vrbe
Eſculetum locus in vrbe
Cliuus foro proximus
Vicus Publilius
Vicus Coſconius
Compitum Fabricij
Lucus Veneris Lubētinae

Templa

Tēpla Fortunae Virginis
Muliebris via Latina
Maſculae
Barbatae
Equeſtris nouae
Plebeiae
Priuatae
Viſcatae
Blandae
Conuertentis
Beneſperantis
Auertentis
Templa Iouis victoris
Inuicti
Pugnacis
Praedatoris
Mariani
Templū Iunonis Caprotinae
Templū Apollinis Soſiani
Tēplū Apollinis Tortoris
Templū Veneris Lubentinae
Templū Veneris Victricis
Templum Herculis Defenſoris
Templū Herculis via Latina
Templum Adonidis
Templum Annonae ſanctae
Templum Vacunae
Templum Iuſtitiae
Templum Themidis
Templum Erymnarum
Tēplū Clemētiae Caeſaris
Templum diui Auguſti ad Mineruam

De quo mentio est in hoc vetusto epigrammate

DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX TABVLA AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. MVRO POST. TEMPLVM. DIVI. AVG. AD. MINERVAM

Templũ Iustitiae Augusti
Templum Foecunditatis Poppeae
Templum diui Hadriani

Aedes

Aedes Honoris & Virtutis Mariana
Aedes deum Consentum
Porticus Vipsani
Porticus Reguli
Porticus Stadiata
Porticus C. columnarum
Porticus curua in hortis Commodianis
Atrium Sutorium
sacrarium gentis Iuliae
sacellum Minucij
sacellum Mutini
Ara pacis
Ara Larum
Curiae nouae proximae compitum Fabricij
Curia Tifata
Curia Titia
Curia Faucia, alias Saucia

Fora

Gallorum
Rusticorum
Aurelij
Caedicij

Basilicae

Vestini
Neptunij
vascellaria
Flosselli
sicini
Fuluia
Mammaeae

Campi

Volcani
Iouis
Licinij
Horti Mariani
Horti Seruiliani
Horti Commodiani

Balinea

Ti. Claudi Etrusci
Statili
Martialis
Annaei Senecae
Tuccae
Fausti

Fortunati
Grylli
Lupi
Pontici
Seueri
Paeti
Titij
Offonij Tigillini
Alexandri imp
Varij

Nymphaeum Marci imp. prope Septizonium
Gordiani imperatoris
Lacus Seruilius

Castra

Tabellariorum
Victimariorum
Salgamariorum
Salicariorum
Equitum singulorum
Horrea Seiana

De quibus meminit haec inscriptio

HORREOR . SEIAN
L.VOLVSIVS.ACYNDINVS
SIGNVM.AESCVLAPI
SVA . P. D . D

IN.VRBE . ROMA . ERANT

Montes septem

Palatinus
Capitolinus
Coelius
Esquilinus
Quirinalis
Viminalis
Auentinus

Transtiberim

Ianiculum
Vaticanus

Extra vetus pomerium

Collis hortulorum
Regiones XIIII
Vici CCX
Aediculae totidem
Vicomagistri DCCCXL
Curatores XXVIII
Denuntiatores XXIIX
Cohortes praetoriae XVII
Cohortes vigilum VI
Cohortes vrbanae VI

Horrea CCCXXVII
Pistrina CCCXXIX
Balinea C ∞ IX
Lacus ∞ XCVIII
Domus ∞ ∞ CXVII
Insulae XL I ∞ C ∞ XII

Lucus XXXII

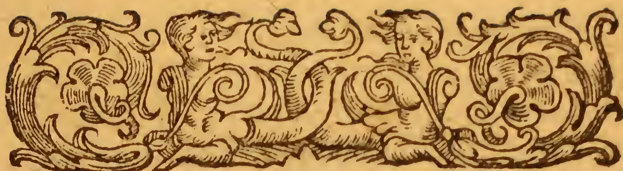
vestae Cuperius
Iouis Viminei
Loreti minoris
Loreti maioris
Platanorum
Querquetularius
cuperius Hostiliani
cuperius Scholae Capulatorum
Mauortianus
vaticanus
Furinarum
Petilinus
Lunae in Auentino
Lucinae vbi erat Terentũ
saturni
semelis minor
Larum
Mineruae vetus
victoriae
Petilinus maior extra portam Flumentanam
Fagutalis
Esquilinus
Mephitis
Iunonis Lucinae
Rubiginis
veneris Lubentinae
Laurentinus
Hylernae
Publicus
Egeriae
camoenarum
vaticanus

Fora XIX

Romanum, quod dicebatur magnum
caesaris dictatoris
Augusti Caesaris
Boarium
Transitorium, quod & diui Neruae
olitorium
Pistorium
Imp. Neruae Traiani Caes. Augusti
Domitij Ahenobarbi
suarium, alias syarium
Archemorium
Diocletiani imp
Gallorum
Rusticorum
cupedinis ad Cornetã
Piscarium
C. Crispi Salustij

Aurelium
Caedicij
Basilicae praeter XIX quae citantur a P. Victore
Caij & Lucij Caesarum
Sempronia
Castra praeter ea quae explicantur a P. Victore
Gyptiana &
vetera
Campi XVII
Viminalis
Esquilinus
Agrippae
Martius
Codetanus
Bruttianus
Lanatarius
Pecuarius
Vaticanus Transtiberim
Ridiculi
Martialis
Coelimontanus
Furinarum
Trigeminorum
Volcani
Iouis
Licinij
Thermae praeter XVI a P. Victore in epilogo relatae
Neronianae
Nouati
Hadriani imp.
Varianae in Auentino

LECTORI. S

QVVM hanc quattuordecim antiquae vrbis regionum deſcriptionem, quam ex Sex. potiſsimum Rufo, & P. Victore, qui ex inſtituto eius rei argumentum tractarunt, Varrone, Sex. Pompeio, Dionyſio, Liuio, Tacito, Tranquillo, Dione, & ceteris vetuſtis ſcriptoribus, vt apparet, concinnaui, praeter antiqua illa epigrãmata, quae ſingulis vrbis regionibus deſcribendis interſerui, amplisſimo & laborioſiſsimo commentario interpretatus ſim, in quo citatis veterum auctorũ locis, vnde ſingula hauſerim demonſtraui, illud quoque non omiſi, vt & quod vnumquodque eorum, vel in quo vrbis loco fuerit, explicarem, cõtrouerſiaſque ſi quae fuerint, de ſingulis rebus conſtituerem; perinde ac feci ſupra quum de pomerio, portis, viis, montibuſqueRomanis diſſerui. Quem commentarium iuſtiſsimis de cauſsis impeditus, quas hoc loco referre non eſt neceſſe, nũc publicare non potui. Eum porro haud multo poſt in communẽ antiquitatis ſtudioſorum gratiam, quibus adiuuãdis nihil mihi vnquam antiquius fuit, accurate excuſum euulgandum curabo, vt qui horum ſtudiorũ cupiditate tenentur, certiſsimũ aliquando habeant, & veriſsimũ antiquae vrbis exemplar, in quo quantum vetuſtas fieri permittet, antiquorum aedificiorum ſi-

tum,deſcriptionem,& quidquid de iis veteres auctores tradiderint,quandoque intelligãt, & ne in ſexcentorum locorum,quae cognitu digniſsima ſunt, ignoratione tandiu verſentur,quod imperitorumquorundam antiquariorum inſcitia , hactenus factum fuiſſe conſtat. Interim quod poſsum praeſtabo,atque Sex. Rufi librum , quem de regionibus vrbis Romae ſcripſit,nunquam antehac impreſſum ; itemque P.Victoris de eadem re opuſculum quamquã ſaepe excuſum, longe tamen emendatius & centum locis, qui in vulgatis omnibus deſunt,locupletatum, huic operi adiiciam:ex quibus praecipue libris,eam quam ego quattuordecim vrbis regionum deſcriptionem feci , excepi. Poſt quos & Rutilij Claudij Numatiani itineraria duo eiuſdem propemodum argumenti ſuggeram, de quibus ſingulis quid ſentiam ; aut vnde eos habuerim,ſingillatim in ſuis praefationibus explicabo

FINIS

IN. SEX. RVFI. LIBRVM. DE REGIONIBVS. VRBIS. ROMAE

Praefatio

SEx. Rufus vir conſularis, qui Valentiniani & Valentis imperatorum tēporibus floruit, multa ingenij ſui monumenta reliquit, quae omnia praeter admodum pauca temporum iniuria, & barbarorum immanitate omnino periere. Ex his enim ſupereſt paruus liber, quem de origine & incrementis imperij Romani ad Valentinianū Auguſtum edidit, qui excuſus eſt, & vulgo in manibus habetur. Scripſit & aliud opuſculum de regionibus vrbis Romae eadem propemodum ratione, qua P. Victor, in quo quum ſingulas vrbis regiones enumeraſſet, omnia quae in ſingulis erant memoratu digna, tam publica quam priuata aedificia breuiſſime & accuratiſſime digeſſit. Qui libellus & ipſe interciderat, atque vſque ad noſtra tempora tenebris vetuſtatis oppreſſus latuerat. Quibus, litteris maiuſculis venerandae vetuſtatis ſcriptus inuentus eſt. Ceterum nec ille, quamquam exiguus, temporis edacitatem effugere potuit;

aliquot enim pagellis truncato, quum pleraque in aliis locis, tum tres quoque extremae vrbis regiones, ideſt Piſcina publica, Auentinus, & Tranſtiberim integrae déſiderantur. Eum tamen quemadmodum ad manus venit accurate exſcriptum, accuratiuſque excuſum antiquitatis ſtudioſis legendum trado. Cuius mihi copiam vir integerrimus, & doctiſſimus, atque de omni litterarum genere benemeritus Antonius Auguſtinus domo Caeſarea Auguſta epiſcopus Allifanus, & XII. vir ſtlitibus iudicandis, quos Romae Rotae auditores vocant, quinquennio ante libentiſſime fecit. Vale

SEXTI. RVFI. V. C. DE REGIONIBVS VRBIS. LIBER

REGIO. PRIMA. PORTA. CAPENA

ICVS *Honoris & Virtutis*
Vicus Fortunae obſequentis
Vicus Sulpici citerioris
Vicus Druſianus
Vicus Sulpici Vlterioris
Vicus Puluerarius
Vicus Trium ararum
Vicus Fabrici
Aedes Martis
Aedes Mineruae
Aedes Tempeſtatis
Aedes Mercurij
Aedes Apollinis
Area Mercurij cum ara
Area Spei
Area Galliae
Area Iſidis
Area Pinaria
Area Carſurae
Lacus Promethei
Lacus Sanctus
Lacus Veſpaſiani
Lacus Sudans
Lacus Torquati
Lacus Publicus
Lacus Biuius
Lacus Spei
Lacus Gratiae
Lacus Mamertini
Lacus Salutaris
Lacus LXXI. *ſine nomine*
Balineum Torquati
Balineum Vetti Bolani
Balineum Abaſcantiani
Balineum Mamertini
Balineum Mettiani
Balineum Antiochiani
Thermae Commodianae
Thermae Seuerianae
Arcus Druſianus
Arcus Veri Auguſti
Arcus Traiani
Arcus Bifrons
Mutatorium Caeſaris
Almo Fluuius
Ara Iſidis
Templum Iſidis
Templum Serapidis

Templum Fortunae Viatorū
Vici IX
Aediculae X
Vico magiſtri XXXVI
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulae IIII∞ CCL
Domus CXXI
Horrea XIIII
Balineae priuatae LXXXII
Piſtrina XII
Regio in ambitu, continet pedes XIIII∞ CCXXIII

REGIO. COELIMONTIVM

Templum Bacchi
Templum Fauni
Templum diui Claudi
Campus Martialis
Campus Fontinarum
Macellum magnum
Lupariae
Antrum Cyclopis
Caſtra peregrina
Caput Africae
Arbor ſancta
Domus Vitelliana
Domus Philippi
Regia Tulli cum templo
Manſiones Albanae
Mica aurea
Armamentarium
Coeliolum
Spolium Samarium
Ludus Matutinus
Ludus Gallicus
Campus Coelimontanus
Thermae publicae
Domus Parthorum, Laterani
Cohortes V. *Vigilum*
Subura
Vici VIII
Aediculae VIII
Vico magiſtri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Domus CXXIII
Horrea XXIIII
Balineae priuatae XX
Piſtrina XXII
Lacus fund. XI. *ſine nomine*
Regio in circuitu continet pedes XIII *millia* CC

REGIO. ISIS. ET. MONETA

Amphitheatrum Flaui
Ludus Magnus
Ludus Mamertinus
Ludus Dacicus
Tribus Gratiae areae
Domus Bryttiana
Summum Choragium
Praetura praeſentiſſima
Thermae Titi Caeſaris

Thermae Traiani Augusti
Lympheum Claudij Augusti
Lacus Pastoris
Schola Quaestorum
Schola Galli
Porticus Liuiae
Templum Concordiae
Castra Misenatium II
Caput Suburae

Vici VIII

Vicus albus
Vicus Fortunae Vicinae
Vicus Anciportus
Vicus Baßianus
Vicus Structorum
Vicus Asellus
Vicus Lanarius
Vicus Primigenius

Aediculae VIII

Bonae Spei
Serapidis
Sangi Fidoni
Mineruae
Isidis
Veneris
Aesculapij
Volcani
Vicomagistri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae II.*mill.* DCCCVII
Domus CLX
Horrea XIX
Balineae priuatae XXC
Lacus XXV. *sine nomine*
Pistrina XXIII
Regio continet pedes XII∞CCCCL

REGIO. TEMPLVM PACIS

Templum pacis
Templum Remi
Templum diuae Faustinae
Templum Vrbis Romae, & Augusti
Templum veneris
Templum Telluris
Templum Solis
Templum Lunae
Templum Concordiae in porticu Liuiae
Basilica Constantini
Via Sacra
Basilica Paulli
Sacriporticus, alias Sacriportus
Forum Transitorium cum templo diui Neruae
Balinea Daphnidis
Volcanale
Porticus absidata
Bucena aurea
Apollo Sandalarius
Horrea Testaria
Sacellum Strenuae

Sororium tigillum
Meta sudans
Caput Lynco
Carinae caput
Domus Pompei
Auita Ciceronum
Aquimaelium
Area Victoriae
Arcus Titi

VICI VIII

Vicus Sceleratus
Vicus Eros
Vicus Veneris
Vicus Apollinis
Vicus Trium viarum
Vicus Anciportus minor
Vicus Fortunatus minor
Vicus Sandaliarius

Aediculae VIII

Musarum
Spei
Mercurij
Iuuentutis
Lucinae Valerianae
Iunonis Lucinae
Mauortij
Isidis
Vicomagistri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae II ∞ DCCLVIII
Domus CXXXIIX
Horrea XIIX
Balineae priuatae LXXV
Lacus LXXIX
Pistrina XXIII
Regio in circuitu continet pedes XVIII millia

REGIO. EXQVILINA CVM. COLLE. VIMINALI

Templum Iouis Viminei
Aedes Veneris Erycinae
Horti Plantiani
Lacus Promethei
Macellum Liuianum
Nympheum Alexandri
Station. cohor. VII. Vigilum
Horti Maecenatis
Regia Ser. Tullij
Amphitheatrum castrense
Tres tabernae
Cãpus Viminalis sub aggere
Campus Esquilinus
Lucus Poetilinus
Lucus Fagutalis
Templum Iunonis Lucinae
Domus Aquilij Iureconsulti
Ara Iouis Viminei
Minerua Medica pantheum
Isis patricia
Templum Siluani
Templum Aesculapij
Thermae Olympiadis

Lauachrum Agrippinae

Vici XV

Vicus Sucusanus
Vicus Vrsi pileati
Vicus Mineruae
Vicus Vstrinus
Vicus Palloris
Vicus Seius
Vicus Siluani
Vicus Capulatorum
Vicus Tragoedus
Vicus Vnguentarius
Vicus Paullinus
Vicus Pastores
Vicus Caticarius
Vicus Veneris placidae
Vicus Iunonis

Aediculae XV

Seiae
Veneris placidae
Castoris
Palloris
Siluani
Apollinis
Cloacinae
Herculis
Mercurij
Martis
Lunae
Serapidis
Vestae
Cereris
Proserpinae
Vicomagistri LX
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III∞ DCCCL
Domus CLXX
Lacus LXXXIX
Horrea XXVII
Balineae priuatae LXXV
Pistrina XXXII
Regio continet pedes XV millia DCCCCL

REGIO.ALTA.SEMITA

Vicus Bellonae
Vicus Mamurei
Circus Florae
Templum Florae
Templum Salutis
Templum Serapeum
Templum Fidei
Templum Apollinis, & Clatrae
Templum Salutis in colle Quirinali
Aedes diui Fidij
Templum Fortunae liberae
Templum Fortunae Statae

Templum Fortunae reducis
Forum Salustij
Templum Veneris in hortulis Salustianis
Statua Mamuri
Aedes Fortunae publicae in colle
Statua Quirini alta pedes XX
Templum Quirini
Domus Attici
Domus Flaui
Malum Punicum
Templum Mineruae
Senaculum mulierum
Thermae Diocletianae, & Maximianae
Balineum Paulli
Decem tabernae
Ad Gallinas albas
Area Callidij
Cohortes III. vigilum

Vici XII

Vicus Albus
Vicus Publicus
Vicus Florae
Vicus Quirini
Vicus Flaui
Vicus Mamuri
Vicus Fortunarum
Vicus Paccius
Vicus Tiburtinus
Vicus Salutis
Vicus Callidianus
Vicus Maximus
Vico magistri XLVIII
Curatores II
Denuntiatores II

Aediculae XVI

Fortunae paruae
Genij liberorum
Genij Larum
Dianae Valerianae
Iunonis Iuliae
Spei
Sangi
Siluani
Veneris
Herculis
Victoriae
Matutae
Liberi patris
Saturni
Iouis
Mineruae
Insulae IIↀDV
Lacus LXXVI
Domus CXLV
Horrea XIX
Balineae priuatae LXV
Pistrina XXIII
Regio continet in circuitu pedes XV millia DC

REGIO. VIA. LATA

Vici XL

Vicus Ganymedis
Vicus Gordiani minor
Vicus Nouus, alias Nouos
Vicus Caprarius
Vicus Solis
Vicus Gentianus
Vicus Sangi, alias Sanci
Vicus Herbarius
Vicus Mansuetus
Vicus Sugillarius minor
Vicus Solatarius
Vicus Fortunae
Vicus spei maioris
Vicus Nouus Vlterior
Vicus Libertorum
Vicus Publij
Vicus Nouus citerior
Vicus Statuae Veneris
Vicus Archemorium, alias Archemonium
Vicus Aemilianus
Vicus Piscarius
Vicus Caelatus
Vicus Victoriae
Vicus Vicinus
Vicus Graecus
Vicus Lanarius Vlterior
Vicus Pomonae
Vicus Caput Mineruae
Vicus Troianus
Vicus Peregrinus
Vicus Castus
Vicus Minor
Vicus Putealum
Vicus Scipionis
Vicus Iunonis
Vicus Sellarius
Vicus Isidis
Vicus Tabellarius
Vicus Mancinus
Vicus Lotarius
Lacus Ganymedis
Lacus Pertusus
Arcus Gordiani
Arcus nouus
Arcus Veri & Marci Augustorum
Nympheum Iouis
Aedicula Capraria
Campus Agrippae
Templum Solis
Castra Gentiana
Castra Gypsiana
Porticus Constantini
Templum nouum Spei
Templum nouum Fortunae
Templum nouum Quirini
Sacellum Genij Sangi
Cohortes VII. vigilum

Equi aenei Tyridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tiburtina
Lapis Pertusus
Insulae III millia CCC-LXXXV
Domus CXX
Horrea XXV
Curatores II
Denuntiatores II
Vicomagistri CXX
Balineae priuatae LXXV
Pistrina XXVII
Lacus LXXVI
Regio continet in circuitu pedes XIII. millia DCC

REGIO. FORVM. ROMANVM

Rostra populi Romani II
Fides Candida
Aedes Victoriae
Aedicula Victoriae
Templum Romuli
Templum Concordiae
Templum Vespasiani
Templum Mineruae
Templum Vestae
Templum Saturni
Templum Iuli
Templum Augusti
Templum Iunonis Martialis
Templum Castorum
Senaculum aureum
Puteal Libonis
Comitium
Schola Xantha
Liuiae porticus
Arcus Fabianus
Lacus Curtius
Regia Numae
Templum deum Penatium
Templum Larum
Forum Caesaris
Ficus Ruminalis
Vicus Iugarius, alias Ligurius
Via noua
Lucus Vestae
Aius Locutius
Delubrum Mineruae in foro
Basilica Paulli
Templum Iani
Forum Piscarium
Forum Boarium
Carcer
Forum Augusti
Forum Traiani

Capitolium cum arce
Curia Calabra
Templum Iouis Capitolini
Asylum
Templum Iouis Feretrij
Templum Veneris caluae
Curia Hostilia sub veteribus
Delubrum Larum
Aedes Iunonis
Aedicula matris Romae
Columna diui Iuli
Equus aeneus Domitiani
Columna Magn. ludi saecul
Ara Saturni
* multa desunt
Templum Veneris & Anchisae
Iani publici

Equa cernens quattuor satyros
Vicus Nouus
Ludi litterarij
Vicus Vnguentarius minor
Vicus Tuscus
. . . . Tusco
* multa desunt
Basil. . . . .
Macell . . . .
Vici XII
Vicomagistri XLIIX
Curatores II
Denuntiatores II
Insul. . . . . . . il. DCCCLXXX
. . . . . . reliqua huius regionis desunt
*

REGIO. CIRCVS. FLAMINIVS

Circus Flaminius
Aedes antiqua Apollinis cũ colosso
Lauacrum Apollinis
Stabula quattuor factionum
Herculi magno custodi
Porticus Philippi
Aedes Volcani in circo Flaminio
Mimitia vetus
Theatrum Balbi

Crypta Balbi
Porticus Corinthia Cn. Octauij
Theatrum lapideum
Mimitia frumentaria
Lucus Mauortianus
Minerua vetus cum luco
Lucus Poetilinus maior
Fons Scipionum
. . . . tis
* desunt multa

Sepulchr . . . . . .
Aedes Apollinis
Thermae Hadriani
Villa publica
Theatrum Pompeij
Equiria
Stadium . . . .
Amphitheatrũ Tauri Statili
Iuppiter Pompeianus
Theatrum Marcelli
Delubrum Cn. Domitij
Carcer C. Virorum
Horti Lucullani
Campus Marcis
Septa Trigaria . . .

Aedes Neptuni
Aedes Iuturnae ad aquam Virginem
Templum Bruti Callaici
Lucus Victoriae Vetus
* desunt multa
. . . . . . M. Agrippae
Horti & Thermae Agrippae
Domus & circus Alexãdri Pij imperatoris
Lacus Thermar. Neron. . .
. . . . .
Reliqua huius regionis desunt

REGIO. PALATIVM
tota deest

*

REGIO. CIRCVS. MAXIMVS

Apollo Coelispex
Salinae
Porta Trigemina
Lucus Semelis minor
Aedes Portũni ad p. Sublicij
Aedes Ditis patris
Aedes Cereris
Aedes Proserpinae
Templum Mercurij

Templum Herculis
Hercules triumphalis
Circus maximus
Hercules Oliuarius
Ara maxima
Templum Castoris
. . . . Mur. . .
Basilica Cai & Luci
. . . . Pud. . . .

. . . . *Iuno.* . . .
* desunt multa
Aedes Consi
Vicus Consinius
Vicus Proserpinae
Vicus Cereris
Vicus Argaei
Vicus Piscarius
Vicus Parcarum
Vicus Veneris
Vicus Sanctus
Forum Olitorium
Columna Lactaria
Aedes Pietatis
Aedes Matutae
Velabrum maius in foro Olitorio
Sacrarium Saturni cum luco
Area sancta
Aediculae XII
Veneris
Iunonis
V. . . . . * reliqua omnia desunt

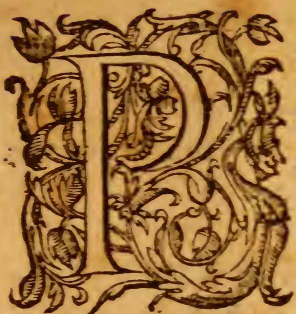
REGIO. PISCINA. PVBLICA
REGIO. AVENTINVS
REGIO. TRANSTIBERIM
Integrae desunt

SEX. RVFI. FINIS

IN. P. VICTORIS. LIBRVM. DE REGIONIBVS. VRBIS. ROMAE

Praefatio

P. Victor eisdem temporibus, quibus Sex. Rufus sub Valentiniano, & Valente imperatoribus vixit, qui & ipse meliori tamen fato quã Rufus, librum breuem de vrbis regionibus digessit; illius enim liber & diu occultus fuit, & nunc imperfectus prodiit, Victoris autem longe ante ab Aldo Manucio primum publicatus est, deinde ab aliis saepe excusus, postremo nunc longe emendatior cẽtum & amplius locis auctus, mea opera in publicum exit; quod ex vtriusque libri collatione facile intelligi poterit. Hic eadem propemodũ ratione qua Rufus, vrbis regiones descripsit. Multa tamen sunt in Rufo, a Victore omissa, multaque e cõtrario Victor enumerat, quae Rufus praeteriit. Hic vnus libellus est, cuius potissimũ ope omnes, qui hactenus de vrbis Romae antiquitate scripserunt, mirum in modum subleuati sunt. Cuius etiam vel male intellecti, vel cõ-

ciſi occaſione, multos paſſim errores in vniuerſa Romana antiquitate cõmiſerunt. Quare eius nunc cum Rufo reſtituti auxilio, multa vel in melius reſtituta ſunt, vel omnino immutata, de quibus ſatis ſupra verba feci. Porro autem hic liber ex eadem prodiit, qua RVFVS officina, erat enim & ipſe iiſdem litteris, quas maiuſculas vocant, deſcriptus. Quem vt ab antiquitatis ſtudioſis aliquam gratiam inirem, cum ipſo RVFO meae vrbis ROMAE deſcriptioni integre accurateque excuſum, addere inſtitui, vt omnes & P. Victorem integrum tandem in manibus habeant, & per quos ego in hoc opere profecerim intelligant.

P. VICTORIS. DE. REGIONIBVS. VRBIS. ROMAE. LIBER

REGIO. PRIMA

PORTA. CAPENA

ICVS, & aedes Camoenarum
Vicus Drusianus
Vicus Sulpici Vlterioris
Vicus Fortunae obsequentis
Vicus Sulpici citerioris
Vicus Puluerarius
Vicus Honoris, & Virtutis
Vicus Trium ararum
Vicus Fabrici
Aedes Martis
Aedes Mineruae
Aedes Mercuri
Aedes Tempestatis
Area Apollinis
Area Spei
Area Thalli, siue Galli, siue Galliae
Area Isidis Aelianae
Area Pinaria
Area Carsurae
Lacus Promethei
Lacus Vespasiani, alias Vipsani
Balineum Vetti Bolani
Balineum Torquati
Balineum Mamertini
Balineum Abascantiani
Balineum Mettiani Secundiani
Balineum Antiochiani
Thermae Seuerianae
Thermae Commodianae
Arcus Drusi Neronis
Arcus D. Veri Parthici
Arcus D. Traiani
Arcus Bifrons
Mutatorium Caesaris
Almo Fluuius
Ara Mercurij
Ara Isidis

Templum

Templum Isidis
Templum Serapidis
Templum Fortunae Viatorũ
Vici IX
Aediculae X
Vicomagistri XXXVI
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae IIII *millia* CCL
Domus CXXI
Horrea XIIII
Balineae priuatae LXXXII
Lacus fund. LXXXIII
Pistrina XX
Regio in ambitu continet pedes XIII *millia* CCXXIII. *alias* XII *millia* CCXXII

REGIO. II. COELIMONTIVM

Templum Claudij
Templum Bacchi
Macellum Magnum
Campus Martialis
Lupariae in Subura
Antrum Cyclopis
Templum Fauni
Castra Peregrina
Caput Africae
Arbor Sancta
Domus Philippi
Domus Vitelliana, alias Vectiliana
Regia Tulli Hostili, Templum que is inCur. Alias Templũ que, quod is in Curiam redegit, ordine a se aucto, id est, patribus minorum gentium
Mansiones Albanae
Mica aurea
Armamentarium
Coeliolum
Spolium Samarium
Ludus Matutinus
Ludus Gallicus
Campus Coelimontanus
Domus Laterani
Thermae publicae
Cohortes V. Vigilum
Vici XIII
Aediculae octo
Vicomagistri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III ∞ CVI. *alias* III ∞
Domus CCXXXIII
Horrea XXIIII
Balineae priuatae LXXX
Lacus LXV

Pistrina XXIII
Regio in ambitu continet pedes XIII ∞ CC. alias XII millia CC

REGIO. III. ISIS. ET. SERAPIS MONETA

Amphitheatrum quod capit loca LXXVII. millia alias LXXXVII millia
Ludus Magnus
Ludus Dacicus
Ludus Mamertinus
Domus Bryttiana
Summum choragium
Praetura praesentissima
Thermae Titi Caesaris Augusti
Thermae Traiani Caesaris Augusti
Thermae Philippi Caesaris Augusti
Lacus Pastoris
Schola Quaestorum
Schola Capulatorum
Porticus Liuiae cum templo
Concordiae Virilis
Castra Misenatium
Castra Misenatium Vetera
Suburae caput
Domus Pompeiani
Vici VIII
Aediculae VIII
Vicomagistri XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae II millia DCCC-VII
Domus CLX
Horrea XXIX. alias XIIX
Balineae priuatae LXXX
Pistrina XXIII. alias XII
Lacus LXV
Regio in circuitu continet pedes XII millia CCCCL

REGIO. IIII. TEMPLVM. PACIS

Templum Remi
Templum Vrbis Romae
Templum Veneris
Templum Faustinae
Templum Telluris
Templum Solis & Lunae
Via Sacra
Basilica Constantini

Basilica vetus Paulli Aimilij
Porticus Liuiae cum templo Concordiae
Sacriporticus, alias Sacriportus
Forum Transitorium
Balineum Daphnidis
Porticus Absidata, alias Asidata
Ara Volcani cum volcanali. Alias Area Vulcani cũ vulcanali, vbi Lotos a Romulo sata, in qua area sanguine per biduum pluit
Buccina aurea, alas Buccinũ aureum
Apollo Sandaliarius
Horrea Cãtharia, vel Testaria, alias Testaria
Sororium tigillum
Colossus altus pedes CIIS. habens in capite radios VII singulos pedum XXIIS
Sacellum deae Strennuae
Meta sudans
Carinae caput
Domus Pompeij
Auita Ciceronum domus
Arcus Titi
Vici octo
Aediculae octo
Vicomagistri XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae II ∞ DCCLVIII
Domus CXXXVIII
Horrea XVIII
Balineae priuatae LXXV
Lacus LXXVIII
Pistrina XIIII
Regio in ambitu continet pedes XIIII millia. alias XIII millia

REGIO.V.EXQVILINA.CVM.TVRRI ET.COLLE.VIMINALI

Lacus Promethei secund.
Macellum Liuiani
Nympheum Alexandri, alias D. Alexandri
Stat. cohortis VII. Vigilum, alias Cohortes VII. vigilũ
Aedes Veneris Erycinae ad portam Collinam
Horti Planciani, vel Plautiani

Horti Maecenatis
Regia Ser. Tullij
Hercules Siluanus, alias Sullanus
Amphitheatrum Castrense
Campus Exquilinus, & Lucus
Campus viminalis sub aggere
Tres tabernae
Lucus Petilinus
Templum Lucinae, alias Iunonis Lucinae
Lucus Fagutalis
Domus Aquillij iureconsulti
Domus Q. Catuli, & M. Crassi
Ara Iouis viminei
Minerua Medica
Isis patritia
Templum Siluani
Templum Aesculapij
Lauacrum Agrippinae
Thermae Olympiadis
Vici XV
Aediculae totidem
vicomagistri LX
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III millia DCCCL
Domus CLXXX
Lacus CLXXIX
Horrea XXIII
Balineae priuatae LXXV
Pistrina XXII alias XII
Regio in ambitu continet pedes XV millia DCCCCL. alias XV millia DCCCC

REGIO. VI. ALTA. SEMITA

Vicus Bellonae
Vicus Mamuri
Templū Salutis in colle Quirinali
Templum Serapium, alias Serapeum
Templum Apollinis, & Clatrae
Templum Florae, & circus Floralia
Capitolium vetus
Aedes diui Fidij in colle, alias Diuus Fidius in colle
Forū Salustiū (Salustianorum
Templum veneris hortorum
Statua Mamurij plumbea
Fortuna publica in colle
Statua Quirini
Templum Quirini

Domus Attici
Malum Punicum, ad quod Domitianus DD
Templum Mineruae Flauianae, alias templum gentis Flauiae, & erat domus eius
Domus Titi Flaui Sabini
Horti Saluſtiani
Senaculum mulierum
Thermae Diocletiani
Thermae Conſtantinianae
Balinea Paulli
Templum Fortunae Seiae
Decem tabernae
Ad Gallinas albas
Area Calidij
Cohortes III. *vigilum*
Vici XII
Vicomagiſtri LXVI
Aediculae XVI
Curatores II
Denuntiatores II
Inſulae III ∞ DC
Domus CLV. *alias* CXLV
Horrea XVIII. *alias* XVIII
Balineae priuatae LXXV
Lacus LXXVI
Piſtrina XXII. *alias* XII
Regio in ambitu continet pedes XV *millia* DC

REGIO. VII. VIA LATA

Lacus Ganymedis
Arcus Gordiani iunioris
Coh. ſeptem vigilum, aliter primorum vigilum
Arcus Nouus
Arcus veri & Marci Auguſtorum
Nymphaeum Iouis
Aedicula Capraria
Campus Agrippae
Templum Solis
Caſtra Gentiana, aliter Gypſiana
Porticus Conſtantini
Templum nouum Spei
Templum nouum Fortunae
Templum nouum Quirini
Sacellum Genij Sangi
Equi aenei Tyridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tiburtina
Ad Manſuetos

Lapis Pertusus
Vici X
Vicomagistri XL
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III millia CCC-LXXXV. alias IIII millia CCCLXXXV

Domus CXX
Horrea XXV
Pistrina XVII. alias XVI
Balineae priuatae LXXV
Lacus LXXVI
Regio in ambitu continet pedes XIII millia DCC alias XII millia DCC

REGIO. VIII. FORVM. ROMANVM

Rostra populi Romani II
Aedes Victoriae, cũ alia aedicula Victoriae Virginis DD. a M. Porcio Catone
Sacellum Larum
Templũ Iuli Caesaris in foro
Victoria aurea in templo I.O.M. alias Victoriae aureae statua in templo Iouis opt. max
Ficus Ruminalis, & Lupercal virginis
Colũna cum statua magni ludi, aliter M. Ludij
Graecostasis
Aedes Opis & Saturni in vico Iugario
Miliarium aureum
Senaculum aureum
Pila Horatia, vbi tropaea locata, nuncupantur curia

Templum Castorum ad lacũ Iuturnae
Templum Concordiae
Equus aeneus Domitiani Augusti
Lacus Curtius
Atrium Mineruae
Ludus Aemilius
Iulia Porticus
Arcus Fabianus
Puteal Libonis
Iani duo celebris mercatorum locus
Regia Numae
Templum Vestae cum atrio
Templum deum Penatium
Templum Romuli
Templum Iani
Forum Caesaris
Stationes municipiorum
Forum Augusti cum aede

Martis Vltoris

Fides Candida

Forum Traiani cum templo, & equo aeneo, & columna coclide, quae est alta pedes CXXVIII. habetque intus gradus CLXXXV fenestellas XLV

Basilica Traiani in foro eiusdem

Cohortes sex vigilum

Aedicula Concordiae supra Graecostasim

Basilica Argentaria

Vmbilicus vrbis Romae

Ara Saturni in lacu Curtij

Templum Titi Vespasiani Augusti

Basilica Paulli cum Phrygiis columnis

Ficus Ruminalis in Comitio, vbi & Lupercal

Aedes Veiouis inter arcem & Capitolium, prope Asylum

Vicus Ligurum

Apollo translatus ex Apollonia a Lucullo, altus cubit. triginta, alias triginta duos

Delubrum Mineruae

Aedicula Iuuentae

Porta Carmentalis versus circum Flaminium

Templum Carmentale, alias Carmentae

Capitolium vbi omniū deorum simulachra celebrantur

Templum Iouis optimi max.

Aedes Iouis Tonantis in cliuo Capitolij dedicata ab Augusto

Curia Hostilia sub veteribus

Curia Calabra, vbi pontifex minor dies pronūtiabat

Signum Iouis imperatoris Praeneste deuectum

Asylum

Templum Veneris Caluae vetus

(nouum Templum Veneris Caluae

Templum vetus Mineruae

Templum Nemesis

Ara vetus Saturni

Horrea Germanica

Horrea Agrippina

Equa cernēs quattuor Satyros

Forum Boarium

Sacellum Pudicitiae patriciae

Aedes Herculis victoris duae, altera ad portam Trigemi-

nam, altera in foro Boario rotunda & parua

Forum Piscarium

Aedes Matutae

Vicus Iugarius, idẽ & Thurarius, vbi sunt arae, alias Arae Opis & Cereris, *cum signo* V*ortumni*

Carcer imminens foro a Ser. Tullio aedificatus media vrbe

Porticus Margaritaria

Ludi Litterarij

Vicus Vnguentarius

Aedes Vortumni in vico Tusco

Elephantus Herbarius

V*ici* XII

Aediculae totidem

V*icomagistri* XLVIII

Curatores II

Denuntiatores II

Insulae III *millia* DCCC-LXXX

Domus CL

Balineae priuatae LXVI

Horrea XXVIII

Lacus CXX

Pistrina XXX

Regio in ambitu continet pedes XIIII *millia* DCCC-LXVII. *alias* XII *millia* DCCCLXVII

REGIO. IX. CIRCVS. FLAMINIVS

Stabula quattuor factionũ lud

Aedes antiqua Apollinis cũ lauachro

Aedes Herculi magno custodi circi Flaminij

Delubrum Iouis Statoris

Porticus Philippi

Aedes Metelli

Aedes Volcani in circo Flaminio

Mimitia vetus

Mimitia Frumentaria

Porticus Corinthia Cn. Octauij, quae prima duplex fuit

Crypta Balbi

Theatrum Balbi capit loca XXX∞ XCV. *Cl. Caesar dedicauit, & appellatur a vicinitate*

Iuppiter Pompeianus

Theatrum Marcelli capit loca XXX ∞. V*bi erat aliud templum Iani*

Delubrum Cn. Domitij
Carcer C. virorum, alias CLX. virorum
Templum Bruti Callaici
Templum Apollinis
Amphitheatrũ Tauri Statilij
Villa publica, vbi primũ populi census actus est in campo Martio
Campus Martis
Septa Agrippiana
Aedes Iuturnae ad aquam Virginem
Septa Trigaria
Equiria
Horti Luculliani
Theatrum Lapideum
Fons Scipionum
Templum Neptuni
Sepulchrum Augusti, alias Augustorum
Ciconiae Nixae
Pantheon
Theatrum Pompeij
Basilica Macidij
Basilica Marciani
Templum diui Antonini cũ coclide columna, quae est alta pedes CLXXV. habet intus gradus CCVI. & fenestellas LVI.
Thermae Hadriani
Thermae Neronianae, quae postea Alexandrinae
Circus Alexandri
Thermae Agrippae
Templum Boni euentus
Thermae Decianae
Aedes Bellonae versus portã Carmentalem
Ante hanc aedem columna index belli inferendi
Porticus Argonautarum
Meleagricum
Isaeum
Aedes Mineruae
Serapeum
Mineruum
Minerua chalcidica
Fortunae equestris vetus
Traiani porticus in campo Martio
Basilica Antoniniana, vbi est prouinciarum memoria
Insula Phelidi, siue Filidis
Vici XXX
Aediculae totidem
Vicomagistri CXX
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III ∞ DCCLXXXVII
Domus CXL
Balineae priuatae LXIIII

Horrea XXII. alias XXI
Lacus LXIII
Pistrina XXXII
Regio in ambitu habet pedes XXX millia DLX. alias XXX millia D

REGIO. X. PALATIVM

Vicus Padi
Vicus Curiarum
Vicus Fortunae respicientis
Vicus Salutaris
Vicus Apollinis
Vicus Huiusque diei fort. aed
Roma Quadrata
Aedes Iouis Statoris
Sacellum Larum
Casa Romuli
Viae nouae
Prata Bacchij, vbi fuerunt aedes Vitruuij Fundani
Ara Febris
Templum Fidei
Aedes Martis deum, huic fuit conterminum
Delubrum Sospitae Iunonis
Aedes Consi
Aedes Aij Locutij
Domus Ceioniorum
Delubrum Mineruae
Summa Velia
Iouis Coenatio
Aedes Apollinis, vbi lychni pendebant instar arboris mala ferentis
Aedes deae Viriplacae in Palatio
Aedes Fortunae Vicinae
Bibliothecae II
Aedes Rhamnusiae
Pentapylon Iouis arbitratoris
Domus Augustana
Domus Tiberiana
Sedes Imperij Romani
Auguratorium
Iouis opt. max. colossus alt. p. CCL
Ad Mammaeam, hoc est Diaetae Mammaeae
Ara Palatina
Aedes Iouis Victoris
Domus Dionysij
Domus Q. Catuli
Domus Ciceronis
Velia
Curia vetus
Delubrum Latonae
Fortuna Respiciens
Septizonium vetus, alias Seueri

Victoriae Germanicianae
Aedes Diiouis
Lupercal in theatro
Vici octo
Aediculae totidem
Vicomagistri XXVIII *alias* XXIIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae ∞ D.C. *alias* II ∞ DCXLIIII
Domus XXCIX. *alias* LXXXVIII
Balineae priuatae XV. *alias* XXXVI
Lacus LXXX
Horrea XVI. *alias* XLVIII
Pistrina XII. *alias* XX
Regio in ambitu cōtinet pedes XI *millia* DC *alias* XII∞DC

REGIO.XI. CIRCVS. MAXIMVS

Circus Maximus, qui capit loca CCCXXCV ∞ XII. *carceres, alias portas*
Templum Mercuri
Aedes Ditis patris
Aedes Cereris
Aedes Proserpinae
Aedes Veneris opus Fabij Gurgitis
Aedes Portumni P. Aemili olim Sublici
Porta Trigemina
Salinae
Apollo Coelispex
Aedes Portumni
Aedes Herculis Oliuari, alias Hercules Oliuari
Ara maxima
Hercules Triumphalis
Templum Castoris vetus
Aedes Cereris
Aedes Pompeij
Aedes Portumni vetus
obelisci duo, iacet alter, alter erectus
Aedes Murciae
Aedes Consi subterranea
Forum Olitorium, in eo coliina est Lactaria, ad quam infantes lacte alendos deferunt
Aedes Pietatis in foro Olitorio
Aedes Iunonis Matutae
Velabrum maius
Velabrum minus
Vici octo
Aediculae totidem

Vicomagistri XXXVIII. alias XXXII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae ∞ DC. alias II ∞ DC
Domus LXXXIX
Balineae priuatae XV
Lacus XV
Horrea XVI
Pistrina XII
Regio in ambitu continet pedes XI ∞ DC. alias XI ∞ D

REGIO. XII. PISCINA. PVBLICA

Vicus Veneris almae
Vicus Piscinae publicae
Vicus Dianae
Vicus Ceios
Vicus Triari
Vicus Salientis signi, alias Aquae Salientis
Vicus Laci tecti
Vicus Fortunae Mammosae
Vicus Colafiti pastoris, alias Colapeti
Vicus portae Rudusculanae, alias Raudusculanae.
Vicus portae Naeuiae
Vicus Victoris
Horti Asiniani
Septizonium Seueri
Area Radicaria
Caput viae nouae
Fortunae Mammosae
Isis Antenodora
Aedes Bonae deae Subsaxa-nae
Signum Delphini
Thermae Antoninianae
Septem domus Parthorum
Campus Lanatarius
Domus Cilonis
Aedes Isidis
Cohortes tres Vigilum
Domus Cornifici
Priuata Hadriani
Vici XII
Aediculae totidem
Vico magistri XLVIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae II millia DCLXXXVI
Domus CXXVIII. alias CXIIII
Balineae priuatae XLIV
Lacus LXXX
Horrea XXVIII. alias XXVI
Pistrina XXV. alias XX

Regio in ambitu continet pedes XII millia

REGIO. XIII. AVENTINVS

Vicus Fidii, alias Fidei
Vicus Frumentarius
Vicus Trium viarum
Vicus Caeseti
Vicus Valeri
Vicus Laci miliari
Vicus Fortunae
Vicus Capitis Canteri
Vicus Trium alitum
Vicus Nouus
Vicus Loreti minoris
Vicus Armilustri
Aedes Consi
Aedes Tatij
Vicus Columnae ligneae
Mineruae in Auentino
Vicus Materiarius
Vicus Mundiciei
Vicus Loreti maioris
Aedes Siluani
Aedes Mercurii
Vicus Loreti maioris, vbi erat Vortumnus
Vicus Fortunae dubiae
Armilustrum. Caput
Templum Lunae in Auentino magnum
Templum commune Dianae
Templum, alias aedes Bonae deae in Auentino
Thermae Varianae
Templum Libertatis
Doliolum
Priuata Traiani
Horrea Domitiani Aug
Remuria
Atrium libertatis in Auentino
Mappa aurea
Platanon
Horrea Aniceti
Scalae Gemoniae
Porticus Fabaria, alias Fabraria
Schola Cassii
Templum Iunonis Reginae a Camillo dedicatum captis Veiis
Forum Pistorium
Emporium
Templum Isidis
Cliuus publicus
Aedes Herculis & Siluani
Fons Siluani
Sepulchrum diui Tati
Area publica

Horrea Varganteij
Area Pinaria
Horreorum Galbianorum Fortunae
Vici XVIIII. *alias* XVII
Aediculae totidem
Vicomagistri LXVIII
Curatores II
Denuntiatores II

Insulae II *mil.* CDXXCIIX
Domus CIIII
Balineae priuatae LXXIIII
Lacus LXXIIX
Horrea XXXVI
Pistrina XXX
Regio in ambitu habet pedes XVI ∞ CCC

REGIO.XIIII. TRANSTIBERIM

Vicus Censori
Vicus Gemini
Vicus Rostratae
Vicus Longi Aquilae
Vicus Statuae Siccianae
Vicus Quadrati
Vicus Raciliani maioris
Vicus Raciliani minoris
Vicus Ianuclensis
Vicus Bruttianus
Vicus Larum Ruralium
Vicus Statuae Valerianae
Vicus Salutaris
Vicus Paulli
Vicus Sex. Lucei
Vicus Simi publici
Vicus Patratilli
Vicus Laci restituti
Vicus Sausei

Vicus Sergi
Vicus Ploti
Vicus viberini
Vicus Gaianarum
Aedes Furinarum cum luco
Insula. Aedes Iouis, Fauni, & Aesculapij
Aedes Isidis
Naumachiae
Diae Corniscae
Vaticanus
Hortus Domitij
Horti cum domo Martialis
Ianiculum
Arae XII. *Iano dedic*
Deae Maniae sacellum
Balineum Ampelidis
Balineum Priscillanae
Statua Valeriana

Statua Sicciana
Sepulchrum Numae
Area Vaticana
Cohortes septem vigilum
Caput Gorgonis
Templum fortis Fortunae
Area Septimiana
Ianus Septimianus
Hercules Cubans
Campus Bruttianus
Campus Codetanus
Horti Getae
Castra Lecticariorum
Hippodromus
Templum Fortunae liberum
Castra vetera
Lucus Publicus
Stadius Publicus
Vici XXII
Aediculae totidem
Vicomagistri LXXXVIII
Curatores II
Denuntiatores II
Insulae III ∞ CD IX *alias* CCCC ∞ CCCCV
Domus CL.
Balineae priuatae CLXXXVI
Lacus CXXC
Horrea XXII
Pistrina XXXII *alias* XXII
Regio in ambitu continet pedes XXXIII ∞ CDXXCIX

Senacula tria, in quibus senatus haberi solitus sit
Vnum inter Capitolium & forum, vbi nunc est aedes Concordiae, vbi magistratus cum senioribus deliberant
Alterum ad portam Capenam
Tertium intra aedem Bellonae in circo Flaminio, vbi dabatur senatus legatis exterarum nationum, quos in vrbē admittere nolebant
Quartum matronarum in Quirinali Antoninus Pius Bassiani Seueri filius fecit
Bibliothecae vndetriginta publicae, ex iis praecipue duae Palatina, & Vlpia
Obelisci magni sex
II. *In circo maximo, Maior est pedum* CXXXII
Minor pedum LXXXVIII *semis*
Vnus in Vaticano pedum LXXII

Vnus in campo Martio pedum LXXII
Duo in Mausoleo Augusti pares singuli pedum XLII *semis*
In insula Tiberis vnus
Obelisci parui quadraginta duo, In plerisque sunt notae Aegyptiorum

Circi octo, alias nouem

Pontes octo

Miluius
Aelius
Aurelius, alias Vaticanus
Ianiculensis
Fabricius
Cestius
Palatinus
Aimilius, qui ante Sublicius

Campi octo

Viminalis cum aedicula Fortunae paruae
Esquilinus
Agrippae, vbi sunt septa Agrippiana
Martius
Codetanus
Bruttanus, alias Bructanus
Lanatarius
Pascuarius, alias Pecuarius
Vnus vltra Tiberim Vaticanus extra numerum

Fora XVII

Romanum, quod dicitur Magnum
Caesaris
Augusti
Boarium
Transitorium
Olitorium
Pistorium
Traiani
Ahenobarbi
Suarium, alias Syarium
Archemorium
Diocletiani
Gallorum
Rusticorum
Cupedinis
Piscarium, &
Salustij

Basilicae XIX

Vlpia
L. Paulli in foro
Vestini
Neptunnij, alias Neptumij, alias Neptuni
Macidij, alias Matidij, alias Matidiae
Iulia
Marciana
Vascellaria, alias Vastellaria
Filicelli, alias Floselli, alias Flosselli

Sicini, alias Sicimini
Constantiniana
Porcia, a Porcio Catone facta
L. Paulli vetus
Argentaria
Opimiana
Aemilia
Fuluia
Mammaea
Antoniniana

Thermae XVI

Traiani
Titi Caesaris
Agrippae
Syriacae
Commodianae
Seuerianae, alias Varianae
Antoninianae
Alexandrinae
Diocletianae
Decianae
Constantinianae
Septimianae
Olympiadis
Philippianae
Traianae priuatae
Thermae publicae (VI
Iani Quadrifrontes XXX-
per omnes regiones marmoribus incrustati, & adornati insigniis militaribus, & signis
Duo praecipui ad arcum Fabianum superior, inferiorque

Aquae XXIIII

Appia
Marcia
Virgo
Claudia
Herculea, alias Herculanea
Tepula
Damnata
Traiana
Amnia, alias Annia
Alsia, alias Halsietina, alias Halsientina, quae & Augusta
Caerulea
Iulia
Algentiana
Cimina
Sabatina
Aurelia
Septimiana
Seueriana
Antoniniana
Alexandrina
Anio nouus
Anio vetus
Albudina
Crabra

Viae XXXI

Appia
Latina
Lauicana, alias Labicana
Campana
Praenestina
Tiburtina, vel Gabina
Collatina
Nomentana vel Figulensis, alias Ficulnensis
Salaria
Flaminia
Aemilia
Claudia, alias Clodia
Valeria noua, & vetus
Ostiensis
Laurentina
Ardeatina
Setina
Quinctia
Gallicana
Triumphalis
Patinaria
Cimina
Cornelia
Tiberina
Aurelia
Cassia
Portuensis
Gallia
Laticulensis, alias Ianiculensis.
Flauia, &

Traiana
Capitolia II. vetus & nouū
Amphitheatra II
Colosse II
Columnae coclides II
Theatra tria, alias quattuor
Macella II
Ludi sex, alias septē, alias V
Numachiae V. alias sex
Stadia II
Nymphea XII. alias XI. alias XV
Equi aenei inaurati octuaginta quattuor
Equi eburnei CXXIIII. alias nonaginta quattuor
Equi magni viginti tres
Tabulae & signa sine numero
Arcus marmorei XXXVI
Lupanaria XLVI
Latrinae publicae CXLIIII
Colossi aenei XXXVII
Marmorei LI
Vici CCCCXXIIII
Aediculae totidem
Vicomagistri DCLXXII
Curatores XXIIII
Insulae XLVI millia DCII
Domus mill. DCCXXC
Balinea DCCCLVI
Lacus mill. CCCLII

Pistrina CCLIIII
Portae triginta septem
Cohortes praetoriae decem
Cohortes Vrbanae sex., alias quattuor
Cohortes Vigilum sex, alias septem
Excubitoria XIIII
Vexilla II. communia

Castra Peregrina
Castra Praetoria
Castra Misenatium II
Castra Tabellariorum
Castra Lecticariorum
Castra Victimariorum
Castra Salgamariorum
Castra Salicariorum
Castra equitum singulorũ II

Mensae oleariae LXXIIII ∞ alias XXIIII millia

Lucus XIIII

Vestae Cuperius
Viminei
Loreti minoris
Loreti maioris
Platanorum
Querquetularius
Cuperius Hostiliani, alias Hostilianus
Cuperius scholae Capulatorum
Lucus Mauorti
Vaticanus
Furinarum
Poetilinus
Lunae in Antonino
Lucus Lucinae, Vbi Terentum

P. VICTORIS. FINIS

IN. RVTILII. CLAVDII NVMATIANI. V. C ITINERARIA

Praefatio

DE Rutilio Numatiano poeta non ineleganti, immo pro temporum conditione crudito, haud ſane multa habeo quae dicam, quum nemo, neque qui ex antiquis, neque qui ex recentioribus de poetis Latinis ſcripſerunt, ne verbum quidem de illo faciant. Quaedam tamen pauca, quae ex eiuſdem duobus itinerariis, de quibus nunc dicere inſtitui, quantum ad eius vitam attinet, excipiam. Ipſe natus eſt in Galliis, quod & index libri, & hi verſus itinerarij primi indicant, in quibus de ſeipſo loquitur

At mea dilectis fortuna reuellitur oris
Indigenamque ſuum Gallica rura vocant

Quum autem per ea tempora ciuitatis Romanae priuilegia per totum Romanum orbem ſeſe extenderet, cui diu ante ius ciuium Romanorum ab imperatoribus datum fuerat, vt his verſibus docet

Religioſa patet peregrinae curia laudi
Nec putat externos quos decet eſſe ſuos

Ipſe omnibus fere Romanis dignitatibus ab imperatore Honorio Auguſto, ſub quo vixit, exornatus fuit. Patrem quoque habuit, qui Tuſciae conſularem egit: ita enim qui ei prouinciae praeſidebat appellabatur: quod ipſe his verſibus, vbi de Piſarum vrbe loquitur, ſic refert

Elide deductas suscepit Etruria Pisas
Nominis indicio testificata genus
Hic oblata mihi sancti genitoris imago
Pisani proprio quam posuere foro
Laudibus amißi cogor lacrimare parentis
Fluxerunt madidis gaudia moesta genis
Namque pater quondam Tyrrenis praefuit aruis
Fascibus & senis credita iura dedit

Ipse etiam vt ex libri eius praescriptione liquet, tribunus militum, consul (suffectum intelligas), praefectus praetorio, & vrbi fuit. De anno vero in quo vrbis praefecturam administrauit, qui fuit conditae ∞ CLXIX. Christi vero CDXVII. Honorio Augusto XI. & Fl. Constantio V.C. II. coss. sic mentionē facit

Quamuis sedecies denis & mile peractis
Annus praeterea iam tibi nonus erat

Successorem in praefectura vrbana habuit Venerium Rufum, ad quem hunc duorum itinerariorum librum conscripsit, vt ipse indicat his versibus

Laetior hic nostras crebescit fama per auras
Consilium Romam pene redire fuit
Hic praefecturam sacrae cognoscimus vrbis
Delatam meritis dulcis amice tuis
Optarem verum complecti carmine nomen
Sed quosdam refugit regula dura pedes
Cognomen versu Veneris carißime Rufi
Illo te dudum pagina nostra canit

Quo tempore Stiliconis perfidia imperium occidentale a barbaris, & praecipue Italia a Gothis; & Gallia a Francis, & Burgundionibus vexabantur. Quos ipse euocauerat, quum insidias imp. Honorio Augusto astrueret, filioque suo Eucherio imperium compara-

re ſtuderet. Quod his verſibus elegantiſsime Rutilius deplorat, vbi de Apennino loquitur

Iam tum multiplici meruit munimine cingi
Sollicitoſque habuit Roma futura deos
Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum
Proditor arcani, qui fuit imperij
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes
Crudelis ſummis miſcuit ima furor
Dumque timet quicquid ſe fecerat ipſe timeri
Immiſit Latiae barbara tela neci
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem
Illatae cladis liberiore dolo
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat
Et captiua prius quam caperetur erat
Nec tantum Geticis craſſatus proditor armis
Ante Sibyllinae fata cremauit opis

Hic quum poſt expletum praefecturae tempus, ex vrbe in Galliam ad auitos agros reuerteretur, & ex inde Romam rediret, multorum veterum, vt Iulij Caeſaris qui Hiſpanienſe, Traiani imp. qui Dacicum, Alexandri Seueri Auguſti qui Perſicum, Horatij poetae qui Brūduſinum, Ouidij qui Mileſium, Firmiani qui Africanum itinera ſcripſerunt, itineraria & ipſe duo compoſuit, alterum de itu ex vrbe in Galliam, alterum vero de reditu ex Gallia Romam. Quos idcirco hic adpoſui, quod praeter multa loca ſcitu digna, quae in vtriſque itineribus accurate & egregie deſcripſit; vrbem quoque Romam, quam hoc libro illuſtrandam & ego ſuſcepi, itinere primo, ita ſcite, ornate, elaborate, vere, & prudenter elegantiſsimo, eruditiſsimoque encomio celebrauit, vt nihil ab horum temporū ſcri-

ptore elaboratius & ornatius fieri poſſe exiſtimem. Incipit autem

Exaudi Regina tui pulcherrima mundi

Inter ſidereos Roma recepta polos

Porro autem ex his duobus itinerariis prius perfectũ eſt. Poſterioris finis deſideratur. Liber, admodum elegans, quamquam paruus, certe ob variarum rerum cognitionem, quibus refertus eſt, dignus admodum mihi videtur eſſe, vt in hominum manibus aſsidue & lectione verſetur, indignuſque, quod tam diu in tenebris delituerit. Nam & ſi multis annis antea ſemel excuſus fuerit, paulatim tamen omnis eius memoria obliuioni ita tradita erat, perinde ac ſi nunquam fuiſſet. Eum autem & multis librariorum vitio obortis erroribus ſublatis, emendatum, & aliquot verſibus qui in vulgato deerant locupletatum, Gabrielis Faerni viri optimi, doctiſsimi, poetarumque omnium noſtro ſaeculo celeberrimi opera, denuo in lucem dare decreui, non tam ipſius Numatiani immortalitati, quam antiquitatis ſtudioſorum vtilitati & commodis conſulturus

RVTILII. CLAVDII. NVMATIANI GALLI. VIRI. CONSVLARIS PRAEFECTORII. VRBIS. TRIBVNI MILITVM, PRAEFECTI PRAETORIO

LIBER. PRIMVS

CVI. TITVLVS. ITINERARIVM AD. VENERIVM. RVFVM

Elocem potius reditum mirabere lector
Tam cito Romuleis posse carere bonis
Quid longum toto Romam venerantibus aeuo?
Nil vnquam longum est, quod sine fine placet
O quantum & quoties possem numerare beatos
Nasci felici qui meruere solo
Qui Romanorum procerum generosa propago
Ingenitum cumulant vrbis honore decus
Semina virtutum demissa & tradita coelo
Non potuere aliis dignius esse locis
Felices etiam qui proxima munera primis
Sortiti Latias obtinuere domos
Religiosa patet peregrinae curia laudi
Nec putat externos quos decet esse suos
Ordinis imperio, collegarumque fruuntur
Et partem genij, quem venerantur, habent

Quale per aetherios mundani verticis axes
Connubium summi credimus esse dei
At mea dilectis fortuna reuellitur oris
Indigenamque suum Gallica rura vocant
Illa quidem longis nimium deformia bellis
Sed quam grata minus, tam miseranda magis
Securos leuius crimen contemnere ciues
Priuatam repetunt publica damna fidem
Praesentes lacrimas tectis debemus auitis
Prodest admonitus saepe dolore labor
Nec fas vlterius longas nescire ruinas
Quas mora suspensae multiplicauit opis
Iam tempus laceris post longa incendia fundi
Vel pastorales aedificare casas
Ipsi quinetiam fontes si mittere vocem
Ipsaque si possent arbuta nostra loqui
Cessantem iustis poterant vrgere querelis
Et desideriis reddere vela meis
Iam iam laxatis carae complexibus vrbis
Vincimur, & serum vix toleramus iter
Electum pelagus, quoniam terrena viarum
Plana madent fluuiis, cautibus alta rigent
Postquam Tuscus ager, postquamque Aurelius ager
Perpessus Geticas ense vel igne manus
Non siluas domibus, non flumina ponte coercet
Incerto satius credere vela mari
Crebra relinquendis infigimus oscula portis
Inuiti superant limina sacra pedes
Oramus veniam lacrimis, & laude litamus
In quantum fletus currere verba sinit
Exaudi regina tui pulcherrima mundi
Inter sidereos Roma recepta polos

Exaudi genetrix hominum, genetrixque deorum:
Non procul a coelo per tua templa sumus.
Te canimus, semperque, sinent dum fata, canemus
Sospes nemo potest, immemor esse tui.
Obruerint citius scelerata obliuia Solem
Quam tuus ex nostro corde recedat honos.
Nam Solis radiis aequalia munera tendis
Qua circunfusus fluctuat Oceanus.
Voluitur ipse tibi, qui continet omnia, Phoebus
Eque tuis ortus, in tua condit equos.
Te non flammigeris Libye tardauit harenis
Non armata suo reppulit Vrsa gelu.
Quantum vitalis natura tetendit in axes
Tantum virtuti peruia terra tuae.
Fecisti patriam diuersis gentibus vnam
Profuit iniustis te dominante capi.
Dumque offers victis proprij consortia iuris
Vrbem fecisti quod prius orbis erat.
Auctorem generis Venerem, Martemque fatemur
Aeneadum matrem, Romulidumque patrem.
Mitigat armatas victrix clementia vires
Conuenit in mores nomen vtrunque tuos.
Hinc tibi certandi bona, parcendique voluptas
Quos timuit superat, quos superauit amat.
Inuentrix oleae colitur, vinique repertor
Et qui primus humo pressit aratra puer.
Aras Paeoniam meruit medicina per artem
Fretus & Alcides nobilitate deus.
Tu quoque legiferis mundum complexa triumphis
Foedere communi viuere cuncta facis.
Te dea te celebrat Romanus vbique recessus
Pacificoque gerit libera colla iugo.

Omnia perpetuos quae seruant sidera motus
Nullum viderunt pulchrius imperium
Quid simile Assyriis connectere contigit arma
Medi finitimos cum domuere suos?
Magni Parthorum reges, Macedumque tyranni
Mutua per varias iura dedere vices
Nec tibi nascenti plures animaeque manusque
Sed plus consilii, iudiciique fuit
Iustis bellorum caussis, nec pace superba
Nobilis ad summas gloria venit opes
Quod regnas minus est, quam quod regnare mereris
Excedis factis grandia fata tuis
Percensere labor densis decora alta trophaeis
Vt si quis stellas pernumerare velit
Confunduntque vagos delubra micantia visus
Ipsos crediderim sic habitare deos
Quid loquar aerio pendentes fornice riuos?
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas
Hos potius dicas creuisse in sidera montes
Tale gigantaeum Graecia laudat opus
Intercepta tuis conduntur flumina muris
Consumunt totos celsa lauacra lacus
Nec minus & propriis celebrantur roscida venis
Totaque natiuo moenia fonte sonant
Frigidus aestiuas hinc temperat halitus auras
Innocuamque leuat purior vnda sitim
Nempe tibi subitus calidarum gurges aquarum
Rupit Tarpeias hoste premente vias
Si foret aeternus, casum fortasse putarem
Auxilio fluxit qui rediturus erat
Quid loquar inclusas inter laquearia siluas?
Vernula qua vario carmine ludit auis

Vere tuo nunquam mulceri desinit annus
Deliciasque tuas victa tuetur hiemps
Erige crinales lauros, seniumque sacrati
Verticis in virides Roma recinge comas
Aurea turrigero radient diademata cono
Perpetuosque ignes aureus vmbo vomat
Abscondat tristem deleta iniuria casum
Contemptus solidet vulnera clausa dolor
Aduersus Solem ne vis sperare secunda
Exemplo coeli ditia damna subis
Astrorum flammae renouant occasibus ortus
Lunam finiri cernis vt incipiat
Victoris Breni non distulit Allia Poenum
Samnis seruitio foedera saeua luit
Post multas Pyrrhum clades superata fugasti
Fleuit successus Hannibal ipse suos
Quae mergi nequeunt, nixu maiore resurgunt
Exiliuntque imis altius alta vadis
Vtque nouas vires fax inclinata resumit
Clarior ex humili sorte superna petis
Porrige victuras Romana in saecula leges
Solaque fatales non vereare colos
Quamuis sedecies denis & mille peractis
Annus praeterea iam tibi nonus erat
Quae restant nullis obnoxia tempora metis
Dum stabunt terrae, dum polus astra feret
Illud te reparat quod cetera regna resoluit
Ordo renascendi est crescere posse malis
Ergo age sacrilegae tandem cadat hostia gentis
Submittant trepidi perfida colla Getae
Ditia pacatae dent vectigalia terrae
Impleat Augustos barbara praeda sinus

Aeternum tibi Rhenus aret; tibi Nilus inundet
Altricemque suam fertilis orbis alat
Quin & foecundas tibi conferat Africa messes
Sole suo diues, sed magis imbre tuo
Interea Latiis consurgant horrea sulcis
Pinguiaque hesperio nectare praela fluant
Ipse triumphali redimitus arundine Tibris
Romuleis famulas ossibus aptet aquas
Atque opulenta tibi placidis commercia ripis
Deuehat hinc ruris, subuehat inde maris
Pande precor gemino placatum Castore pontum
Temperet aequoream dux Cytheraea viam
Si non displicui regerem cum iura Quirini
Si colui sanctos, consuluique patres
Nam quod nulla meum strinxerunt crimina ferrum
Non sit praefecti gloria, sed populi
Siue datur patriis vitam componere terris
Siue oculis vnquam restituere meis
Fortunatus agam, votoque beatior omni
Semper digneris si meminisse mei
His dictis iter arripimus, comitantur amici
Non possum sicca dicere luce vale
Iamque aliis Romam redeuntibus haeret eunti
Rufius Albini gloria viua patris
Qui Volusi antiquo deriuat stemmate nomen
Et reges Rutulos teste Marone refert
Huius facundae commissa palatia linguae
Primaeuus meruit principis ore loqui
Rexerat ante puer populos pro consule Poenos
Aequalis Tyriis terror, amorque fuit
Sedula promisit summos imitatio fasces
Si fas est meritis fidere, consul erit

Inuitum tristis tandem remeare coegi
Corpore diuiso mens tamen vna fuit
Tum demum ad naues gradior, qua fronte bicorni
Diuiduus Tiberis dexteriora secat
Laeuus inaccessis fluuius vitatur harenis
Hospitis Aeneae gloria sola manet
Et iam nocturnis spatium laxauerat horis
Phoebus chelarum pallidiore polo
Cunctamur tentare solum, portuque sedemus
Nec piget oppositis otia ferre moris
Occidua infido dum saeuit gurgite Plias
Dumque procellosi temporis ira cadit
Respectare iuuat vicinam saepius vrbem
Et montes visu deficiente sequi
Quaque duces oculi grata regione fruuntur
Dum se quod cupiunt, cernere posse putant
Nec locus ille mihi cognoscitur indice fumo
Qui dominas arces & caput orbis habet
Quanquam signa leuis fumi commendat Homerus
Dilecto quotiens surgit in astra solo
Sed caeli plaga candidior, tractusque serenus
Signat septenis culmina clara iugis
Illic perpetui soles, atque ipse videtur
Quem sibi Roma facit, purior esse dies
Saepius attonitae resonant Circensibus aures
Nuntiat accensus plena theatra fauor.
Pulsato notae redduntur ad aethera voces
Vel quia perueniunt, vel quia fingit amor
Explorata fides pelagi terquinque diebus
Dum melior Lunae fideret aura nouae
Tum discessurus studiis, vrbique remitto
Palladium generis spemque, decusque mei

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis
Missus Romani discere iura fori
Ille meae secum dulcissima vincula cinnae
Filius affectu, stirpe propinquus habet
Cuius Aremoricas pater Exuperantius oras
Nunc postliminium pacis amore docet
Leges restituit, libertatemque reducit
Et seruos famulis non sinit esse suis
Soluimus aurorae dubio quo tempore primum
Agnosci patitur redditus arua color
Progredimur paruis per littora proxima cymbis
Quarum perfugio crebra pateret humus
Aestiuos penetrent oneraria carbasa fluctus
Tutior autumnus mobilitate fugae
Alsia praelegitur tellus, Pyrgique recedunt
Nunc villae grandes, oppida parua prius
Iam Cerretanos demonstrat nauita fines
Aeuo deposuit nomen Agylla vetus
Stringimus   & fluctu & tempore castrum
Index semiruti porta vetusta loci
Praesidet exigui formatus imagine saxi
Qui pastorali nomina fronte gerit
Multa licet priscum nomen deleuerit aetas
Hoc Inui castrum fama fuisse putat
Seu Pan Tyrrenis mutauit Maenala siluis
Siue sinus patrios incola Faunus init
Dum renouat largo mortalia semina foetu
Fingitur in Venerem pronior esse deus
Ad Centumcellas forti deflexímus austro
Tranquilla puppes in statione sedent
Molibus aequoreum concluditur amphitheatrum
Angustosque aditus insula facta tegit

Attollit geminas turres, bifidoque meatu
Faucibus arctatis pandit vtrumque latus
Nec posuisse satis laxo naualia portu
Ne vaga vel tutas ventilet aura rates
Interior medias sinus inuitatus in aedes
Instabilem fixis aera nescit aquis
Qualis in Euboicis captiua natantibus vndis
Sustinet alterno brachia lenta sono
Nosse iuuat Tauri dictas de nomine thermas
Nec mora difficilis milibus ire tribus
Non illic gustu latices vitiantur amaro
Lymphaque fumifico sulphure tincta calet
Purus odor, mollisque sapor dubitare labantem
Cogit qua melius parte petantur aquae
Credere si dignum famae, flagrantia taurus
Inuestigato fonte lauacra dedit
Vt solet excussis pugnam praeludere glebis
Stipite cum rigido cornua prona terit
Siue deus faciem mentitus, & ora iuuenci
Noluit ardentis dona latere soli
Qualis Agenorei rapturus gaudia furti
Per freta virgineum sollicitauit onus
Ardua non solos deceant miracula Graios
Auctorem pecudem fons Heliconis habet
Elicitas simili credamus origine nymphas
Musarum latices vngula fodit equi
Haec quoque Pieriis spiracula comparat antris
Carmine Messallae nobilitatus ager
Intrantemque capit, discedentemque moratur
Postibus affixum dulce poema sacris
Hic est qui primo seriem de consule ducit
Vsque ad Publicolas si redeamus auos

Hic & praefecti nutu praetoria rexit
Sed menti & linguae gloria maior inest
Hic docuit qualem poscat facundia sedem
Vt bonus esse velit, quisque disertus erit
Roscida puniceo fulsere crepuscula caelo
Pandimus obliquo lintea flexa sinu
Paulisper littus fugimus Munione vadosum
Suspecto trepidant hostia parua solo
Inde Grauiscarum fastigia rara videmus
Quas premit aestiuae saepe paludis odor
Sed nemorosa viret densis vicinia lucis
Pineaque extremis fluctuat vmbra fretis
Cernimus antiquas nullo custode ruinas
Et desolatae moenia foeda Cosae
Ridiculam cladis pudet inter seria caussam
Promere, sed risum dißimulare piget
Dicuntur ciues quondam migrare coacti
Muribus infestos deseruisse lares
Credere maluerim Pygmeae damna cohortis
Et coniuratas in sua bella grues
Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus
Vergentem sequitur mollior aura diem
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardoam Lepido praecipitante fugam
Littore nanque Cosae cognatos depulit hostes
Virtutem Catuli Roma secuta ducis
Ille tamen Lepidus peior, ciuilibus armis
Qui geßit sociis impia bella tribus
Qui libertatem Mutinensi Marte receptam
Obruit auxiliis vrbe pauente nouis
Insidias paci moliri tertius ausus
Tristibus excepit congrua fata reis

Quartus Caesareo dum vult irrepere regno
Incesti poenam soluit adulterij
Nunc quoque, sed melius, de nostris fama queretur
Iudex posteritas semina dira notet
Nominibus certos credam decurrere mores
Moribus an potius nomina certa dari?
Quidquid id est mirus Latiis annalibus ordo
Quod Lepidum toties recidit ense malum
Necdum decessis pelago permittitur umbris
Natus vicino vortice ventus adest
Tenditur in medias mons Argentarius undas
Ancipitique iugo caerula curua premit
Transuersos colles bis ternis milibus artat
Circuitu ponti terduodena patet
Qualis per geminos fluctus Ephyreius Isthmos
Ionias bimari littore findit aquas
Vix circumuehimur sparsae dispendia rupis
Nec sinuosa graui cura labore caret
Mutantur totiens vario spiramina flexu
Quae non profuerant vela, repente nocent
Eminus Igilij siluosa cacumina miror
Quam fraudare nefas laudis honore suae
Haec proprios nuper tutata est insula saltus
Siue loci ingenio, seu domini genio
Gurgite cum modico victricibus obstitit armis
Tanquam longinquo dissociata mari
Haec multos lacera suscepit ab urbe fugatos
Hic fessis posito certa timore salus
Plurima terreno populauerat aequora bello
Contra naturam classe timendus eques
Vnum mira fides vario discrimine portum
Tam prope Romanis, tam procul esse Getis

Tangimus Vmbronem, non est ignobile flumen
Quod tuto trepidas excipit ore rates
Tam facilis pronis semper patet alueus vndis
In pontum quotiens saeua procella ruit
Hic ego tranquillae volui succedere ripae
Sed nautas auidos longius ire, sequor
Sic festinantem ventusque, diesque reliquit
Nec proferre pedem, nec reuocare licet
Littorea noctis requiem metamur arena
Dat vespertinos myrtea silua focos
Paruula subiectis facimus tentoria remis
Transuersus subito culmine contus erat
Lux aderat, tonsis progressi stare videmur
Sed cursum, prorae terra relicta, probat
Occurrit chalybum memorabilis Ilua metallis
Qua nihil vberius Norica gleba tulit
Non Biturix largo potior strictura camino
Nec quae Sardonio cespite massa fluit
Plus confert populis ferri foecunda creatrix
Quam Tartessiaci glarea fulua Tagi
Materies vitiis aurum letale parandis
Auri caecus amor ducit in omne nefas
Aurea legitimas expugnant munera taedas
Virgineosque sinus aureus imber emit
Auro victa fides munitas decipit vrbes
Auri flagitiis ambitus ipse furit
At contra ferro squalentia rura coluntur
Ferro viuendi prima reperta via est
Saecula semideum ferrati nescia Martis
Ferro crudeles sustinuere feras
Humanis manibus non sufficit vsus inermis
Si non sint aliae ferrea tela manus

His mecum pigri solabar taedia venti
Dum resonat variis vile celeuma modis
Lassatum cohibet vicina Faleria cursum
Quamquam vix medium Phoebus haberet iter
Et tum forte hilares per compita rustica fagi
Mulcebant sacris pectora fessa iocis
Illo quippe die tandem renouatus Osyris
Excitat in fruges germina laeta nouas
Egreßi, villam petimus, lutoque vagamur
Stagna placent septo deliciosa vado
Ludere lasciuos inter viuaria pisces
Gurgitis inclusi laxior vnda sinit
Sed male pensauit requiem stationis amoenae
Hospite conductor durior Antiphatae
Namque loci querulus curam Iudaeus agebat
Humanis animal dissociale cibis
Vexatos frutices, pulsatas imputat algas
Damnaque libatae grandia clamat aquae
Reddimus obscoenae conuicia debita genti
Quae genitale caput propudiosa metit
Radix stultitiae, cui frigida sabbata cordi
Sed cor frigidius religione sua est
Septima quaeque dies turpi damnata veterno
Tamquam lassati mollis imago dei
Cetera mendacis deliramenta catastae
Nec pueros omnes credere posse reor
Atque vtinam numquam Iudaea subacta fuisset
Pompeij bellis, imperioque Titi
Latius excisae pestis contagia serpunt
Victoresque suos natio victa premit
Aduersus surgit Boreas, sed nos quoque remis
Surgere certamus, cum tegit astra dies

Proxima securum reserat Populonia littus
  Qua naturalem ducit in arua sinum
Non illic positas extollit in aethera moles
  Lumine nocturno conspicienda Pharos
Sed speculum validae rupis sortita vetustas
  Qua fluctus domitos arduus vrget apex
Castellum geminos hominum fraudauit in vsus
  Praesidium terris, indiciumque fretis
Agnosci nequeunt aeui monumenta prioris
  Grandia consumpsit moenia tempus edax
Sola manent interceptis vestigia muris
  Ruderibus latis tecta sepulta iacent
Non indignemur mortalia corpora solui
  Cernimus exemplis oppida posse mori
Laetior hic nostras crebescit fama per aures
  Consilium Romam paene redire fuit
Hic praefecturam sacrae cognoscimus vrbis
  Delatam meritis dulcis amice tuis
Optarem verum complecti carmine nomen
  Sed quosdam refugit regula dura pedes
Cognomen versu Veneris carissime Rufi
  Illo te dudum pagina nostra canit
Festa dies, pridemque meos dignata penates
  Poste coronato vota secunda colat
Exornent virides communia gaudia rami
  Prouecta est animae portio magna meae
Sic mihi sic potius placeat geminata potestas
  Per quem malueram rursus honore fruar
Currere curamus velis Aquilone reuerso
  Cum primum roseo fulsit Eous equo
Incipit obscuros ostendere Corsica montes
  Nubiferumque caput concolor vmbra leuat

Sic dubitanda solet gracili vanescere cornu
  Defeßisque oculis Luna reperta latet
Haec ponti breuitas auxit mendacia famae
  Armentale ferunt quippe natasse pecus
Tempore Cyrnaeas quo primum venit in oras
  Forte secuta vagum femina Corsa bouem
Processu pelagi iam se Capraria tollit
  Squalet lucifugis insula plena viris
Ipsi se monachos graio cognomine dicunt
  Quod soli nullo viuere teste volunt
Munera fortunae metuunt, dum damna verentur
  Quisquam sponte miser, ne miser esse queat?
Quae nam peruersi rabies tam stulta cerebri
  Dum mala formides, nec bona posse pati?
Siue suas repetunt ex fato ergastula poenas
  Tristia seu nigro viscera felle tument
Sic nimiae bilis morbum aßignauit Homerus
  Bellerophontaeis sollicitudinibus
Nam iuueni offenso saeui post tela doloris
  Dicitur humanum displicuisse genus
In Volaterranum vero Vada nomine tractum
  Ingressus dubij tramitis alta lego
Despectat prorae custos, clauumque sequentem
  Dirigit, & puppim voce monente regit
Incertus gemina discriminat arbore fauces
  Defixasque offert limes vterque sudes
Illis proceras mos est adnectere lauros
  Conspicuas ramis, & fruticante coma
Vt praebente algam densi Symplegade limi
  Seruet inoffensas semita clara notas
Illic me rapidus consistere corus adegit
  Qualis siluarum frangere lustra solet

Vix tuti domibus saeuos tolerauimus imbres
Albini patuit proxima villa mei
Namque meus quem Roma meo subiunxit honori
Per quem iura meae continuata togae
Non expectatos pensauit laudibus annos
Vitae flore puer, sed grauitate senex
Mutua germanos iunxit reuerentia mores
Et fauor alternis creuit amicitiis
Praetulit ille meas, cum vincere posset, habenas
Praedecessoris maior amore fuit
Subiectas villae vacat aspectare salinas
Namque hoc censetur nomine salsa palus
Qua mare terrenis decliue canalibus intrat
Multifidosque lacus paruula fossa rigat
Ast vbi flagrantes admouit Sirius ignes
Cum pallent herbae, cum sitit omnis ager
Cum cataractarum claustris excluditur aequor
Vt fixos latices horrida duret humus
Concipiunt acrem natiua coagula Phoebum
Et grauis aestiuo crusta calore coit
Haud aliter quam cum glacie riget horridus Ister
Grandiaque adstricto flumine plaustra vehit
Rimetur solitas natura expendere caussas
Inque pari dispar fomite quaerat opus
Iuncta fluenta gelu conspecto Sole liquescunt
Et rursus liquidae Sole gelantur aquae
O quam saepe malis generatur origo bonorum
Tempestas dulcem fecit amara moram
Victorinus enim nostrae pars maxima mentis
Congressu expleuit mutua vota suo
Errantem Tuscis considere compulit agris
Excolere externos capta Tolosa lares

Nec tantum duris nituit ſapientia rebus
  Pectora non alio proſperiora tulit
Conſcius Oceanus Virtutum, conſcia Thule
  Et quicumque ferox arua Britannus arat
Qua praefectorum Vicibus frenata poteſtas
  Perpetuum magni fenus amoris habet
Extremum pars illa quidem diſceßit in orbem
  Sed tanquam medio rector in orbe fuit
Plus palmae eſt, illos inter Voluiſſe placere
  Inter quos minor eſt diſplicuiſſe pudor
Illuſtris nuper ſacrae comes additus aulae
  Contempſit ſummos ruris amore gradus
Hunc ego complexus Ventorum aduerſa feſelli
  Dum Videor patriae iam mihi parte frui
Lutea protulerat ſudos aurora iugales
  Antennas tendi littoris Vnda iubet
Inconcuſſa Vehit tranquillus apluſtria flatus
  Mollia ſecuro Vela rudente tremunt
Aſſurgit ponti medio circumflua Gorgon
  Inter Piſanum, Cyrnaicumque latus
Aduerſus ſcopulos damni monumenta recentis
  Perditus hic Viuo funere ciuis erat
Noſter enim nuper iuuenis maioribus amplis
  Nec cenſu inferior, coniugioue minor
Impulſus furiis homines, diuoſque reliquit
  Et turpem latebram credulus exul agit
Infelix putat illuuie caeleſtia paſci
  Seque premit laeſis ſaeuior ipſe deis
Num rogo deterior Circaeis ſecta Venenis?
  Tunc mutabantur corpora, nunc animi
Inde Trituritam petimus, ſic Villa Vocatur
  Quae latet expulſis inſula paene fretis

Namque manu iunctis procedit in aequora saxis
Quique domum posuit, condidit ante solum
Contiguum stupui portum, quem fama frequentat,
Pisarum emporio, diuitiisque maris
Mira loci facies pelago pulsatur aperto
Inque omnes ventos littora nuda patent
Non vllus tegitur per brachia tuta recessus
Aeolias possit qui prohibere minas
Sed procera suo praetexitur alga profundo
Molliter offensae non nocitura rati
Et tamen insanas cedendo interrigat vndas
Nec sinit ex alto grande volumen agi
Tempora nauigij clarus reparauerat Eurus
Sed mihi Protadium visere cura fuit
Quem qui forte velit certis cognoscere signis
Virtutis speciem corde vidente petat
Nec magis efficiet similem pictura colorem
Quam quae de meritis mista figura venit
Aspicienda procul certo prudentia vultu
Formaque iustitiae suspicienda micat
Sit fortasse minus si laudet Gallia ciuem
Testis Roma sui praesulis esse potest
Substituit patriis mediocres Vmbria sedes
Virtus fortunam fecit vtramque parem
Mens inuicta viri pro magnis parua tuetur
Pro paruis animo magna fuere suo
Exiguus regum rectores cespes habebat
Et Cincinnatos iugera pauca dabant
Haec etiam nobis non inferiora feruntur
Vomere Serrani, Fabriciique foco
Puppibus ergo meis fida in statione locatis
Ipse vehor Pisas qua solet ire pedes

Praebet equos, offert etiam carpenta tribunus
Ex commilitio carus & ipse mihi
Officiis regerem cum regia tecta magister
Armigerasque Pij principis excubias
Alpheae Veterem contemplor originis Vrbem
Quam cingunt geminis Arnus & Ausur aquis
Conum pyramidis coeuntia flumina ducunt
Intratur modico frons patefacta solo
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen
Et pontum solus scilicet Arnus adit
Ante diu quam Troiugenas fortuna penates
Laurentinorum regibus insereret
Elide deductas suscepit Etruria Pisas
Nominis indicio testificata genus
Hic oblata mihi sancti genitoris imago
Pisani proprio quam posuere foro
Laudibus amissi cogor lacrimare parentis
Fluxerunt madidis gaudia maesta genis
Nanque pater quondam Tyrrenis praefuit aruis
Fascibus & senis credita iura dedit
Narrabat, memini, multos emensus honores
Tuscorum regimen plus placuisse sibi
Nam neque opum curam, quamuis si magna, sacrarum
Nec ius quaesturae grata fuisse magis
Ipsam, si fas est, postponere praefecturam
Pronior in Tuscos non dubitabat amor
Nec fallebatur, tam carus & ipse probatis
Aeternas grates mutua cura canit.
Constantemque sibi pariter, mitemque fuisse
Insinuant natis qui meminere senes
Ipsum me gradibus non degenerasse parentis
Gaudent, & duplici sedulitate fouent

Haec eadem cum Flaminiae regionibus irem
Splendoris patrij saepe reperta fides
Famam Lachanij veneratur nominis instar
Inter turrigenas Lydia tota suos
Grata bonis priscos retinet prouincia mores
Dignaque rectores semper habere bonos
Qualis nunc Decius Lucilli nobile pignus
Per Coryti populos arua beata regit
Nec mirum magni si redditus indole nati
Foelix tam simili posteritate pater
Huius vulnificis satyra ludente camoenis
Nec Turnus potior, nec Iuuenalis erit
Instituit veterem censoria lima pudorem
Dumque malos carpit, praecipit esse bonos
Non olim sacri iustissimus arbiter auri
Circunsistentes reppulit Harpyias
Harpyias quarum decerpitur vnguibus orbis
Quae pede glutineo quod tetigere trahunt
Quae luscum faciunt Argum, quae Lyncea caecum
Inter custodes publica furta volant
Sed non Lucillum Briareia praeda fefellit
Totque simul manibus restitit vna manus
Iamque Trituritam Pisaea ex vrbe reuersus
Aptabam nitido pendula vela noto
Cum subitis tectus nimbis insorduit aether
Sparserunt radios nubila rupta vagos
Substitimus. Quis enim sub tempestate maligna
Insanituris audeat ire fretis?
Otia vicinis terimus naualia siluis
Sectandisque iuuat membra mouere feris
Instrumenta parat venandi villicus hospes
Atque olidum doctas nosse cubile canes

Funditur insidiis, & rara fraude plagarum
Terribilisque cadit fulmine dentis aper
Quem Meleagraei vereantur adire lacerti
Qui laxat nodos Amphitryoniadae
Tum responsuros persultat bucina colles
Fitque reportando carmine praeda leuis
Interea madidis non desinit Africus alis
Continuos picea nube negare dies
Iam matutinis Hyades occasibus vdae
Iam latet hiberno conditus imbre lepus
Exiguum radiis, sed magnis fluctibus astrum
Quo madidam nullus nauita linquit humum
Namque procelloso subiungitur Orioni
Aestiferumque canem roscida praeda fugit
Vidimus excitis pontum flauescere arenis
Atque eructato vortice rura tegi
Qualiter oceanus mediis infunditur agris
Destituenda vago cum premit arua salo
Siue alio refluus nostro colliditur orbe
Siue coruscа suis sidera pascit aquis

FINIS ITINERARII PRIMI

RVTILII. CLAVDII NVMATIANI. GALLI V.C. DE.REDITV.SVO ITINERARII

LIBER. SECVNDVS

AD. VENERIVM RVFVM

ONDVM longus erat, nec multa Volumina passus
Iure suo poterat longior esse liber
Taedia continuo timuit cessura labori
Sumere ne lector iuge paueret opus
Saepe cibis affert serus fastidia finis
Gratior est, modicis haustibus Vnda, siti
Interualla Viae fessis praestare Videtur
Qui notat inscriptus milia crebra lapis
Partimur trepidum per opuscula bina rumorem
Quem satius fuerat sustinuisse semel
Tandem nimbosa maris obsidione solutis
Pisano portu contigit alta sequi
Adridet placidum radiis crispantibus aequor
Et sulcata leui murmurat Vnda sono
Incipiunt Apennini deuexa Videri
Qua fremit aerio monte repulsa Thetis
Italiam rerum dominam qui cingere Visu
Et totam pariter cernere mente Velit

Inueniet quernae ſimilem procedere frondi
Artatam laterum conueniente ſinu
Milia per longum decies centena teruntur
A Ligurum terris ad freta Sicaniae
In latum variis damnoſa anfractibus intrat
Tyrreni rabies, Hadriacique ſali
Qua tamen eſt iuncti maris anguſtiſſima tellus
Triginta & centum milia ſola patet
Diuerſas medius mons obliquatur in vndas
Qua fert atque refert Phoebus vterque diem
Vrget Dalmaticos eoo vertice fluctus
Caerulaque occiduis frangit Etruſca iugis
Si factum certa mundum ratione fatemur
Conſiliumque dei machina tanta fuit
Excubiis Latiis praetexuit Apenninum
Clauſtraque montanis vix adeunda viis
Inuidiam timuit natura, parumque putauit
Arctois alpes oppoſuiſſe minis
Sicut vallauit multis vitalia membris
Nec ſemel incluſit quae praetioſa tulit
Iam tum multiplici meruit munimine cingi
Sollicitoſque habuit Roma futura deos
Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum
Proditor arcani qui fuit imperij
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes
Crudelis ſummis miſcuit ima furor
Dumque timet quiquid ſe fecerat ipſe timeri
Immiſit Latiae barbara tela neci
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem
Illatae cladis liberiore dolo
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat
Et captiua priuſquam caperetur erat

Nec tantum Geticis craſſatus proditor armis
Ante Sibyllinae fata cremauit opis
Odimus Althaeam conſumpti funere torris
Niſaeum crimen flere putantur aues
At Stilico aeterni fatalia pignora regni
Et plenas voluit praecipitare colos
Omnia tartarei ceſſent tormenta Neronis
Conſumat ſtygias triſtior vmbra faces
Hic immortalem, mortalem perculit ille
Hic mundi matrem perculit, ille ſuam
Sed deuerticulo fuimus fortaſſe loquaces
Carmine propoſito iam repetamus iter
Aduehimur celeri candentia moenia lapſu
Nominis eſt auctor Sole coruſca ſoror
Indigenis ſuperat ridentia lilia ſaxis
Et laeui radiat picta nitore ſilex
Diues marmoribus tellus, quae luce coloris
Prouocat intactas luxurioſa niues

RELIQVA DESIDERANTVR

Lectori S

VRBIS Romae, hoc eſt regionum, aedificiorumque deſcriptione breuiſſime & accurate abſoluta, nunc reliquum videtur eſſe, vt eius interpretationem, quam inſigni commentario edidi, ſtudeam publicare, in qua omnia quae ſingulis regionibus a me, P. Victore, & Sex. Rufo digeſta ſunt, veterum auctorum locis citatis,

diligenter ſunt examinata. Quod quam primum me facturum omnino polliceor, ſi primos hos labores meos gratos fuiſſe cognouero. Nõ enim futuros exiſtimo, qui laborem hunc meũ facile improbaturi ſint, quod de iis mihi diſputare conſtituerim, in quibus multi noſtra vel patrum memoria, ſumma cum ingenij & doctrinae laude verſati ſunt. Quod &ſi haud inficias eam, illud tamẽ mihi etiam concedi velim, haec ipſa quae ante ex obſcuriſsimis paulo certe clariora reddita ſunt, poſſe etiam aſsiduis & nouis hominum laboribus longe clariſsima & illuſtriſsima reddi. Quãtum enim in his quae antequã XIIII. vrbis regiones attigerim, deſcripſi, praeceteris praeſtiterim, facile omnes diiudicare poſſunt; quae etiam fidem reliquis facere queũt, an haec ipſa nouis quibuſdam & accuratioribus hominũ lucubrationibus melioreſcere poſſint. Sexcenta enim loca, aut reſtitui, aut in melius mutari poſſe opinor. Sed haec latius alias. Vrbe igitur quãta breuitate potui ornata, nũc quod pollicitus ſum ſecundum librum aggrediar, inquo praeclariora Romanae ciuitatis inſtituta eadem propemodum ratione, qua ſuperiora, aperire, & illuſtrare pro mea virili conabor. Vale

INDEX CERTVS.

Z

FINIS.

Salazar in Cantica agit de nuptijs.